

CONVORBIRI LITERARE

No. 8.

BUCUREȘTI, AUGUST, 1912.

Anul XLVI.

UN PROFESOR: ERNEST LAVISSE.

Ernest Lavissee, «după o muncă neîntreruptă de douăzeci de ani, care nu i-a lăsat nici o zi liberă», publică într-o carte intitulată «Souvenirs», amintirile sale din copilărie și tinerețe.

Mulți studenți în istorie de la Sorborna își amintesc cu dragoste cabinetul directorului de studii pentru istorie: cu ce emoție parcurgeau imensele coridoare ale noii clădiri și urcau scara de piatră ce conduce la sălile de cursuri. Emoție și teamă dispăreau repede în fața cordialei primiri a Domnului Lavissee. Nu rămânea de cât timiditatea inseparabilă de o convorbire cu un om adevărat superior. Ce sfaturi admirabile, ce reguli de purtare înțelepte le dădea marele învățat! Practica sa îndelungată de om de școală, experiență a vieții, el o puneă la dispoziția începătorilor; câți dintre ei însă au avut înțelepciunea de a înțelege și de a urma aceste sfaturi? Mai mulți ar repeta ceea ce spune el despre sine-însuși: «L'homme qui je suis.... je sais quelle distance le sèpare de l'homme qui je voudrais être.» Dar La Rochefoucauld n'a spus el oare de mult: «Nous n'avons pas assez de force, pour suivre toute notre raison»?

Lipsurile din educația sa, el le-a văzut foarte bine, și de aceea a căutat să le înlăture la studenții săi: «Fiți tot de a una și petutindenii, le zicea el într-o alocuție, studenți în istorie. Nu vă desinteresați de nimic, mai cu seamă aici în Paris unde istoria vă înconjoară din toate părțile. Vizitați bisericile, palatele și casele vechi. Treceți, din întâmplare, prin rue Denfert-Rochereau. Ușa unei mănăstiri pare încuiată; nu este decât închisă. Deschideți-o; și pătruzând în biserica întunecoasă, văzând

grilajurile groase de fer, văzând vălurile negre ale Carmelitelor, veți înțelege mai bine caracterul și renunțarea la lume a unei Louise de La Vallière....»

«Nimeni nu ne spunea nouă să intrăm în vr'un muzeu.. În Marais, cu toate acestea, locuiam în mijlocul secolului al XVII-lea; liceul Charlemagne este un vechi liceu al Jesuiților; tânărul duce d'Enghien, a fost elevul lor. Biserica lor, astăzi Saint-Paul-Saint-Louis, a fost construită de Ludovic XIII, a cărui inimă a fost depusă acolo; ... sub amvon, este îngropat Bourdaloue; o inscripție simplă și mândră anunță: hic jacet Bourdaloue.

«Aproape de biserică, la dreapta, hotelul lui Mayenne, partizanul Guisilor, marele șef al Ligei, ridică fațada sa înaltă din secolul al XVI-lea. În rue Culture-Sainte-Catherine, la hotelul Carnavalet, locuia M-me de Sévigné... Și Place Royale, vecină, fu, în cadrul său nobil, un teatru strălucit al vieții franceze din timpul regelui Enric și al flului său Ludovic; serbări, caruseluri, dueluri, o ilustrară. Nimeni nu ne spunea nimic despre aceste lucruri... Cu toate acestea, am fi fost foarte mândri de a ști că locuiam aceste locuri istorice, succedând atâtor oameni mari, și că învingătorul de la Rocroy eră «vechiul nostru camarad.»

«Cărțile noastre reci nu aveau nici o ilustrație și nu dădeau nici o descripție... Puteam crede că Cicero și Pericles fuseră contemporani... Cât despre Franța, istoria literilor sale ne părea o așteptare în întunec până în ziua când:

Enfin Malherbe vint, et le premier en France...

«Franța admirabilă, marea Franță inventatoare din secolele XI, XII și al XIII ne rămase tot atât de necunoscută ca și ignoranților clasici din secolele XVII și al XVIII, care, chiar cei mai mari, spuseră așa de mari prostii despre ea; căci ei n'au înțeles nici poemele noastre, nici catedralele, nici turnurile primăriilor, nici sforțările noastre pentru a stabili o societate bazată pe drepturi și datorii; nimic din ceace eram când steaua Franței strălucea în aurora popoarelor ce se năștiau. Ei nu înțelegeau nimic dacă nu eră imitat sau inspirat de anti-chitate. Invinovătesc educația clasică că a micșorat Franța.

«Pe de altă parte, alte țări, alte limbi, nu existau pentru noi : nu vedeam pe lume decât o Grecie, o Romă și în urmă o Franță, elevă veșnică a Romei și a Greciei»...

Dar dacă cărțile erau fără viață, ce lecții de istorie îi da mediul în care a copilărit ! Satul său natal, Nouvion-en-Tierache, este așezat în Picardia, provincie dela graniță, teatru veșnic al războaelor. Spanioli și Imperiali-les Kinserslicks, Condé răsvrătit și Turenne credincios regelui, se luptară crunt aici. Mai târziu, Aliații o ocupară mult timp, și bunica lui Lavisse își amintea de cazacii lui Alexandru. Unul din ei scăpă într'o zi pe tatăl lui Lavisse care eră să se înnece. «Nu mă pot împedeca de a avea multă recunoștință pentru acest Anton» scrie el.

Casa verilor săi, la Erloy, o casă veche de stil francez, cu ferestele înalte cu geamurile lor mici, cu acoperământul drept «potrivit pentru clima noastră,» purtă inscripția : *facit en l'anne de la Paix 1660-Vive le Roy.* «Când învățai istoria mai bine, scrie Lavisse, știi că pacea de care eră vorba, eră glorioasa pace semnată în 1659 de cardinalul Mazarin, în insula Fazanilor, între apele Bidassodei. Mi se părea că văd pe strămoșul meu, sătul de război, frecându-și mânele de bucurie și zicând : acum e timpul de clădit casă ! Astfel totul împrejurul său vorbea de Ludovic XIV și de Napoleon. «Gândindu-mă serios într'o zi, scrie el, văzui ce puține generații sunt între noi și personajele istorice.. Am auzit Revoluția și moartea lui Ludovic XVI povestite de oamenii ce asistaseră la aceste scene... Când un bătrân, vorbindu-mi despre Napoleon, spunea : «Impăratul trecut,» el mă privia cu aceiași ochi cu cari privise pe Napoleon... Intr'o zi socotii că strămoșul meu, născut sub Ludovic al XV, cunoscuse pe tatăl său care trăise sub Ludovic XIV ; și că părinții acestuia fuseseră guvernanți de Richelieu. Astfel se formă în mintea mea idea că un lanț scurt de generații duce până la epoca lui Isus Christos.»

În primblările sale de Duminică, el descoperi catedrala din Laon. Imposantul edificiu gotic făcu o profundă impresie asupra lui : masa sa enormă, detaliile delicate, îi desvăluiră farmecul arhitecturii : «câte ceasuri am petrecut, scrie el, în mica curte,

dominată de o parte de zidurile catedralei, de altă parte de edificiul sever al episcopiei, ..

Aplecarea sa pentru istorie deveni mai mare când citi «Histoire de France» a lui Michelet. Istoria este un filtru straniu; cine a gustat din el, este pentru totdeauna îmbătat de farmecul său. Scene mărețe, vieți extraordinare, caractere în afară de măsura omenirii obișnuite, se desfășură înaintea celui ce o studiază. În documentul cel mai arid, istoricul vede lucrurile cele mai mișcătoare; dar încă într'o carte ca a lui Michelet? S'a zis cu drept cuvânt că, cu el, istoria a devenit o «reînviere.» Câtă viață, câtă emoție, cuprind cărțile sale! Personajele istorice trăesc, națiunile se crează, omenirea lucrează, luptă, suferă în fața noastră. O milă imensă pentru sbuciumările sale zadarnice cuprinde pe autor. Emoțiunile sale, el le exprimă într'un stil viu, arzător, plin de culoare, excesiv chiar în maniera sa dramatică....

A trebuit multă măsură unui Lavisse, înzestrat cu un talent așa de mare de scriitor, pentru a-și stăpâni stilul și a nu urma pe Michelet. Dar n'a avut el oare de profesor pe Gaston Bois-sier, care-i dădu înțeleptul sfat «avant d'écrire, ne vous mettez jamais dans l'état littéraire?» «Intr'o compoziție, scrie Lavisse, făcusem o prosopopee a Franței către Condé: «Fils de France, ne reconnais-tu pas ta mère?..» și speram că va fi citită în clasă. O, fu; dar cu ce ton! De atunci m'am jurat să nu mai scriu nici o prosopopeie, și m'am ținut de cuvânt.»

Și meritul său nu fu mic. Educația clasică, cum se înțelegea sub al doilea imperiu în Franța și cum este și astăzi înțeleasă în mare parte, se compunea din cetirea autorilor greci și latini și o redactare de nenumărate discursuri franceze. «Am fost, în mod succesiv, persoanele cele mai diferite: Marciliu Ficin, pronunțai înaintea poporului florentin elogiul lui Cosma de Medicis;.. Buffon, spuneam lordului Kingston pentru ce mă interesam mai mult de revoluțiunile naturii decât de cele ale istoriei; sclav al lui Seneca, profitam de libertatea Saturnalelor pentru a spune filosofului, ministru și curtezan a lui Neron, adevărurile cele mai crude;... Vindex, îndemnam legiunile din

Galia să se revolte contra lui Neron, pătat de atâtea crime ; Petru cel Mare, mulțumiam academiei de științi pentru onoarea ce-mi făcuse numindu-mă membru ; Condé aproape de moarte, scrisei lui Ludovic XIV o ultimă scrisoare ; împăratul Enric IV al Germaniei, dojeniam pe fiul meu Enric V pentru că mă trădase după sfaturile legaților Papei ; Scipion Nasica, acuzam cu asprime pe censorii care construiseră un teatru ce erà să corupă virtutea romană ; . . . Corneille, mort în 1684, îmi închipuiam că știu despre poesiile pastorale ce Fontenelle publică în 1688, și dădeam nepotului meu sfatul de a renunța la acest proiect ; anonim, îmi închipuiam discursul ce Algernon Sidney ar fi pronunțat înainte de a fi decapitat, dacă n'ar fi preferat să tacă ; Bonaparte și întâi consul, explicam consiliului de stat pentru ce voiam să creez un ordin al Legiunii de onoare.»

«Mă întreb astăzi de unde îmi venia îndrăzneala de a face să vorbească atâția oameni iluștri, pe care nu-i cunoșteam, despre lucruri pe care nu le cunoșteam nici atâta ; căci profesorii noștri nu ne vorbeau nici despre acești oameni, nici despre mediul în care trăiau, nici despre cetatea romană în timpul Scipionilor, nici despre Roma imperială, nici despre luptele între Papa și imperiu, nici despre Florența Medicișilor sau Anglia din timpul Elisabetei. Acest exercițiu brilliant este necinstit și periculos. Cei care n'au înțeles că înainte de a vorbi trebuie să știi, că pentru a ști trebuie a învăța, și că pentru a învăța trebuie să lucrezi cu metodă ; au rămas niște retori care ar fi vorbit bine, dacă ar fi vorbit, dar care au tăcut, pentru că nimeni nu le mai dicta subiecte, și ei erau incapabili de a le găsi singuri.»

Nutriți de sentimente republicane, de virtute antică, Lavisse și camarazii săi deveniseră republicani și dușmani ai imperiului Harmodius și Aristogiton, Brutus, omorătorii tiranilor, erau zei lor ; Victor Hugo, cu elocvența sa grandioasă și cu neîmpăcata sa ură în contra lui Napoleon III, fû profetul lor. Forța sa, și mărirea sa înălțată pe pedestalul stâncii exilului, îi subjugă. El erà maestrul. Ei recitau fără sfârșit evocația s'a

a soldaților din anul II, invectiva către mare, care, servitoare a «tiranului» transporta pe proscrisi la Cayenne; apostrofa către Juvenal:

Retournons à l'école, ô mon vieux Juvenal,

Homme d'ivoire et d'or, descends du tribunal... și repetau plini de mândrie și tărie republicană:

Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni «Tot omul, a zis odată mareșalul Canrobert, trebuie să fie republican la douăzeci de ani.» Anul 1860 fù «plin de frământări și delicios» pentru Lavisse și prietenii săi. Ei nu se îndoiau că Republica nu are să apară în curând. Și Republica eră așa de frumoasă sub Imperiu! Convorbiri cu bătrânii le făceau cunoscut idealismul din 1848. Cutreerău fără sfârșit faubourgu St. Antonie, leagănul revoluțiunilor din Paris, știau că Republica va fi proclamată din balconul dela Hotel de Ville, și privirile lor pline de speranță se ridicau des spre el. Cu mărinimia și generositatea tinereții, ei compătineau la suferințele popoarelor subjugate, Ungaria, Italia și Polonia. Sperau că Franța odată va eliberă aceste popoare, și erau mândri de a fi francezi.

.... Cu câtă melancolie deci spuneă bătrânul profesor într'un discurs ținut anul trecut către studenții din Alsacia și Lorena: «In tinerețea noastră, ne înflăcăram pentru soarta Lombardiei și a Veneției; și vai! astăzi avem și noi o Lombadie și o Veneție!»....

Amintirile se sfârșesc în anul 1862, când Lavisse intră în școala Normală Superioară. «Nu voi mai continua cu ele, scrie el; voi dă numai mărturia mea asupra faptelor și a oamenilor pe care i-am văzut făcând istoria.»

Războiul dela 1870 avù două consecinți foarte importante pentru francezii care gândesc: ideile lor asupra germanilor se schimbară, și pe de altă parte, ei voră să ia dela ei metodele lor de muncă științifică. Ideea că «învățătorul german învinsese la Sadowa» ajunsese un loc comun, și Lavisse fù unul din cei care se devotără, mai mult reformelor școlare; prin

cărțile sale pe de altă parte, «Essais sur l'Allemagne impériale» «études sur l'histoire de Prusse», «les origines de la dynastie ascanienne» el făcû Germania mai cunoscută.

Francezii, până atunci, rămăseseră cu ideele lor despre germani la «de l'Allemagne» a D-nei de Stael. Mulți erau și mai înapoiati, și se întrebau serios cu scriitorul din secolele trecute, care tratase chestiunea: «Si un allemand pouvait avoir de l'esprit?» Se păstrase ideea unei Germanii naive, proaste, sentimentale, perdută în fumurile metafizicii, pentru care epoca lui Frederic nu fusese decât un accident întâmplător. În zadar H. Heine le spunea francezilor: «Nu credeți că suntem buni, naivi, fără ură; băgați de samă! noi n'am războinat încă asupra voastră uciderea lui Conradin!» Și în alt loc: «nu desarmați frontiera voastră dela Rin... în Olimp, o singură zeiță este totdeauna înarmată, cu coif, lance și scut, este zeița prudenței, Minerva.» Cu doi, trei ani înaintea războiului, bătrânul rege a Prusiei era la Baden. Nu i se dă mai multă atenție, scrie un martor ocular, decât dacă ar fi fost marele duce de Gerolstein din opereta lui Offenbach.

Deșteptarea fu crudă, mai cu seamă pentru o generație care văzuse războaiele din Crimeea și din Italia, îmbătăită de fumul gloriei de la Magenta și Solferino, și care văzuse la Expoziția din 1867 atâția mari suverani făcând cortej lui Napoleon III «Împăratul Europei.»

Un tablou de A. von. Werner de la Național Galerie din Berlin represintă în mod alegoric războiul din 1870. Wilhelm I galopând în fruntea hoardelor sale pe pământul frances, calcă statuia lui Napoleon III reprezentat în Cesar roman. Alegoria este clară. Acest război nu a fost decât o fază din lungul duel între lumea germanică și imperiul roman. Cesarul a căzut definitiv, coroana imperială a trecut din nou la germani. Sfântul Imperiu roman germanic s'a creiat din nou în favoarea Prusiei.

Este tocmai acest imperiu care a durat «neîntrerupt dela Actium până la Waterloo,» pe care Lavisse îl studiază în magistrala sa prefață la traducerea cărței lui James Bryce,» Le

Saint Empire romain germanique et l'Empire actuel d'Alemagne.» In vre-o patruzeci de pagini, care valorează cât o carte întreagă — un sonnet sans défaut vaut seul un long poème, — Lavisse face o strălucită revistă a istoriei acestui imperiu, de la August până la Wilhelm I. Nicăeri poate el n'a arătat calități mai strălucite și mai variate de istoric, calități pe care el însuși le formulează ast-fel, vorbind despre J. Bryce: «Trebuia (pentru a scrie această istorie) gustul de a înțelege simbolurile, darul de a aprecia pitorescul, emoțiunea înaintea măreției, iubirea pentru omenire, respectul pentru frumoasele visuri omenesti, caritatea pentru iluziuni, mila pentru greșeli, imparțialitatea în maniera de a judecă credințele, oamenii și popoarele.» Cu ce poezie măreață începe el introducerea sa, vorbind despre imperiul roman «care devenise un mod de a fi al omenirei,» și despre pacea romană! Idei așa de grandioase în cât au tulburat spiritele cele mai mari din toate timpurile, de la Carol cel Mare până la Napoleon, făcând ca împărații germani să aibă aerul «de a gândi, a vorbi și de a lucra, în vis.» Germani, Saxoni, ei locuiesc în Roma, vorbesc serios de Senatul și poporul roman, și își închipuiesc că au făcut din Germania o provincie romană. Când Frederic Barbarossa veni la Roma, el fu întâmpinat de personajele mari ale Romei: «Nu te bucuri, îi spuseră ei, să vezi din nou Senatul, cavalerii, tribunii, capitolul?» Frederic însă surâdea ironic. Succesor al lui Cesar, el nu admitea pretențiile acestui Senat, a cavalerilor și a tribunilor. «Fuit, fuit!» repetă el, adică «povești, povești!» Oamenii aceștia i se păreau reacționari, niște pompeiani. El se credea «lex animata in terris.» Juriștii săi îl convinseseră de acest adevăr.

Fără a-și da seamă de titlul lor de «Imperator Augustus,» acești germani se credeau, prin el, mai aproape de Dumnezeu. Imperiul eră universal, pentru că piosul Enea, strămoșul divului Iuliu, moștenise Asia prin Assaracus și Cruza, Africa prin Electra, fiica lui Atlas și prin Didona; Europa, prin Dardanus și Livia. Universal, Imperiul a fost totdeauna ocrotit de Dumnezeu: căderea scuturilor în vremea lui Numa, strigătul

gâștelor care au scăpat Capitolul, virtuțile lui Cincinat și furtuna de după bătălia de la Cannae, sunt minunile lui Dumnezeu în favoarea Romei. Prezicerea lui Virgil este de asemenea o minune: «Tu, romane, aminteșteți să domnești asupra lumii..» Christos, Christos chiar, a recunoscut legitimitatea sa, pentru că s'a născut în timpul marelui recensământ, pentru a fi numărat și el. A zis de asemenea: «dați Cesarului ce este al Cesarului;» și lui Pilat: «N'ai putea nimic contra mea, dacă n'ai fi primit de sus puterea ta!»

Rădicați deasupra omenirii, Papa și Împăratul se priviră dușmănește. Niciodată nu fură de aceeași părere. Pământul este destul de mare pentru mai multe domnii, dar nu pentru doi stăpâni. O luptă crâncenă începă între ei, în care întrebunțară rând pe rând silogisme, metafore, argumente tari, ocări, blesteme și violențe. Papa învinsă pe Frederic al II; Imperiul nu dispără, ci mai vegetă timp de șase secole după el. La moartea sa nici o casă din Germania nu eră în stare să poarte în mod mândru demnitatea imperială. Germania avea numai o conștiință confuză despre ea însăși, ea se visă mai mult («termenii obicnuți ai limbei noastre, scrie Lavisse, n'ajung pentru a exprima lucruri germane») în fiecare fenomen din haosul său. Ea voiă să aibă un rege german, și fiindcă a fost totdeauna orgolioasă, voiă ca acest rege să fie și Împărat.

Alegerea lui era solemnă. La Francfort, arhiepiscopul de Maiența, cel de Treves și de Colonia cu mânele pe pept, Regele Boemiei, cantele palatin, ducele Saxoniei și marchizul de Brandenburg cu mânele pe Evanghelie, jurau că vor alege în conștiință pe «capul temporal al lumii creștine.» Împăratul, cu titlul său de «Celsitudo Nostra,» eră solemn. când stă, mergea sau când călăriă, în sessio, deambulatio sau processio. Un cortej mareț îl însoțiă; mesele sale erau solemne și servite de mării demnitari.

Dar îndată după Reformă nu rămase decât un titlu deșert și ceremonii fără nici un înțeles. Ludovic XIV aveă altă mărire decât Împăratul Sfântului Imperiu roman germanic care, cum spunea Voltaire, nu mai eră nici sfânt, nici roman, nici germanic.

Cesarul nu mai înseamnă ceva în lume de cât ca șef al casei de Austria. Ca împărat, nu este decât un obiect de paradă, de o paradă de care râde el însuși. Când Francisc de Lorena, bărbatul Mariei-Tereze, eșii din biserica Sf. Bartolomeu, îmbrăcat ca Carol cel Mare, mergând pe jos până la «Roemer», și trecu pe dinaintea balconului unde era soția sa, el ridică mânele și îi arătă globul, sceptrul și mănușile extraordinare. Ea începuse să râdă și mulțimea de asemenea.

Dar omenirea era îngrijată. În «Roemerul» dela Francfort, care conține portretele împăraților de la August până la Iosef II, mai era loc numai pentru un portret. Și o profeție circula, care spunea că un nou Carol cel Mare va restabili pacea și va purifica religia. În 1792 portretul lui Francisc II ocupă ultimul loc. Și noul Carol cel Mare era ascuns în liniile armatei franceze.

Văzut din Franța, imperiul nu este decât o consecință a Revoluției. Privit din punctul de vedere al istoriei generale, Napoleon urmează lui Carol cel Mare. El singur a spus: nu am urmat lui Ludovic XIV, ci lui Carol cel Mare. Imperiul său nu e localizat, ci este universal. El nu este împăratul Francezilor, ci «Napoleon Empereur.» El lasă, sub el, alți regi, alți prinți să domnească. Ideea lui era «de dépayser les peuples.» «Une des maximes de ma politique, c'est de dénationaliser l'Allemagne.» Rezultatul fu tocmai contrar. El creă țări, și redădu Germaniei ideea unei națiuni germane, pe care ea o perduse în timpul sfântului Imperiu. El făcu să se unească în contra lui guvernele și popoarele. Imperiului păru atunci un anachronism intolerabil, și «această stranie carieră a unui cuvânt și a unei idei, începută la promontoriul dela Actium, se isprăvi la Waterloo.»

Din când în când, Sfântul Imperiu face să se mai vorbească de el. Italia a închis pe Papă în Vatican, Prusia a isgonit din Germania pe «Majestatea Apostolică.» Până astăzi, ultimele episoade ale acestei lungi istorii sunt bătălia dela Sadova și asaltul de la Porta Pia. Istoria veche se leagă cu politica de azi. Tripla Alianță nu este ea oare o consecință a ideilor vechi?

Istoria duratei imperiului roman luminează evenimentele cele mai însemnate și mai apropiate de noi. «Dar mai mult ea atrage atențiunea istoricilor asupra acțiunilor ideilor, și asupra rolului pe care-l joacă în lume fantomele. Documentele istorice nu spun toată istoria, erudițiunea nu resolvă toate problemele. Rămâne, pentru cel mai bun paleograf, ceva ilisibil: cea ce nu a fost scris.» «Recomand, scrie Lavissee, pe sfântul Imperiu cu cortetul său de idei și sentimente, criticilor care pretind să supuie istoria la regulile unei științi exacte. Ei vor vedea că există o acțiune a invisibilului, și că ea nu poate fi nici constatată cu siguranță, nici judecată cu dreptate.»

Această istorie rezumată a Sfântului Imperiu îi dădu ideea de a scrie în acelaș mod o istorie a întregii Europe. Aceasta fu «Vue générale de l'histoire politique de l'Europe», de la Greci până în prezent. Pe la jumătatea secolului al XIX aceste generalizări erau foarte gustate: «Era obiceiul pe atunci, scrie Maxime du Camp, de a urcă muntele romantismului, de a se oprî pe vârf, și de a lăsa să cadă asupra popoarelor o privire generală, din care eșea un nou discurs asupra istoriei universale.» Victor Hugo în «le Rhi,» E. Quinet în «Ahasvérus,» dau exemplele cele mai faimoase de aceste discursuri apocaliptice; Lavissee nu are nimic din acest romantism. Cartea sa este un rezumat elegant, precis, plin de vederi înalte, de mersul istoriei popoarelor în Europa, scris de mâna unui maestru.

Dar viața mergeă. Evenimentele tragice ce se petreceau la Curtea Prusiei în primăvara anului 1888 atraseră atențiunea sa de istoric psiholog. Dintr'o călătorie la Berlin, unde el asistă ca martor ocular la domnia de o sută de zile a lui Frederic III și la suferințele lui de martir, eși cartea sa plină de atâta emoție intitulată «Trois Empereurs d'Allemagne Guillaume I, Frédéric III, Guillaume II,» care este o urmare atât de curioasă a Istoriei sfântului Imperiu. Aceleași idei îl conduc și aici: «Numai istoria explică, scrie el în Prefață, principatul lui Wilhelm I, izolarea lui Frederic III în Imperiu, și atitudinea de la suirea sa pe tron a lui Wilhelm II. A trata pe prinții contemporani ca pe niște prinți din trecut, a le da locul lor în timp,

a evalua forța trecutului care determină în mare parte voințele · a pune persoanele regale, ideele și sentimentale lor, activitatea lor în parte liberă, în fața acestui soi de fatalitate, este mijlocul sigur de a fi drept față de ei.»

«Am voit să fiu drept..... Pentru că se spune că ura este oarbă, nu trebuie s'o luăm de călăuză în drumiul nostru greu.» Cuvinte frumoase! idee dreaptă! angajament greu de ținut însă pentru un istoric frances, care să nu se lese influențat de ura pentru învingătorul dela Sedan, sau de simpatia pentru Frederic. Pentru Wilhelm II, greutatea eră de altă natură; de a ghici o personalitate și o domnie, după vorbele și faptele unui tânăr prinț moștenitor.

Curioasă fu cariera lui Wilhelm I. În 1814 el intră ca oficer cu armatele aliate în triumf în Paris, la vârsta de 17 ani. Mai înainte de a fi la onoare însă el luase parte la durerea ce cauzaseră familiei sale victoriile lui Napoleon, și auzise pe mama sa, regina Louisa, anunțându-i dezastrul de la Iena cu aceste cuvinte simple: «armata n'a răspuns la așteptările regelui.» El trecu prin toate înjosirile din timpul când Napoleon nu avea decât să fluere, cum spunea H. Heine, pentru ca Prusia să nu mai existe.. După ce Congresul din Viena trase cortina pe gigantică dramă napoleoniană, pentru prințul Wilhelm începă o jumătate de secol de viață monotonă. El se consacră cu totul armatei.

Armata este punctul central fix în jurul căruia se poate concentra istoria Prusiei. Anglia are Parlamentul, Franția consiliile regelui; Prusia armată. Născută în timpul marilor războaie europene din secolul XVII, ea rămâne un stat militar. Marele Elector nu trăește decât pentru război, Frederic Wilhelm I e numit regele-sergent; și în care țară din lume a mai căpătat un rege un astfel de supranume? Frederic II fu marele căpitan al Prusiei. Succesele sale făcură mândria ei, și după el, Prusienii nu mai voră să știe de Germania. «Ich bin Preusse» spun ei cu aceeaș mândrie ca și Romanii: «sum civis romanus.»

După 1815, mai remâne mult de făcut. Germania, împărțită în atâtea state mici, căută să se unească. Berlinul, devenit centru al unui imperiu comercial, ajunse cu deschiderea Uni-

versității un mare centru cultural. Speranțele liberalilor și a naționalilor erau îndreptate către «orașul inteligenții.» Dar Regii Prusiei nu erau la înălțimea chemării lor. După Frederic Wilhelm III din care mai mult circumstanțele decât caracterul său propriu făcuseră un erou, urmă Frederic Wilhelm IV, caracter tăcut, artist, nehotărât, care trebuia să sfârșească în negurile nebuniei. Salutată cu atâta speranță la suirea sa pe tron în 1840, el se scufundă în plăcerile erudiției și ale mesei. Puse cea întâi piatră la restaurarea Catedralei din Colonia, restaură castelul cavalerilor Teutonici din Marienburg. Suveranul celui mai modern stat era un archeolog; al treilea succesori al celui mai practic dintre regi, un romantic. Cu toate acestea, lui i se oferî coroa imperială în 1849, când revoluția ungară puse Austria în pericol. Dar în curând reacțiunea începî. Armata reintră în Berlin, și adunarea națională prusiană eșî. Regele ar fi vrut, mai târziu, să impue Parlamentului din Erfurt o constituție făcută de el însuși; dar Austria, liniștită, voia ca totul să reintre în ordinea obicinuită și în 1850 Dieta se deschise din nou.

Prințul Wilhelm între acestea îmbătrânea făcând exercițiu. Nu era zi să nu asiste la vr'o paradă. El inspecta trupele cu aceeaș grijă ca și cum ar fi fost înaintea inamicului. Nu lipsî dela regimentele sale decât un moment, în 1848, când fratele său îl trimise în Anglia, din cauza impopularității sale. Cu pericolul coroanei și a vieții sale el umplu lipsurile armatei, și, făcând-o puternică, o întrebuintă spre folosul Prusiei. După 1866 el luă atâtea teritorii, câte putî: ducatele dela Elba, Hanovra, Hesse-Cassel, Francfurt. El voia și Saxonia, și cum o ținea în mână, o părăsi cu regret. Dacă ar fi fost liber, ar fi proclamat de pe atunci imperiul. Dar opinia publică din Europa și Bismarck nu o voiau. Nu trebuia Austria împinsă la desnădejde, nici Franța nemulțumită. Germania de Nord fu unită într'o confederație sub hegemonia Prusiei. Nu era de cât un moment de așteptare. Unirea avea să se facă: prin fer și prin foc.

Crearea Imperiului în 1871 și principatul Împăratului-rege

Wilhelm este «deci momentul din istorie în care armata prusiană, după ce a mărit Prusia, a dat Germaniei singura formă de unitate ce un Hohenzollern putea să-și închipuiească, adică un imperiu militar.»

Germania hoatică din evul mediu este astăzi împărțită în companii, batalioane și regimente. Șeful său suprem, al cărui cartier general este la Berlin, îi dă pacea sau războiul.

Principatul Împăratului-Rege Wilhelm este momentul din istorie în care Germania, veselă de unitatea sa, gândindu-se numai la mărirea sa și recunoșcătoare către prințul care i-a dat-o, dar sdruncinată de pasiunile care se găsesc în inima popoarelor nobile, a început lupta în contra spiritului militar și autoritar al Prusiei. Această luptă nu este aproape de sfârșit. Ea va avea momente de oprire și armistiții, pe urmă va începe din nou. Rezultatul definitiv este secretul viitorului.

Aceste lupte și frământări, de care vorbește Lavisse în 1889, durează și astăzi și cu ce înverșunare! și rezultatul lor este mai mult decât ori când «secretul viitorului.»

Domnia lui Frederic, atât de scurtă, fu departe de a fi liniștită. În descrierea ei, Lavisse perde ceva din calmul său de istoric. Vorbele lui Pascal sunt adevărate aici «on cherche un auteur, et on trouve un homme.» Dar cine ar fi putut rămânea rece, înaintea suferințelor împăratului și intrigilor ce încunjurau patul său de moarte? «Am auzit la Berlin, scrie Lavisse, cuvinte stranii și am ghicit sentimente curioase. Totul era pierdut, se spunea, dacă împăratul va scăpa . . . Dacă a fost la Berlin, în întâile zile ale lui Martie, în momentul în care moartea ezită între tată și fiu, un observator capabil de a citi conștiințele pe fețe, cum făcea Saint-Simon la Versailles în timpul agoniei Delfinului, aș vrea să vorbesc cu el o oră. L-aș întrebă despre luptele pe care și le-au dat în cutare suflet sentimentele naturale de respect, de iubire, de milă, cu sentimentele, de asemenea naturale, a egoismului și a ambițiunei. Aș vrea să știu dela el cu ce argument se înșală cine-vă pentru a dori moartea unui om, și care este, în misterioasele destăinuirii pe care fie-

care și le face către sine însuși, partea respectivă a iubirii binelui public și a iubirii de sine.»

Nașterea principelui Frederic avusese loc însă sub auspiciile cele mai fericite. Două mari astre, care nu se asemănau între ele, Prusia și Saxa-Weimar străluciseră asupra leagănului său. Prusia reprezentată prin prințul Wilhelm, tatăl său, ofițer din copilărie, Weimar prin mama sa, principesa Augusta, mândră de gloria intelectuală a patriei sale, care-și aminteă splendoarea Weimarului dela sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului al XIX, când un Goethe, un Schiller, un Herder, un Wieland luceau pe cerul micului ducat.

Copilăria sa fu liniștită, potrivită cu viața modestă pe care o duceau părinții săi la Berlin sau în castelul dela Babelsberg. Casa lor de pe Unter den Linden este una din cele mai modeste; ea nu merită numele de palat decât prin calitatea celor ce o locuiesc. Castelul din Babelsberg, construit în stilul gotic din timpul înfloririi romantismului, nu a fost mărit decât după 1870. Educația lui Frederic fu tot așa de simplă ca și aceste locuințe: «Dar această simplitate nu este modestie. O casă care datorește calitatea sa de castel rangului celor ce o locuiesc, are modul său de a fi orgolioasă, la care nu poate pretinde un castel care dintr'un negustor face un castelan... Pe fondul cenușiu în care trăesc, Hohenzollernii păstrează și inspiră un sentiment al demnității lor mai viu decât al suveranilor a căror maestate se perde în decoruri.»

În 1849 majoratul principelui Frederic fu proclamat. Bunicul său, Frederic-Wilhelm III murise în 1840. Unchiul său, Frederic-Wilhelm IV nu avea copii. Tatăl său purtă deci titlul de Principe de Prusia, ce arată calitatea sa de moștenitor al tronului. Tânărul prinț eră deci al doilea moștenitor al Coroanei. Dar în ce timp fu serbată majoritatea sa! Suflările revoluționare venite din Franța resculase Germania. Regele Prusiei umil persoana și armata sa înaintea răscoalei berlineze, și fratele său trebui să se refugieze în Anglia. Dar Regele batjocorit în 1848, fu onorat în 1849 cu coroana imperială ce i se oferî de Adunarea națională de la Francfort, și umilit din nou în 1850

la Olmütz de Austria, care puse pe Prusia la locul său. În curând totul reintră în liniște. Ce gânduri lăsară în mintea principelui Frederic aceste schimbări ale soartei? Marele nenorociri oțlesc caracterele tari, și Wilhelm I a eșit din ele cu capul mai sus și înfățișarea mai mândră; fiul său nu-i seamănă. Zilele din 1848 i-au dat ideea de puterea revoluției. Schimbările din acești trei ani, sentimentul de nesiguranța lucrurilor.

După ce-și isprăvi studiile la Universitatea din Bonn și căpătă gradul de general major, el se însură în 1838 cu principesa Victoria, fiica mai mare a reginei Victoria și a principelui Albert. Acesta fu cel dintâi eveniment însemnat din viața sa. Căsătoria fusese pregătită de mult: vârstele, situațiunile, religiunea erau potrivite; și mai presus plutiă amintirea vechilor alianțe între Prusia și Anglia, și mai ales frăția de arme contra lui Napoleon, întâlnirea între Wellington și Blücher în sara de la Waterloo.

Principesa Victoria căpătă îndată o mare influență asupra soțului ei, și prin ea tatăl său, principele Albert. Acesta prin scrisori dese îi da sfaturi politice, și aduse această situație curioasă, a unui Hohenzollern sub direcția unui liberal. Ideile lui Frederic se apropiau mult de cele ale socrului său; și el gustă adânc farmecul conversațiilor sale. În casa părinților săi ideile erau altele.

(Va urma)

S T O P

Ne era atât de drag!...
Il iubiam toți.
Toți îi dădeam câte ceva.
Și, Stop, luă dela toți.
Și, tuturor le mulțumea cu ochii lui cei verzi; cu ochii
lui cei verzi și blânzi...
Așa de frumușel întindea botul!.. Și apucă așa de cu-
minte...

Ca o pisicuță.
Stop era câinele nimănu.
Un zăvoi vânat, nalt cât un mánzat, bătrán; cu închee-
turile picioarelor umflate de bătături, ingrămădite ca muș-
chiul; cu gușa ce-i atârna de fălci, ca o salbă; dar cu o
căutătură mândră, ca de pandur.
Ne pomenisem cu el, că deschide poarta cu botul și
intră în curte.

Și acolo rămăsese. Avea el, ce avea, cu lada de gunoi.
Dar, și aci, eră cuminte. Scormonia, căută merinde; dar
nu răvășiă, ca alți câini.

De aceea și bucătăreasa îl iubiă. Și, dela dragostea
bucătăresei se infruptă Stop cu multe bunătăți. Câte rasoale,
câte capete de păsări, câte străchini cu mâncare rămasă!..

Veniau ele prin curte multe javre, de toate neamurile.
Dar nici una nu eră cocoloșită ca Stop. Ba, câteva odată,
celelalte, mai mâncau și câte o papară de clește. Dar,
Stop, nici odată.

Stop nu știă nici un serviciu; nici o ghidușie; nici o

lingușire, nici să facă „*stus*”; nici să aducă „*aport*”, nici să se gudure.

Și, cu toate astea, Stop, se făcuse iubit tuturor.

Ne plăcea atâta să-i plimbăm podul palmii, pe spinarea lui cea presărată cu păr scurt și aspru ca blana de tigru!..

Ne plăcea atât să-i dezmierdăm botul lui cel urât!..

Ne plăcea atât să ne privească drept, cu privirea lui cea blândă!..

De unde îi scornisem numele nu știu. Nici nu știu dacă era cel adevărat.

Dar, el, răspundea la chemare.

Stop nu lătra, nu urla. Stop nu făcea rău la nimeni; nici chiar semenilor lui.

Când era turburat, mai bine se lipsia și plecă, decât să-și strice tihna.

De două ori, însă, i-am auzit gura.

Odată, într'o hărmălae, când un mops pribeag fusese prins la mijloc de dulăii mahalalii.

A doua oară când un oltean vru să ia de gât bucătăreasa.

Atunci lătrase. Dar ce lătrat!.. Credeam că tună. Credeam că se surpă zidurile.

Stop răbda mult, dar să-l fi ferit sfântul pe vre-un câine de mânia lui Stop.

Dintr'o învârtitură il înșfocă de după ceafă, il zgâlțâia și îi făcea vânt în aer, de-l învârtia de trei ori tumba; iar când cădea, scotea numai un icnet și fugia schelălăind de rupea pământul, fără să se mai uite înapoi.

Unde dormia Stop, Dumnezeu știa: prin curți, pe maidane, pe uliți; unde pică...

Dormia precum trăia, hoinar, ca un bătrân hoge.

Ani de-a rândul veni Stop prin curte.

Și pe fite ce an îmbătrânia; nodurile de băătăuri i se îngroșau; salba gușei i se lăsă mai bogată; și, la urmă, pierdu chiar vederea.

Dar ne rămase tot atât de drag...

...Intr'o noapte furăm deșteptați din somn de un urlat.

Urlă cotarla vecinului, corcitură de „Fox-terrier”, apucată de istericale. Un urlat costeliv, prelung, nesuferit.

Atunci auzii pentru a treia oară vocea lui Stop, care făcu tăcere.

Fu pentru ultima oară...

A doua zi, Stop scormoniă la lada cu gunoi; lângă el răcăia cotarla.

Nu știu din ce se luase, dar pesemne că Stop dormise rău în noaptea aceea și eră necăjit, căci, odată se propti în picioare, întinse gâtul și începă să mărăie printre colți, arătându-și gingiile, ca și cum i-ar fi spus.

— Ia seama, că nu-mi sunt boii acasă...

Dar, în loc să se astâmpere, coteica intră în spasmuri.

De ciudă, sau de frică? Cine ar fi putut spune?

Începă să urle, se învârti de două trei ori în loc, ca dezmetică, chiti cu ochii holbați, către salba lui Stop, făcu o săritură desnădăjduită și, cât ai scăpară în cremene colții ei i se încheștară în beregată...

Sângele țâșni și curse gărlă. Stop se prăbuși la pământ, zvâcni de câteva ori din toate mădulele, căscă botul, ca și cum ar fi vrut să ne zică „rămas bun”; holbă ochii, ca și cum ar fi vrut să ne mai vază odată, ochii lui orbiți de bătrânețe și, apoi, îi închise pe veșnicie...

Așa muri Stop cel atât de drag nouă; Stop cel cu ochii verzi și blânzi; Stop, cel cuminte ca un mieluşel: de gura unei cotarle; de o moarte năpraznică.

M. CHIRIȚESCU

TU NU VEI ȘTI...

*Tu nu vei ști de dragostea-mi cernită,
Tu nu vei ști de călătoru-mi dor,
Femea dulce, chip ispititor,
Înbălsămată floare otrăvită!
Prin larma zilelor n'o să străbată
Furiș, în inima-ți șovăitoare
Chemarea-mi tainică, tânguitoare*

*Și desnădăjduită —
Niciodată!*

*Și nici odată ochii ce văd o altă lume,
Iubiții ochi închiși pe jumătate,
N'or plânge 'n noapte și singurătate
Și n'or vedea pe trecătorul*

Fără nume.

*Tu nu vei ști că visurile mele
Te urmăresc și te dezmeardă 'n cale
Și toate simțurile tale
N'or tresări în zilele acele
De pururi minunata primăvară,
Când liliicii înfloresc afară,
Când fără tihnă sufletul se sbate
În prada dorurilor neînduplecate.*

*Tu nu vei bănuși
Comoara nestematei salbe
A dorurilor mele,
A dorurilor mele neștiute,
Aprinse, tănuite, nevăzute
Ca stelele'n lumina zilei albe.*

EM. CIOMAC

GHEORGHE ASACHI

(Urmare)

III. Activitatea lui în teatru.

Să cercetăm acum partea de activitate a lui Asachi în propășirea teatrului în Moldova.

Lui i se datorește anume cea dintâi reprezentație în românește.

Cu propria-i cheltuială, ne-o spune singur, el întemeie un teatru de societate în casa Hatmanului Costachi Ghica. Cortina fu zugrăvită după un model adus de la Roma, înfățișând pe Apollo cu Muzele, întinzând mâna Moldovei spre a o ridică (1).

Reprezentația pastorală *Mirtil și Hloe* (2), prelucrată de Asachi după Gessner (3) și Florian — cea dintâi reprezentație în limba română — avu loc la 27 Dec. 1816. Actorii erau copii de boeri : d-na Șubin, născută Ghica, în rolul pastoriței Hloe, prințul Ghica în rolul păstorului Mirtil și Costachi Sturza în rolul lui Lizis, închinătorul la Amor.

Piesa nu văzû însă lumina de cât în 1850, însoțită de o

(1) T. T. Burada, *Inceputul teatrului în Moldova*, în *Arhiva* 1905.

(2) *Mirtil și Hloe* pastorală, prelucrată de G. Asachi, cea întâi piesă dramatică reprezentată în limba română. Iași, Tip. Inst. Alb. 1850, cu o poezie: *Cătră Mirtil și Hloe*.

Subiectul e următor : Mirtil și Hloe și-au făcut niște daruri. Bolnăvindu-se tatăl lui Mirtil, acesta e hotărât să le jertfească pentru însănătoșarea lui Menalcas. Un păstor Lamon vindecă însă pe bătrân și un glas din statua lui Amor vestește că nu mai încuviințează jertfa plănuită. Lamon nu primește ca răsplată cața care-i rămâne lui Mirtil, după cum îi rămân Hloei turturelele ce-i dăruise aceasta.

(3) Despre acesta vezi G. Bogdan-Duică; *Salomon Gessner in lit. română*, *Conv. lit.* XXXV, p. 168.

Introducere în care Asachi puneă în evidență însemnătatea faptului că s'a jucat în limba patriei într'o epocă de «strenomanie». «Și fiindcă ar fi fost prea mult, adaoge el, a vorbi de odată românește despre evenimente eroice, sau despre intrigi de saloane, cari atunci numai în limbi străine se urzeau, Muza modestă s'au fost învăscut în vestminte câmpene și cu ajutorul acestui prestigiu și-a costumului național cel mai pitoresc pentru păstor, privirile s'au încântat și auzul a început a se domesticî cu limba ce pe atunci se numeă dialect».

La reprezentație venî și Mitropolitul, care încurajă ca totdeauna orice manifestare de cultură națională. (1).

Tot în casele lui Costachi Ghica pare a se fi dat și niște reprezentații de tablouri vivante, în 1818 (2).

Revoluția de 1821 înăbuși însă aceste începuturi. Plecarea lui Asachi la Viena fu încă o pricină pentru care încercările de teatru național nu se mai iviră mulți ani după aceia. De la 1821 până la 1832 nu mai știm nimic cu privire la teatrul din Iași.

Nu avem de gând să schițăm o istorie a teatrului; prin urmare nu vom stărui asupra începuturilor așa zisului *Theâtre des variétés* al frașilor Baptiste și Joseph Fouraux ce se deschise la 4 Dec. 1832. Ne vom oprî numai asupra rolului activului Asachi...

Prin imitarea trupelor de diletanți nemți și italieni ce jucau în Iași se înjghebă și o trupă de diletanți moldoveni. Cea dintâi reprezentație a acestor diletanți avu loc cu prilejul plecării lui Kiselef (11 Aprilie 1834), prin îngrijirea lui Asachi, — dar la care Kiselef nu fu de față.

Iată în scurt ce zice *Albina românească* despre reprezentație (3):

«Această alcătuire, intitulată *Serbarea păstorilor moldoveni* cu cântece și danțuri, înfățișă slava oștenească a vechi-

(1) Asupra participării Mitropolitului Veniamin, cf. Edgard Quinet *Les Roumains*, 1857, p. 90.

(2) *Albina*, 1847, No. 110.

(3) *Albina*, 12 Aprilie 1834, p. 138.

lor moldoveni, nenorocirile de care această țară adese ori s'au certat, facerile de bine a noului așezământ și mulțumirea locuitorilor către bunul lor ocârmuitor. Piesa a câștigat o deplină mulțumire mai ales prin a sale nimerite aluzii foarte bine simțite de o îmbulzire nespusă de privitori...

«După ce au cântat Simfonia, demoazelele Aristia Ghica, Maria Cantacuzin și Ermiona Asachi, împreună cu ai lor părinți, au depus în loja d-lui Plenipotent o cunună de flori numite nemuritoare și de frunze de măslini, pre care toți privitorii au urat cu aplausuri obștești și de strigătul: vivat președintele!...»

Simfonia amintită mai sus e o bucată de voce cu acompaniament de piano cântată și compusă de Elena Asachi, cu titlul: *La Tente*, ce se găsește la Academia Română și a fost publicată de d. Lugoșianu. (1).

L A T E N T E

Cantate

dela

Fete pastorale, donnée au théâtre de Jassy

10 Avril 1834

Traduction du Moldove et mise en musique

par

Hélène Asaky

Lithographie de l'Abeille

O altă bucată ce s'a cântat la această serbare se păstrează încă la A. R. împreună cu muzica ei:

Ballade tirée de la fete Pastorale (2).

représentée au Théâtre des Variétés à Jassy le 10 Avril 1834

Lit. de l'Abeille.

Cu prilejul încoronării lui Mihai Sturza, la 26 August 1834, diletanți moldoveni dădură o reprezentație la Teatrul de varietăți cu piesa: *Dragoș, întâiul Domn suveran al Moldovii*, de Asachi.

(1) O. Lugoșianu, *O Serbare la Iași* (10 și 11 Aprilie 1834), *Revista nouă*, an VII, No. 9, p. 339.

(2) S'a publicat apoi în traducere românească: în *Culegere de Poezie*, ed. II, Iași 1854.

Albina scrie următoarele despre această reprezentație (1):

«Drama eroică alcătuită de d. Aga Asachi, muzica aleasă de Dumneaei. E... A... întemeiată pe fapte istorice și înfrumusețată de harurile unei epizod interesant; această piesă a înfățișat privitorilor vechea slavă, întâmplările și de nou nașterea acestui pământ a căreia aducere întru împlinire este păstrată ocârmuirii I. nostru Domn. Toate aluziile atingătoare de acestea s'au simțit cu vioșie de cătră o nenumărată mulțime de privitori cari, în câteva rânduri, au mărturisit cu înfocare a lor supunere cătră persoana I. S. și încrederea publică întru înțelepciunea guvernului său».

Noi nu cunoaștem însă această piesă a lui Asachi.

Scriitorul nostru ajunsese acum, după cum vedem, un fel de maestru de ceremonii.

La 25 Sept. 1835 avu loc o serbare dată de logofătul Neculai Canta, la moșia Horodniceni, unde veniră și Mihai Sturza și Mitropolitul Veniamin.

Se jucă în parc piesa *Piatra teiului* (de Asachi?) în care Matei Millo jucă rolul unui bătrân prisacar, Alexandru Asachi pe Plăeșul Codrat și tânărul Nicu Canta pe Cimbru.

G. Asachi isbuti ca, împreună cu Vornicul Ștef. Catargiu și Spăt. V. Alexandri, să pue în 1836 temelia unei școale filo-dramatice.

Profesori la conservator erau Paul Cervatti și Cuna la clasa de muzică vocală și Gh. Asachi la declamație. Asociații se cotizau cu câte doi galbeni.

Printre elevele conservatorului cităm pe d-nele Lang, Elisabeta Fabian, d-rele Anica Poni, Smaranda Dăscălescu; iar printre elevi pe Iancu Alexandri, Dumitru Gusti, Teodor Stamate, etc.

Cea dintâi reprezentație (2) pe care o dădură acești elevi la

(1) Anul 1834, p. 295.

(2) *Albina*, 1837, p. 81, *Gazeta Teatr. naț.*, București 1836, No. 13 p. 106, două scrisori din Iași: întâia laudă numai, a doua mai și critică puțin.

Teatru de Varietăți avu loc la 23 Fevr. 1837 cu „*Lapeirus*“ (1) și *Văduva vicleană* de Kotzebue, prelucrate de G. Asachi.

Amândouă sunt într'un act: întâia dramă și a doua comedie.

Reprezentăția se începă cu un **prolog**, în care zâna Moldovei se ridică pe Parnas, unde e așezat un tablou al lui Apollo cu Muzele. Alecu Asachi făcea pe Ghenius și dna Fabian pe Zâna Moldovei.

Entuziasmul produs de această reprezentație fu mare. Costache Conachi veni în ajutorul Conservatorului cu o subvenție de 36 ₰. Reprezentația se repetă și la 26 Februarie (2).

A treia reprezentație românească avu loc la 8 Aprilie 1837, jucându-se *Petru Rareș-Vodă, dramă serie în două acturi imitarisită pentru scena Moldovenească* (3) și *Contrabanda sau „Intunecimea de lună, comedie în două acturi asemenea prelucrată de pe cea germană, ambele prin D. Aga Gh. Asachi“*.

Reprezentăția s'a mai repetat la 30 Aprilie. «Spectacolul s'a încheiat, zice *Albina* (4), prin păstoreasca serbare a Armindinei, pe care pastorii noștri păzesc la 1 Mai, întru aducerea aminte de Palilia a Romanilor ce serbau în această zi aniversară de urzire a Romei. D. Aga Asachi a compus pentru acest prilej o Idilă Moldovenească, cu cântece și danțuri».

Se deschise apoi stagiunea iernei 1837—38, la 17 Oct. 1837, urmându-se reprezentațiile de data asta mai regulat, de două ori pe săptămână.

(1) Publicată: *Lapeirus*, dramă serie cu cântece prelucrată de pe a lui Kotzebue de Aga G. Asachi și întâiaoară în 26 Fevr. 1837 reprezentată pe Teatrul din Iași de elevii conservatorului Filmonic dramatic Iași, în *Tip. Albina*, 1837.

Broșura are un *cuvânt înainte* (13 Mai 1837). Urmează apoi *prologul* însoțit de o traducere în limba franceză făcută de d. Șarlu Diurand și publicată probabil în *Journal de Francfort*, No. 130.

(2) *Albina* 1837, p. 129.

(3) *Petru Rareș*, dramă istorică în patru părți de G. Asachi, partea I (Iași, 1853); idem, partea II.

(4) 1837, p. 149.

La 12 Noemvrie se jucă *Pedagogul* (1), vodevil cu cântece 1 act de Kotzebue.

La 14 Noemvrie se jucă *Fiul pierdut* (2), dramă într'un act de Kotzebue, tradusă tot de Asachi.

În totul s'au jucat 22 bucăți, cele mai multe comedii, vreo câteva drame și o idilă (*Armindenul*).

La serbarea (3) din casa hatmanului Teodor Balș, la 20 Dec. 1837, elevii conservatorului executară un imn intitulat *Lu-ceafăr lin*, pus pe muzică de Elena Asachi, și care se află într'o adevărată scenă intitulată :

Privigherea ostașului Moldovean, la prilejul serbării date prea Înălțatului Domn Mihail G. Sturza V. V. de corposul ofițerilor, Meditație compusă de A. G. Asachi, Eși, 1837.

Ea s'a dat ca supliment la *Albina* (4).

Tot acești elevi mai cântară și aria *Se il fato barbaro* de Elena Asachi (la T. Varietăți) cu prilejul beneficiului lui Paul Cervatti. Și, în sfârșit, la 20 Fevr. 1838 pentru întâiași dată se dădu în limba română opera *Norma* (5). Opera aceasta s'a cântat de două ori.

Reprezentările avură succes; dar Conservatorul începă să meargă rău. Părinții începură a se teme ca nu cumva copiii lor să se facă actori; guvernul tăie subvenția de 200 de #; deficitul isbucni.

Treizeci de boeri înaintară o petiție către direcția Conservatorului la 30 Noemvrie 1838, rugând'o să reînceapă re-

(1) *Pedagogul*, comedie vodevil dupre a lui A. de Kotzebue prelu-crată pentru Teatrul Național de Aga G. Asachi, și întâia oară reprezentată în 12 Noemvrie 1837 de elevii conservatorului. Eșii în tip. Albinei, 1839.

(2) *Fiul pierdut*, dramă în 1 act de pe a lui A. de Kotzebue, tradusă de A. G. Asachi, întâia oară reprezentată în 14 Dec. 1837 de elevii Conservatorului. Eșii în T. A. 1839 (n'are cântece).

(3) O descripție a serbării în *Albina*, 1837, p. 401.

(4) O cronică a lui C. Barozi în *Albina*, 1838, p. 65.

(5) Cunosc trei ediții: *Norma*, trag. lir. în 2 acte, Eși 1838. (Repetorul Teatr. Mold.). *Norma*, opera lirică în 4 acte, musica di Bellini, Iași, T. A. 1851, și o altă *Norma*, opera lirică în 4 acte, tradusă din limba italiană în românește de Gh. Asachi, Iași Tip. Goldner, 1873.

prezentațiile moldovenești, făgăduind să le sprijine. Directorii Asachi și Spătarul V. Alexandri trimiseră petiția departamentului din Năuntru, cerând mijloace.

Totul fii însă zadarnic. Conservatorul se închise după doi ani și câteva luni de ființă.

* * *

Abia la sfârșitul lui 1839 să înjghebă o societate dramatică de foștii elevi ai Conservatorului împreună cu Caragiali. Stagiunea avu loc din Decembrie până în Martie, dându-se 12 reprezentații care fură primite cu entuziasm la început, și mult mai rece mai târziu. Critici li se aduseră chiar prin *Albina* (1).

Mai aspră eră însă *Dacia literară*, ce se luptă cu direcția veche a lui Asachi (2).

«Piesele sunt rău alese, sfâșiate, și rău întocmite; iluzia scenei nu este observată, când jocul actorilor este prost, decorațiile, costumele măcar ar trebui a fi frumoase și analoage ca cuprinsul pieselor; dar aceasta este cu totul din potrivă; de multe ori se înfățișează pe scenă în tot ridicolul lor cele mai mari anacronisme; costume, oameni despărțiți prin veacuri întregi să întâlnească în reprezentațiile românești. Așa în *Videniile lui Amor*, s'a scăzut un husar din vremea lui Napoleon, un elegant muscadin din vremea lui Moliere, o cochetă din zilele noastre».

După ce s'au terminat aceste reprezentații, guvernul numi un comitet teatral, compus din C. Negruzzi, Comisul V. Alexandri și Căpitanul Kogălniceanu, cu care încheie, contractul din 18 Martie 1840.

Cu această direcție dezvoltarea teatrului intră în o nouă fază, pe care n'o mai urmărim aici, Asachi încetând înrăurirea lui precumpănitoare asupra propășirii teatrului în Moldova.

* * *

Nu trebuie să ne închipuim totuși că Asachi ar fi încetat

(1) *Albina rom.*, 1840, No. 6, p. 24; No. 11, p. 44.

(2) *Dacia lit.*, p. 115.

orice participare la activitatea artistică. Vom aminti aici momentele mai însemnate în care participarea lui se vădește :

La 8 Noemvrie 1845 se dădu o reprezentăție extraordinară cu prilejul Sf. Mihai — patronul Domnitorului. La intrarea lui Vodă, trupa Moldovenească cu orchestra au cântat un *Imn național*, versuri de Postelnicul Asachi și muzica de Capelmaistru Herfner.

La 13 Martie 1848 se jucă *Contrabantul* sau *Mărfurile engleze*, comedie vodevil în două acte, prelucrată de Gh. Asachi, iar muzica de Elena Asachi.

La 15 Martie 1851 se jucă *Inturnarea Plăeșului din Anglia* episod istoric cu cântece de Gh. Asachi.

La 6 Maiu 1851 se cântă de opera italiană „*I due Foscari*“, din care Asachi dădu un extract :

Cii doi Foscari, tragedie lirică pusă în muzica de G. Verdi, Iași, T. I. Albina, 1851.

La 13 Maiu se cântă *L'eleisir d'amore*. Avem de la Asachi *Eleisirul lui Amor*, opera comică în trei acte muzica de Maistro Donitzetti, Iași, T. I. Albina, 1851.

La 22 Maiu 1851 se cântă *Nabuhodonosor*; rezumatul dat de Asachi.

La 9 Oct. 1852 se cântă *Attila* de Verdi :

Attila, dramă lirică cu un prolog în trei acte. Poezia compusă de T Solera, muzica de G. Verdi. Traducerea e de Asachi.

* * *

În teatru, Asachi mai tipări rând pe rând următoarele în cercări, dealminteri neisbutite :

Petru Rareș, dramă istorică în patru părți (1).

Cuprinsul acestei drame e următorul :

(1) Iași, 1853.

Partea I sau *Lacul*; (epoha 1527) zugrăvește viața lui Petru Rareș ca pescar, căruia Șeptelici îi aduce vestea morții lui Ștefăniță Voevod.

Acesta cheamă pe toți boerii la Suceava, pentru alegerea domnului.

Partea a doua ne primblă prin cele mai mari imposibilități scenice și psihologice. Suntem în ziua alegerii Domnului. E ales firește Petru Rareș care ia de nevastă pe Elena.

Amândouă părțile n'au măcar nici umbra unei valori oarecare. Cât despre celelalte două părți pe cari le făgăduise Asachi, nu mai știm nimic.

Țigani, idil cu cântece de G. Asachi, reprezentat în 24 Ianuarie 1856 pe Teatru Național, Iași, Tip. I. A. 1856.

Subiectul acestei idile e destul de simplu:

Bătrânul țigan Tufoi are două fete: Ardela, cea mai marecare e urâtă, și Angelina care e frumoasă... Tânărul Gevrilă, feciorul bulibașii, un țigan urît și chior, vrea să ia de nevastă pe Angelina, dar aceasta iubește pe un păstor român, Cimbru. Căsătoria lor însă nu se poate face, între altele, și fiindcă Cimbru e om liber și Angelina e roabă.

Când tocmai căsătoria între Gevrila și Angelina avea o să se sărbătorească, sosește și vestea desrobirii țiganilor de către Grigore Ghica. Obstacolul e înlăturat. Cimbru ia pe Angelina.

Spectacolul are și un cor, fiind presărat cu cânticеле cu muzica din *Puritani*, în felul tuturor spectacolelor lui Asachi, în care agrementul convențional are o atât de mare parte. Printre țigani e și un bucătar Matus, ce a fost cu boerul la Paris și își împetrițează limba cu expresii ca «monșer cumetre» «bun-ciur» în loc de «bonjour».

Turnul Butului, dramă originală în 3 acte, după tradiții poporane de G. Asachi, Iași, Tip. Inst. A. R. 1863, pag. 25.

E legenda unei stânci de pe Pion, în formă cilindrică, ce se vede chiar de la Iași, și poartă numele de *Turnu lui Butu*.

Prințesa Anna, fiica Domnitorului Alexandru, a jurat cre-

dința veșnică logonicului ei Butu care a plecat cu oastea în Polonia pe țărmurile baltice și nu mai vine. Trei pețitori sosesc: Coribut, cavaler polon din Masovia, Mailat, cavaler maghiar și Valter, cavaler german. Se iau la luptă între dânșii, dar apoi se învoesc să se supună hotărârei și preferinței Anei. Acesta e actul I.

Actul al II-lea cuprinde disputa pețitorilor dinaintea Anei «în piața de carusel înaintea castelului». Fiecare pretendent își laudă însușirile și strămoșii. Se iau apoi la luptă din care iese învingător Coribut.

În actul al III se sosește un scutier din război povestind Anei isprăvile Moldovenilor în luptele cu cavalerii Teutoni. Butu căzuse străpuns de săgeți. Ana se duce la vrăjitoare, Macrina, ca să-i aducă pe Butu. Și, în adevăr, în urma unei scene de farmece, amorul lui Butu vine pe ușă sub chipul unui copil, apoi apare și Butu în zale, și o cuprinde.

Scena ne arată de odată priveliștea muntelui Ceahlău. Butu e călare și o ține pe Ana în brațe.

Voichița de Românie, melodramă istorică cu cântece de G. Asaky, Iassi, 1863. Inst. Alb. Române.

Această piesă povestește un episod din luptele lui Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș.

În actul întâiu asistăm la pregătirile lui Vlad și la alianța lui cu Turcii împotriva Moldovenilor.

Actul al doilea se petrece într'o grotă întunecoasă, în lagărul muntenesc.

Plutim în același pregătiri de război. Voichița, fiica lui Vlad, cere sfat unui sihastru, spunându-i că a aflat că turcul Osman a făcut un complot să omoare pe Ștefan. Sihastru se hotărăște să prevină pe Ștefan.

În actul al III Ștefan e învingător și iea de nevastă pe Voichița.

Piesa e, firește, lipsită de orice valoare.

Elena Dragoșu de Moldavia. Dramă istorică originală

în trei acte de G. Asachi, Iași, Institutul Albinei Române, 1863, p. 39.

Elena (Dragoș), fata lui Ștefan cel Mare, se mărită cu Ivan Ivanovici, fiul Țarului Ivan III, cu care avu un copil, Dimitri. Murind însă tatăl copilului, Ivan Ivanovici, se născu mai târziu întrebarea cine să ia succesiunea tronului: Dimitri sau Vasile, copilul născut din căsătoria a doua a țarului cu Sofia Paleologu. Drama se învârte în mijlocul intrigilor de succesiune.

La urmă, Țarul proclamă moștenitor pe Vasile, condemnând la închisoare pe Elena și trimițând în Siberia pe partizanii săi. «Știu zice dânsul că acest act va rupe legăturile de amiciție personale cu Domnitorul Moldovei! Dar acea ce nu poate astăzi unî simpatia mai târziu va operă politica care minește Moscovei un mănossu viitor».

Piesa nu are nici o valoare.

Cu această încheiem capitolul activității lui Asachi în teatru.

Ca dramaturg nu va rămâne nimic de pe urma lui,—deoarece îi lipsiă talentul dramatic. Meritul lui Asachi e de a fi fost un organizator de teatru românesc și un iubitor de spectacole, care prin spiritul lui întreprinzător a contribuit la răspândirea gustului pentru teatru.

E. LOVINESCU.

BALAUUR CU COADĂ DE FOC.

O Aur

Balaur

Cu coadă de foc,

*Tu aripa neagră ți-o'ntinzi și te-avânți
Spre zări de aramă, spre ape și munți
Și unde te-oi duce, de sui și cobori
De-o fi înspre seară, de-o fi înspre zori.
Privirea lăsat-ai din largul tău sbor
Pe câmpuri pustii de nisip arzător
Pe'nnalte și vaste grămezi de granit
Pe Mări și oceane pe care-au pornit
In goană, orașe întregi călătoare,
Ce vād cum în ape străluce alt soare!
Zărești, cum departe îți fâl-fâie'n cale
Lumina din fabrici și'nnalte furnale
Și vezi și orașe întregi cum innoată
In râuri de albă văpae ciudată!
Și mândru de-atâtea averi și comori
Ce sunt ale tale, — stăpân-te cobori,
Odihnă să afli în pajiști cu flori.
Când cvezii atins-au pământul ușor
Otravă ie'n riuri și'n ori ce isvor,
Privirea ți de fiară deodat' a schimbat
In suflete negre: ghirlande de flori
Ce albe și rose trăiau în răzori.
Și duhul ți-aruncă: miazme și-otravă
Din care se'nchiagă chiar crima grozavă.
Când ochii vulcanici ți'nchizi și adormi,*

*Pe pajiști, pe ierburi, pe spini și pe flori
O palidă pânză se lasă din nori,—
E lenea bătrână, bătrână și-urâtă,*

O Aur

Balaur

*Cu coadă de foc
Fatala-ți văpaie atrage*

Și vin:

*Ca fluturi 'n noapte ce sbor spre lumină
Cu ochi fascinați; săraci și bogați
Bătrâni și copii și femei și copile
Și toți căți pornit-au, se'nping și se luptă
Și vor să te vadă și vor să te simtă.
Dar cum sunt aproape, se-aprind și dispar
Căci pururi ceri jertfe pe crudu-ți altar.*

O Aur

Balaur

Cu coadă de foc!

*De-ai fi numai noapte,
De-ai sta tot ascuns
In găuri de munte,
Sub râuri adânci,
De-ar fi peste tine Oceane și stânci,
Tu totuși deacolo stăpân ne vei fi
Și toate pe lume cu'n gest vei urni,*

O Aur

Balaur

Cu coadă de foc,

*In viața-ți eternă vai totul ți-e rob:
Rămâi! dar-stăpânul întregului glob!*

MIRCEA II

DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI 1521.

Publicând o scrisoare a lui *Mircea*, fără loc, dată și an, precum și o proclamațiune a lui *Ștefan*, Domnul Moldovei, tot fără dată și an, adresată Brăilenilor și anunțându-le ferma sa intențiune de a pune pe tronul Țării Românești pe ocrotitul său *Mircea*, precum și răspunsul acestora cari într'un stil foarte irreverentios resping propunerea lui *Ștefan*, voind a rămânea credincioși domnului lor *Basarab Voevod*, d-l Bogdan a emis părerea că acest *Mircea* ar fi fost un fiu fals al lui *Vlad Dracul*, deoarece adevăratul său fiu cu acest nume a fost aci odată cu părintele său, și că «acesta este probabil pretendentul cu care *Ștefan cel Mare* «vine în Țara Românească la 1481 în vremea campaniei «contra lui *Țepeluș*, și pe care nu izbutește să-l pună în «scaun, fie că nu l-a primit țara, fie că *Vlad Călugărul* a «fost mai tare, sprijinit de protectorul său *Bathory* și apoi «de *Turci*» (1) Această părere a fost admisă apoi și de d-l *Iorga* (2), *D. Onciul* (3) și d-l *St. Nicolaescu*. Ea este însă cu desăvârșire greșită.

Narațiunea, bazată pe această părere, cum că *Ștefan*

(1) Ioan Bogdan, Documente și Regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria, în secolul XV și XVI, București, 1909, p. 107—111.

(2) Istoria Românilor pentru Poporul Românesc, Valenii de munte, 1908, p. 108.

(3) Din istoria României, București, 1909, p. 54.

cel Mare ar fi încercat să pună pe scaunul Țării Românești pe acest Mircea dar n'ar fi izbutit și în locul său s'ar fi proclamat Vlad Călugărul, este contrară informațiilor precize și lămurite ale cronicelor moldovenești după care Ștefan cel Mare este acela care în urma învingerei lui Basarab Țepeluș la Râmnic (8 Iulie 6989—1481) a pus pe Vlad Călugărul Domn în Țara Românească (2).

Dealtminterea, pe când sus citații istorici susțin că Ștefan cel Mare ar fi încercat numai a-l face pe acest Mircea Domn dar nu a izbutit, din scrisoarea acestui Mircea, rezultă că el a reușit a ocupa tronul în mod efectiv, că *domnia* când scria Brașovenilor: «Și vă dau de știre că cu «voința lui Dumnezeu și din porunca împărătească mi-am do- «bândit Moșia și scaunul părintelui meu *Vlad Voevod*. Deci «mă gândesc cu pace și cu bine la voi, și am să vă țin în «așezământul cel vechiu și o să aveți pace și dela Turci «ca și în zilele fratelui meu *Radu Voevod* și chiar mai «bine, dacă și voi veți fi tot așa către domnia mea.»

Rezultă dar că ipoteza că *Ștefan* din scrisoare este Ștefan cel Mare eronată. Dar scrisoarea nefiind a lui Ștefan cel Mare nu poate fi decât a nepotului său, a lui *Ștefan cel Tânăr*, fiul lui Bogdan Orbul, căci în istoria țărilor române nu este alt caz und pe cînde în Țara-Românească domnea un *Basarab* în Moldova să fi domnit un *Ștefan*. Astfel fiind lesne se explică, pe de o parte, tonul batjocoritor al Brăilenilor în răspunsul lor, față de un Domn copil și ușuratec ca Ștefan cel Tânăr. Neexplicabil față de un Domn

(1) St. Nicolaescu, Documente Slavo-Române, București, 1904, p.

143

(2) Letopisețul dela Bistrița în I. Bogdan, Cronicile Inedite, București 1895, p. 57. „Iar Domnul Ștefan Voevod ar lăsat pe Vlad Voevod „Călugărul să domnească în Țara Muntenescă“; Analele Putnene în I. Bogdan, vechile Cronicile Moldovenești până la Urechia, București, 1891, p. 196: „Lăsându-le Domnii pe Vladu Călugărul se întorse „Ștefan Vodă, în țera sa.“; Urechia în M. Kogălniceanu, Cronicile României I-a, p. 166: „Și au pus Ștefan Vodă domn țerei muntenești pre Vlad Vodă Călugărul...“

ca Ștefan cel Mare, a cărui strășnicie Muntenii o încercaseră în diferite rânduri, iară pe de altă parte marele sentiment de respect și de credință al Brăilenilor față de un domn ca *Neagoe Basarab*,

Așa dar *Mircea* din scrisoare eră, nu cum susțin greșit sus citații istorici, fiul lui *Vlad Dracul* și fratele lui *Radu cel Frumos*, ci fiul lui *Vlad Călugărul* și frate cu *Radu cel Mare*. Această filiațiune se dovedește și prin crisoarul lui *Vlad Călugărul* din 16 Martie 1494 în care pomenește de ambii săi fii pe *Radu* și *Mircea* (1). Avem chiar crisoave ale lui din timpul domniei tatălui și a fratelui său (2).

Este dar cert că a existat un *Mircea* fiu al lui *Vlad Călugărul*, și că el a ocupat un timp oarecare în mod efectiv scaunul Țării Românești, dar când? În or ce caz de abea după suirea lui Ștefan cel Tânăr în 1517 pe tronul Moldovei de oare ce vedem că acesta voește a-l pune domn în Țara Românească.

În adevăr el a apucat tronul Țării Românești în anul 1521. În raportul trimisului Venetian în Ungaria cu data de 10 Noemvrie 1521, cetim următoarele: „apoi în acea zi „sosise acelei majestați, știrea cum că ilustrul Teodosie „Voevodul Transalpin prin care fusese de curând ales în locul „părintelui său și confirmat de majestatea Regală, *fusese „tăiat de Mehemed* pașa turcesc, care intrase cu 8.000 de „oameni și o parte de Valahi din chiar Transalpina, pe „neasteptat în numita țară și făcuse cele de mai sus, spre „a pune în scaun pe un anume *Marchia* Voyvoda, fiul „*repositului Mechina* Vayvoda, alungat altădată de părintele suzpisului Teodosie (3).

Știrea aceasta a trimisului Venetian despre instalarea lui *Mircea* pe scaunul Țării-Românești este confirmată prin

(1) Foaia Societății Românismului, 1870. p. 156. Vezi și Nicolaescu, Doc. Slav. Rom .p. 240.

(2) Nicolaescu ibib. p. 240.

(3) Hurmuzaki, Doc. VIII, p. 51.

scrisoarea lui Mircea din care am văzut că el apucase tronul în mod efectiv. Dar trimisul greșește în privința uciderei lui Teodosie și a paternității lui Mircea. El nu era fiul lui Mihnea. Acesta murise deja în timpul domniei lui Neagoe Basarab ucis la Constantinople după cum comunica această știre Brașovenilor Neagoe Basarab într'o scrisoare din 1519(1). Acest Mircea era dar fiul lui Vlad Călugărul. De asemenea Teodosie nu fusese ucis de Mehemed ci numai luat și dus la Constantinople.

Mircea este dar unul din pretendenții, după moartea lui Neagoe Basarab, despre cari cronica lui Macarie ne spune că ar fi în număr de șase. Ei sunt în șirul după cum au ajuns la domnie, Radul Călugărul Dragomir, Vlad, *Mircea*, Radu dela Afumați, Radu Bădica și Vladislav.

Indată după moartea lui Neagoe Basarab, întâmplată în 15 Septembrie 1421, și după proclamarea de Domn a copilului său Teodosie de către boerii din Oltenia sub epitropia banului Preda Craiovescu, boerii din Muntenia și mai cu seamă acei din Buzău aleseră pe Dragomir Călugărul, după cronici Radu Călugărul. Acesta învinse și ucise pe Preda la Târgoviștea. Teodosie cheamă în ajutor pe Mehemed din Nicopole, care sosi, bătu pe Radu Călugărul tot la Târgoviștea, îl prinse și îl duse la Nicopole unde boerul Bădica comisul, viitorul Domn Radu Bădica îi tăie capul (2).

(1) N. Iorga. Indreptari și Intregiri la Istoria Românilor București „1905, 27—28. Vă dăm știre, cu siguranță, că Milos (Mylus) fiul Voievodului Mihnea săvârșind o nelegiuire față de Împăratul turcesc... „a pus să-l arunce în cele mai grozave închisori. Care în aceste închisori s'a săvârșit din această lume și a murit. Cum că Milos e identic cu Mircea vezi și scrisoarea lui Neagoe în Bogdan, Doc. și Reg. p. 149 și „Catastihul de scule“ scrie între 25 August 1508 și 4 Maiu 1509 de un om al casei lui și publicat de Miletică, 14 Vlaho, în Novi bălganki gramoti, p. 33—42 Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 13 greșește deosebind pe Mircea de Miloș.

(2) Letopisețul Țării Românești în Revista pentru Istorie, arheologie și filologie București, 1910, XI, partea I, p. 119.

D. Iorga, (1) identifică pe Călugărul Dragomir cu Vlad, pe când acești doi Domni sunt deosebiți unul de altul. Din scrisoarea lui Teodosie rezultă în mod lămurit această deosebire: „Știe Domnia Voastră-scrie Teodosie Brașovenilor, că după moartea părintelui Domniei mele a reposatului „Basarab Voevod *i-a ridicat acel vrăjmaș Călugărul* cu „hiclenii din țara Domniei mele, peste capul Domniei mele. „Dar a dat Dumnezeu și i-am pus sub picioarele Domniei „mele. Și nu mi-a fost destul cu atâta, *ci din nou s'a ridicat un alt vrăjmaș*, cu hoți și cu răufăcători și au „prădat țara și au ars-o *fără știrea Impăratului*. Milostivirea voastră știți că domnia noastră este dela Turci. „Astfel, dacă am văzut Domnia mea că se turbură țara, „am cunoscut că nimic nu voiu folosi și *m'am dat iarăși cu Turcii*, și am trimis să dea de știre Impăratului; atunci „Impăratul făcu cum ați auzit cu acei vrăjmaș și me puse „din nou în scaunul părintelui Domniei mele“(2).

Acest al *doilea vrăjmaș* nu poate fi, cum s'a presupus greșit, Radu dela Afumați, căci acesta nu s'a ridicat decât în Ianuarie 1522 (3), pe când Teodosie fusese luat și dus peste Dunăre de Mehemed încă în anul 1521 înainte de 27 Decembre (4).

Acest vrăjmaș e dar *Vlad* menționat în socotelile orașului Brașov în anul 1521. Vedem acolo un om venit cu scrisori din partea noului ales ca Voevod Transalpin cu numele Vlad și despre doi boeri ai noului Voevod Vlad. (5).

Chemat în ajutor, după cum scrie Teodosie, Mehemed

(1) Geschichte des Rumänischen Volkes, I, p. 370.

(2) Bogdan, Doc. și Reg. p. 361.

(3) Bogdan ibid. p. 167, nota 2 citează pentru începutul domniei lui Radu dela Afumați în *Ianuarie 1521* pe Iorga dar acesta (Stud. și Doc. III, p. XLVI) deși nu înseamnă anume anul din șirul istoriei, se vede, pune aceste evenimente Ianuarie 1522. Dealtmintrelea în Ianuarie 1521 domnia încă Neagoe Basarab.]

(4) Scrisoarea Regelui Ludovic în Hurmuzaki, Doc. II, 3, p. 374.

(5) Hurmuzaki, Doc. II, 3, p. 380, etc.

sosește, învinge și ucide pe Vlad și-l restabilește pe Teodosie (1).

Atât Dragomir cu numele său de călugăr, iar Radu cu numele său mirean și ca Domn cât și Vlad, presupun, au fost fiii lui Vlad Călugărul. Nu avem dovezi că Vlad Călugărul, pe lângă fiul său Radu cel Mare, să mai fi avut un fiu cu numele Radu, dar este dovedit că el pe lângă fiul său Vlad zis Vlăduț a mai avut încă doi fii tot cu numele de Vlad.

După d. Nicolaescu (2), care identifică asemenea greșit pe Dragomir Călugărul cu Vlad, acesta ar fi fost un al doilea fiu tot cu numele de Vlad al lui Vlad cel Tânăr sau Vlăduț. Pentru aceasta însă este silit a contesta inscripțiunea pusă pe mormântul lui Vlăduț la mănăstirea Dealului, după care el a murit la vârsta de 18 ani. Inscripțiunea este exactă. Vlad acesta n'a fost fiul lui Vlăduț, ci frate cu acesta, amândoi fii ai lui Vlad Călugărul. Acesta a avut trei fii cu acelaș nume. În pomelnicul mănăstirei Govora sunt menționați doi Vlazi, *Vladul Voevod* și *Iw Vlad Voevod* (3). De observat este că cel dintâi e *Vladul* și fără a fi precedat de *Iw*. Acest *Vladul* moare între 31 Iulie 1487 și 4 Februarie 1488, când Vlad Călugărul, făcând o danie mănăstirei Govora pomenește pe acest fiu ca răposat numindu-l iarăși *Vladul*. Rămase dar în viață după 1488 numai al doilea fiu cu numele de Vlad al lui Vlad Călugărul, dar acesta nu poate fi și nu este *Vlăduț*, care a domnit dela 1510—1512 și a murit la vârsta de 18 ani, ci *Vlad* care a domnit în 1521 și a fost ucis de Mehemed.

Așa dar după moartea fiului său *Vladul* întâmplată înaintea de 4 Februarie 1488, pe lângă fiul său rămas în viață tot

(1) Socotelile Brașovului în Iorga, Stud. și Doc. III, p. XLVI. Și letopisețele sârbești ne spun că Mehemed beiu ucise pe Vlad Voevodul Țării Românești în anul 7029—1521, greșesc însă data punând 25 Ianuarie. Vezi Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 5.

(2) Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 248. Și din raportul trimisului venețian.

(3) ibid. p. 237.

cu numele de Vlad, i s'a născut încă un fiu pe la anul 1494 pe care l-a botezat tot *Vlad* care domni sub numele de Vlăduț dela 1510—1512. Cum că Vlad Călugărul, după moartea fiului său *Vladul*, a avut iarăși *doi fii* cu numele de *Vlad*, se dovedește din crisovul lui Radu cel Mare din 23 Martie 1497 în care amintește de frații săi amândoi în vieață Vlazi „Vlad și Vlad“ (1).

Indată după inapoierea și uciderea lui *Vlad*, și reinstalarea lui Teodosie, Mehemed veni iarăși după cum raportează trimisul Venețian — „pe neașteptate“ în Țara Românească, aducând cu dansul pe Mircea pe care-l puse Domn în locul lui Teodosie, pe care il trimise împreună cu mama sa Doamna Despina dincolo de Dunăre.

Toate aceste evenimente, învingerea și uciderea lui Radu Călugărul Dragomir și a lui Vlad și înlocuirea lui Teodosie prin Mircea a avut loc în 1521 între 15 Septemvrie când muri Neagoe Basarab și 10 Noemvrie data raportului trimisului venețian.

Dovadă că Mircea a domnit de fapt este scrisoarea sa către Brașoveni, dar pentru foarte scurt timp, de oare ce a fost înlăturat indată sau ucis, nu se știe căci la 27 Decemvrie, după cum se vede din scrisoarea Regelui Ludovic, el nu mai eră domn. Țara eră guvernată de Mehemed care avea veleități de a fi numit chiar domn. Contra acestuia se ridică în Ianuarie 1522 Radu dela Afumați.

Vlad Călugărul a avut două soții, pe *Rada* călugărită sub numele de *Simonida* și *Maria* călugărită sub numele de *Eupraxia*. Cu Rada-Simonida a avut pe *Vladul*, Radu cel Mare, Vlad și o fică Caplea, iară cu Maria-Eupraxia pe Vlad zis Vlăduț (2).

(1) Lăpădatu, Vlad-Vodă Călugărul, p. 62.

(2) În pomelnicul dela Bistrița (Nicolaescu, Doc. Slav. Rom., p. 4) cetim; „Pomeniște, Doamne, sufletele robilor tăi: al lui Vlad Voevod și al mamei sale Rada și al sorei sale Caplea“. Acest Vlad Voevod este Vlad din 1521, și nu fratele său Vlad zis Vlăduț, domn dela 1510—1512, de oarece acest din urmă nu e fiul Radei ci al Eu-

Mircea nu era fiul nici al Radei-Simonida nici al Mariei Eupraxia. El era un fiu ilegitim al lui Vlad Călugărul, dacă trebuie să credem cele spuse de Brăileni în răspunsul lor către Ștefan cel Tânăr al Moldovei, făcut cu o femeie de rând numită *Călțuna*.

El a fost însă recunoscut ca fiu atât de părintele său cât și ca frate de Radu cel Mare (1). El a zidit împreună cu părintele său și fratele său Radu cel Mare schitul Babele la anul 7001=1492 și 1493 (2).

Din timpul scurtei sale domnii, afară de scrisoarea adresată Brașovenilor, nu ne a rămas nici un alt act. Avem însă două crisoave pe care le-a remis în timpul domniei părintelui său și a fratelui său Radu cel Mare, cel întâi din 1495 și al doilea din 17 Iunie 1502 (3).

În șirul domnilor el este *Mircea II*, după *Mircea I* cel Bătrân, căci *Mircea*, fiul lui Mihnea, ucis în 1510 la Sibiu, n'a domnit.

C. KOGĂLNICEANU

praxiei, după cum rezultă din documentul 163/XX Acad. Rom. în Nicolaescu o. c. p. 5. Cum că numele mirean al Eupraxiei era Maria vezi pomelnicul sârbesc dela Mănăstirea Ipănia (Nicolaescu o. c. p. 4 și 5). Radu cel Mare pomenește anume pe mama sa Simonida Vezi Arh. Stat. M-rea Govora, pach. 6, No 4 în Nicolaescu, v. c. p. 5. Rada era soră cu Gherghină Părcălabul, Radul cel Mare numindu-l unchiul său de pe mamă (Nicolaescu o. c. p. 10). Nicolaescu o. c. p. 52 greșește susținând că Rada s'a călugărit dintâi sub numele de Simonida și apoi sub acel de Eupraxia.

(1) Astfel Vlad Călugărul îl menționează ca fiu într'un crisov datat greșit între 1475—1477 la Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 51 (trebuie să fie după 1488 când nu mai trăia primul fiu cu numele de *Vladul*) iară frate-său Radul în crisovul său din 1496 (Nicolaescu *ibid.*)

(2) Nicolaescu o. c. p. 240.

(3) *ibid.* p. 240.

CA PASĂREA PRIBEAGĂ

*Mi-e sufletul mai dornic ca pasărea pribeagă
Ce 'n toamna mohorită visează țări cu soare...
Prin ceața grea-și destinde aripile-i ușoare—
Și pleacă 'n largul lumii, de-apururi călătoare,
Spre țărături fericite de care viața 'și leagă.*

*Ca pasărea pribeagă, dorind o altă zare,
Pribeagu-mi suflet zboară de-apururea spre tine.
E toamnă rece 'n juru-i, cumplită iarna vine...
Și-atunci făptura-i caldă — ca ceruri largi, senine,
Adânc l-ademeneste și-l chiamă 'n depărtare.*

*Vrăjita desmierdare din graiul tău îl soarbe,
Il chiamă, blând, lumina din ochii tăi, fecioară,
Și-atâta fericire presimte 'ntâia oară,
Că'n veci pribeagu-mi suflet setos spre tine zboară,
Tăind pustii văsduhuri, plutind prin goluri oarbe!*

V. V.

VEDERI RELATIV LA IMPORTANȚA CHESTIUNE
A
ORGANIZĂRII SERVICIULUI SANITAR.
UNELE INSTITUȚIUNI DE MEDICINA.

I.

Viața la țară și legea noastră sanitară.

La Academia Română, acest înalt aeropag al științei și conservării tezaurilor naționale, ale istoriei și limbei române, s'au discutat din când în când multe chestiuni de vitalitate pentru poporul românesc. Astfel înaintașul doctorilor români, *Pavel Vasici*, a studiat însemnata problemă a nutrimențului, înclinând pentru vegetarianism; apoi întemeietorul igienei române, *I. Felix*, a cântărit mișcarea populațiunii, constatând că „România este amenințată de depopulațiune relativă, care vatămă interesele ei vitale”; iar gloria bacteriologiei, prof. *V. Babeș*, sbiciuește prejudiciile înrădăcinate la țărani, căutând modalități pentru regenerarea lui; în fine demnul său elev, prof. *G. Marinescu*, relevă clar dezastrul pricinuit „de mai multe boale sociale, cari subminează sănătatea poporului nostru, și își exprimă dorința de a se alcătui o societate mai sănătoasă și mai curată.”

În afară de Academie au publicat lucrări de asemenea natură și de mare valoare, prof. *C. I. Istrati* (O pagină din istoria contimporană a României), *Obedenaru* (Despre friguri), *Kalinderu* (Despre lepră), *Z. Petrescu*, prof. *Petrini-Galați* și alții (Despre oftică), și tot astfel și despre pelagră, sifilis, alcoolism, conjunctivită granuloasă și în genere despre mai toate chestiunile ce privesc igiena și pe dușmanii ei, boalele.

Spre a călca pe urmele acestor mari cugetători medicali ai națiunii noastre, și fiind și eu condus de aceleași idei de bine pentru sănătatea și prosperarea poporului român, să-mi fie permis a expune în coloanele acestei reviste vederile mele relativ la traiul poporului și mai cu seamă în ce privește viața la țară în raport cu legile și cu forțele sanitare.

Clima țării noastre trece drept una din cele mai variate din Europa, adică este excesiv de continentală; și prea bine au remarcat unii dintre scriitorii noștri, că la noi există când căldurile tropicale ale Atenei, când iarăși geruri ca în Siberia. În timpuri mai recente Institutul nostru de meteorologie a constatat „că adese-ori termometrul trece de + 35° în Iulie și August și de -25° în Ianuarie. La 1893 și 1906 minimul a fost -35° și la 1896 maximul de +42,8°“.

Este ușor de înțeles că asemenea extreme nu sunt de loc indiferente pentru ființele viețuitoare și mai ales nu pentru rasa umană în frageda sa etate, căci vara decizimează pe copii enteritele, insolațiile, etc., iar iarna inflamațiunile plămânilor și alte boale izvorâte din răceală. — Tot astfel și porumbul poate rămâne necopt din cauza climei neprielnice, se strică și poate da naștere la pelagră, care de altfel este și o boală a mizeriei fiziologice. Mlaștiunile de asemenea pot fi întreținute de multe ploii, și pot pricinui paludismul ș. a. m. d.

Și totuși par'că amestecul „munților înalți cu colinele împădurite și cu câmpiile denudate“ dau o înfățișare cu totul plăcută străinilor, dar mai ales poezilor noștri, cari cu laude, ca să nu zic cu entuziasm se exprimă în special despre viața dela țară, pe care o cântă, d. e. și *Virgiliu* sau *J. J. Rousseau*, premergătorii lor inrudiți ca gen și ființă. Mă voiu referi numai la câteva exemple din autorii noștri.

Alexandri scrie :

„Sfântă muncă dela țară izvor sacru de rodire,
Tu legi omul cu pământul în o dulce înfrățire!...“

În pastelurile sale găsim scrieri ca :

Sămănătorii, Rodica, Lunca din Mirești, Malul Siretului, Flori de nufăr, Concertul în luncă, Cositul, Secerișul, etc. toate admirând frumusețile naturei la țară.

Poezia sa „Balta“ se începe cu strofa :

„Aerul e viu și proaspăt !.. el trezește și învie
Pieptul, inima și ochii, peste care lin adie“.

Depărățcanu, care a trăit mai mult la țară, scrie :

„Locuința mea de vară
E la țară :
Acolo eu voiu să mor
Ca un fluture pe floare
Beat de soare
De parfum și de amor.“

Alexandrescu în „La țară“ zice :

„A! dacă o prevedință
Asupra mea ar privi,
.....
.....
.....

La câmp, locaș de plăcere,
Eu mulțumit aș trăi.
Liniștit și în tăcere,
Ziua mea aș implimi.“

C. Negruzzi încheie astfel fabula „Șoarecul de țară și cel de oraș“ :

„Viața 'n tică are
La mine mai mult preț,
De cât o 'mbelșugare
De griji amenințată a unui târgoveț.“

Mai peste tot aerul cel mai curat îl găsim în pădure, el este inviorător și binefăcător sănătății; dar la câmpul cu flori aerul este și aromatizat de mirosul acelor flori. Mult timp s'a crezut că în pădure ar predomină și ozonul, care s'ar forma acolo din dese descărcări electrice, din rășina brazilor, etc.; dar apoi s'a constatat că bioxidul de hidrogen din pădure a fost confundat cu ozonul, care este un oxigen condensat. E folosit la curățirea apei de băut și de către unii medici, în inhalățiuni, pentru combaterea tusei convulsive și a tuberculozei.

Proverbele poporului au și ele referință la climă și la elementele sale priincioasă sau dăunătoare sănătății, ca d. e. când zice: „De multe ori aerul multe boale vindecă“, sau „Anumită apă de izvor este așa de rece și de ușoară, că îți dă sănătate“.

Pe german îl poți auzi zicând; „Sculatul de dimineață, într'o zi frumoasă de vară, în pădure sau pe o înălțime, este o adevărată fortificare a inimei“.

Relativ la intemperii Românul mai zice: „Vara la drum să iai șuba, iarna să iai merinde“. În adevăr empirismul, experiența de secole, a povățuit întrucâtva pe român a se feri de vreme rea, a beneficia de aerul curat în timpul verii, petrecând cea mai mare parte a zilei și nopții sub cerul liber și uzând de căsuțele adesea înguste, neaerisite și întunecoase numai când e prigonit de vremea rea de afară; dar sunt multe boale pricinuite de astfel de factori, a căror perniciozitate nu s'a făcut încă evidentă în mintea Românului incult. Și chiar de ar și înțelege, d. e. că băltoacele îi pricinuesc frigurile palustre, indivizii singuratici tot nu pot lua măsuri radicale pentru înlăturarea răului, sau nici n'au destul îndemn pentru aceasta, fiindcă convingerea lor nu este bazată pe știință, ci cel mult pe auzite dela alții, sau în cel mai bun caz pe învățătura modestă din școala sătească.

Si câte alte boale nu sunt pe cari numai omul cu știință specială de medicină le poate aprofunda și poate găsi leacul spre a le incunjură, mai ales cu ajutorul igienei.

Higiена, în mare parte, poate fi înțeleasă și chiar profesată de către intelectuali, mai ales de profesori, dar aprofundarea ei aparține exclusiv omului de specialitate. Boalele externe, mai ușoare, pot fi lecuite mult-puțin și de nemedici, dar o căutare serioasă o poate face numai profesionistul pregătit în acest scop în mod sistematic și în mai mulți ani dearândul. De aceea mă voiu sili acum a arăta importanța medicului în căutarea sănătății populațiunii rurale și a-mi da părerea cum cred mai nimerit că s'ar putea organiza serviciul sanitar, spre a corespunde mai ales pentru căutarea sănătății populațiunii de rând.

Săteanul nostru este mai mult *fatalist*, decât îngrijitor față de sănătatea sa. Va fi moștenit el fatalismul dela Romani, strămoșii săi, sau dela popoarele cari l-au inconjurat, și aceasta în timpul din urmă mai ales dela Turci? Sau i-l va fi înăscut un ascetism, inerent tuturor popoarelor cari se află pe scara urcătoare a civilizațiunii, sau și un ascetism religios; căci prea adese-ori îl auzi, în momente critice de știrbirea sănătății, că zice: „Ce-a vrea D-zeu“.

Marea mortalitate a copiilor îi lasă reci pe săteni, lucru ce se poate deduce și din aceea că dacă întreb pe țaran cu ocazia unei asemenea morți: cine a murit? — el îți răs-

punde idiferent: „ia, un viermuș de copil mic“. Țara noastră se poate lăuda cu o procreațiune a populațiunei (1,94 %) ce câte odată întrece în proporțiune de a oricărui alt popor din lume (1); dar ce folos căci și mortalitatea la noi întrece adese ori pe a celor mai multe popoare (2).

Sfânta noastră Biserică îndeamnă pe miri să se înmulțească asemenea filor lui *Izac* și ai *Rachilei*, și cred că nu păcătuiesc, când esprim dorința, ca de pe amvon să se audă, între alte predici moralizatoare și folositoare poporului, și de cele cuprinzătoare de perceptive de igienă și de păstrarea întregii sănătăți, pentru ca astfel multele mlădițe ce se nasc să și poată rămâne în viață. Ba asemenea predici să fie chiar obligatoare de a se ține de cătră preoții noștri mai luminați.

Firește că personalul sanitar, ca medic și moașă, vor ști și mai convingător să povățuiască pe sătean în această privință. Știm că religia desleagă pe bolnav de a posti; apoi o femeie însărcinată și când lăptează pe copilul său, nu s'ar putea zice că este bolnavă, dar pentru hrănirea indestulătoare a ei și a fătului său, ar trebui deslegată de orice post, ea trebuind a se nutri destul de bine și a fi scutită de orice muncă obositoare. Cu o bună îngrijire a femeilor însărcinate și tinerelor mame s'a făcut în Franța, sora noastră mai mare, deplină dovadă că mortalitatea copiilor mici scade la zero (Bulet. Dir. g. serv. san.).

Prin sfaturi instructive și moralizatoare s'ar mai desbăra lumea și de acel orientalism, care aduce cu sine molipsirea de nenumerate boale lumești, infecto-contagioase, etc.

O boală care taș adânc în viața populațiunii noastre, secând vloga sa dela mic pânăla mare, este *paludismul*. S'au făcut deja multe îmbunătățiri la țară, fie din propria inițiativă a sătănilor, fie pe baza regulamentelor decretate de stăpânire și puse în aplicare de autoritățile în drept,

(1) V. Convorb. lit 1908, I. p. 223.

(2) În 1900 și 1910 au fost la sate, în primul an al vieții, 33 la sută de morți din mortalitatea generală rurală. Tot în primul an al vieții pe perioada 1895—1900 mortalitatea a fost la o sută de născuți vii: în Saxonia 27 morți, în Rusia 26,4, în Bavaria 25,9, în Austria 23,2, în Ungaria 21,7, în România 21,2, în Prusia 20,3, în Italia 17,7, în Franța 16,1, idem în Serbia, în Belgia 15,9, în Anglia 15,8, în Olanda 15,4, în Bulgaria 14,7, în Elveția 14,6, în Danemarca 13,4, în Suedia 10 și în Norvegia 9,8 (Bulet. Div. gen. a serv. san.).

Mortalitatea generală a fost: 1907 de 26¹/₂, în 1908 de 23, în 1909 de 27³/₄ și în 1910 de 25 la mia de locuitori.

fie și la indemnurile din partea medicilor sanitari; astfel multe din locuințele dela țară, din colibi ce erau, s'au transformat în case, din bordee de subt pământ au răsărit case frumoase deasupra pământului; școalele la sate au acum mai pretutindeni alt aspect decât cel din bătrâni; bisericile mai noi deasemenea se înalță măreț pe lângă cele mici și modeste din trecut; ordinea și curățenia prin comune se pot acum observă în cele mai multe comune conduse de buni gospodari; cu toate acestea mai este mult de făcut pentru a satisface principalele cerințe ale higienei și se cer mai ales lucrări de acelea, unde trebuie să contribuiască forțe unite, unde singuraticul nu poate face nimica, cum ar fi de exemplu: secarea bălților pentru preîntâmpinarea paludismului, procurarea de apă bună, sănătoasă cu scop de a evita încuibarea febrei tifoide și a. m. d. p.

Altă soră a noastră, Italia, și-a creat legi cari prevăd chiar și fondurile necesare la asararea terenurilor paludice, la vinderea chininei celor impaludați sau celor ce trebuiesc a fi feriți de a se impaluda. În această privință însă mai are un rol însemnat și medicul; iar dacă cei mai buni medici se află tocmai la zeci de kilometri de locul în suferință, atunci nu putem ajunge la nici un rezultat bun. Distribuirea chininei prin persoane străine în ale medicinei (laici), nu poate avea mai nici odată reușita dorită.

Tot Italia a isbutit prin lege potrivită să pună capăt aproape cu desăvârșire unei alte boale, *pelagrei*, care ca un flagel grozav se încuibase destul de mult în populațiunea mizeră a acelei frumoase țări, noi însă stăm de tot prost față cu această boală a mizeriei și a porumbului stricat. Ți se sfâșie inima de durere, când ca medic al parchetului ești chemat a-ți da aprobarea, ca vre-un maniac pelagros să fie trimis în casa de nebuni, gândindu-te totodată că acest nenorocit, dacă eră în condițiuni de traiu mai bune, putea să muncească și să-și agonisească sie-și și familiei sale o hrană mai „omenească“, decât eră aceea pe care o mâncase și ar fi refuzat-o și vitele a o mânca și care astfel l-a împins spre balamuc.

Le zicem acestea mai mult ca un corolariu al chestiunei, tratată de altfel destul de pe larg de autori competenți ai literaturii noastre, cum sunt: *A. și I. Teodori, Felix, Sergiu, I. Antoniu, Neagoe, V. Babeș, G. Marinescu, A. Vasiliu, Tălășescu*, etc.

Pentru combaterea *boalelor molipsitoare epidemice* o

izolare la timp și eficace se poate face numai când sunt la dispozițiune în orice moment medici bine specializați în cunoașterea acestor boale. Ca să facă *agentul sanitar* un diagnostic precis, în starea actuală de lucruri, în cele mai multe cazuri nu se poate aștepta, căci el nu are cunoștințe suficiente în ale medicinei. Este adevărat că tot astfel ne trebuiesc și spitale bune sau infirmerii, pentru a avea unde să izolăm cazurile constatate că sunt molipsitoare. *Eminescu*, la timpul său, în „*Timpul*“ a combătut pasionat înmulțirea spitalelor, ceea ce cred că nu trebuie să se luă în nume de rău, căci poate avea deja în sine o aversiune de spitale, deși nu putem zice că ar fi presimțit că va sfârși atât de tragic în unul din acele locașuri adăpostitoare de bolnavi demenți; dar experiența de toate zilele ne spune că trebuiesc și localuri pentru izolare, precum în acelaș timp și personal suficient, care să facă o izolare neîntârziată și pricepută.

Așa cred, că trebuie să avem medic la fiecare comună, sau cel mult la câte 2 comune un medic; lucru exprimat deja și optat la diferite ocaziuni de către mai toți voitorii de bine ai poporului de rând (1).

Cu un doctor la câte 17.000 de locuitori este greu a face o izolare la timp și în orice comună unde s'ar ivi cazurile molipsitoare. Și în general, după calculele statisticianilor consumați, socotind că în cursul unui an se îmbolnăvesc cam 30—40%, deci din 17.000 vor rezultă 5.000—8.000 de bolnavi pe an, iar în permanență 4—6%, deci 700—1.000 de bolnavi, cari trebuiesc a fi îngrijiți de un singur doctor. Această proporțiune dintre populație și medici se găsește și la Românii supuși altor sceptre (2).

Astfel să nu ne mai mirăm că țaranul este silit a recurge la lecurile băbești, la medicina populară, combătută energic de unii confrăți și în multe privințe chiar cu drept cuvânt. Pentru populațiunea rurală avem cam 300 de doctori sanitari (afară de cei de spital) și cam 1.000 de agenți

(1) Și într'un articol mai recent din Buletinul Direcțiunii generale a serviciului sanitar vedem exprimat acest deziderat.

(2) Foaia poporului din Cernăuți No. 13 din Martie a c.) arată că în Bucovina „un medic român vine la 16 358 de suflete de Români și un medic evreu la 881 evrei, apoi să se mai caine cineva că Românii produc prea multă inteligență.“

„Oraviezaer Wochenblatt“ 13 Martie 901 din părțile bănațene populare cu Români arată că medicul cercual acolo are adeseori de a îngriji de sănătatea locuitorilor din câte 10—12 comune...

sanitari. Dacă ar fi acești din urmă niște doctorași, populațiunea dela sate n'ar fi silită să recurgă tot la babe.

Pentru a înlesni sporirea medicilor la sate, trebuie ca și Ministerul instrucțiunii publice să ia asupra sa școala de agenți sanitari din Galați și Craiova, cărora să le dea o adevărată organizare de școală de medicină. Pentru formarea de doctori savanți ajunge Facultatea din București; iar pentru comunele rurale să producă școala superioară de medicină din Iași și cele creânde din Craiova și Galați *medici populari*, cari să aibă mai puține pretențiuni și mai multă tragere de inimă, ca astfel să vreă să se fixeze în mijlocul populațiunii rurale; încât n'am mai avea pe la sate pe „simpaticii agenți sanitari“ (în zeflemea porecliți așa) și pe așa zisele babe sau uncheși, ci niște doctorași destul de buni pentru popor.

Așa dar din actualii agenți sanitari visez pe viitorii medici populari, iar din școalele de medicină să se înalțe cândva facultăți de medicină, când mijloacele și împrejurările vor permite aceasta, cari facultăți să devină odată demne rivale mai vechi față de acele ale vecinilor.

Germanul, ca om practic, zice: „Mai bine un doctoraș la îndemână, decât un doctor în țară străină“ (1).

Nici Românul nostru nu este cu totul nepăsător față de sănătatea sa, deși față de doctorii cam are aversiune. El zice:

Tot e bine și frumos,
Când e omul sănătos.

Apoi mai zice:

Nu-i leacù cu sacu!

Și:

Amară ca doctoria.

D. Dr. G. Marincscu, în discursul său de recepțiune la Academia Română și-a exprimat mirarea și mulțumirea sufletească, că în 1900, într'o stațiune balneară din Suedia numită Lysekil, a văzut că în această importantă stațiune nu există nici o farmacie, de oarece toate boalele se tratează prin agenți fizici: gimnastica suedeză, hidroterapia

(1) Ein Döchterchen an der Hand ist besser als ein Doctor in fernem Lande!

și electricitatea. Nu ne spune însă dacă acolo erau și doctori. Cred că precum puteau lipsi farmaciile, așa ar fi putut lipsi și doctorii. Și mă tem că astfel Suedezii ajung iarăși la „dezastroasa medicină populară“ (vorba d-lui Dr. V. Babeș).

Și să ne mai plângem noi doctorii români că țărani, n'au destul încredere în noi, când d. e. la poporul german care este cel mai înbâcsit de carte, „curele naturale“, „Kneippizmul“ și diferitele sisteme proliferază cu inelșugare, adecă sunt în toiul lor.

Pe baza acestor câteva exemple mai bătătoare la ochi cu privire la organizarea serviciului nostru sanitar, să-mi fie permis a exprima aci câteva principii referitoare la această organizare.

Inspectorii sanitari să fie atâți (6), câte regiuni sau provincii (dregătorii) va avea toată țara, și cari vor locui în capitala provinciei respective. Prin aceasta s'ar mai decentraliza și s'ar conduce mai bine serviciul sanitar rural. Rolul actualilor medici de județ, cari aveã altă destinațiune, il vor aveã medicii de circumscripție rurală, cari au fost înființați acum jumătate de secol, față de noii medici comunali sau populari.

Medicii de județ vor fi trecuți la Ministerul de justiție cu leafa din actualul buget, iar în loc de diurnele de 200 de lei, li se dă transportul în natură de către parchet. Ca parte tehnică însă vor depinde tot de Direcțiunea generală a serviciului sanitar și de consiliul acelei Direcțiuni.

Pentru *solde* cred nimerit ca să se facă o normă pe clase pentru toți funcționarii Statului și se înțelege că și pentru medicii salariați, pentru că acum este prea mare diferență dela o breaslă la alta; d. e. un intern medicomilitar face încă 7—8 ani, după ce și-a luat bacalaureatul, până să-și facă cariera sa, pe când bacalaureatul intrat în școala militară și-a făcut cariera deja după 2 ani, etc. Apoi lefurile date medicilor ș. a. m. d.

Medicii veterinari își vor formã singuri dezideratele lor cu privire la alcătuirea legii sanitare în cece privește ramura lor, și tot așa și *farmaciștii* (gremiul lor); în urmă însă comisiunea ramurei lor dela Direcțiunea generală a serviciului sanitar va întocmi proiectul potrivit cerințelor actuale.

Legea sanitară, cum o înțeleg eu, trebuie să conțină numai principiile esențiale, pe când dezvoltarea mai amănunțită o vor cuprinde regulamentele, ce le va avea fiecare capitol al legii.

Am bune indicii, că o ameliorare simțitoare în serviciul sanitar o vor face chiar actualii noștri guvernatori, căci la 1874 s'a votat prima noastră lege sanitară; apoi după 2 decenii (la 1894) s'au înființat agenții sanitari și după alte 2 decenii, sper, că aceștia vor începe a se transforma în *medici rurali*.

Modificările celelalte ce am conceput nu le cred așa de importante ca pe acestea, încât este mai puțin esențial de vor fi introduse or nu. M'am gândit mai mult la ameliorarea stării sanitare a țăranilor și numai în al 2-lea plan la alte îmbunătățiri.

II.

O academie națională de medicină. Clinicele facultății de medicină din București.

În Congresul medicilor din țară din 1910 am rostit următoarea propunere relativ la înființarea unei *Academii naționale de medicină* :

„Cred că am asentimentul tuturor colegilor mei prezenți și nesosiți încă la această frumoasă adunare de medici în Congres, când îmi cer voie a propune și a ruga, în numele meu și al D-voastră pe comitetul organizator al acestei mari întruniri a noastre, ca într'un cât mai apropiat viitor să facă demersurile necesare spre a făuri o și mai strânsă legătură decât cea până în prezent a tuturor societăților de medicină, cu membrii lor mai mulți ori mai puțini, și ca să zic așa, a tuturor filor lui *Esculap* de gintă română, atât din țară, cât și din părțile locuite de Românii de subt alte sceptre; dând acestei organizațiuni poate chiar numirea de *Academie românească de medicină*, și instalând-o cu timpul chiar în acel palat al sănătății publice, proiectat a se înălța alipit de localul Ministerului de interne, pe care, fiind toți uniți — căci unirea dă puterea, — vom reuși să-l vedem cât mai curând înălțându-se măreț la numitul loc frumos. Acum numai atât despre acest punct, pe care îl voi dezvoltă mai pe larg cu altă ocaziune“.

„Afară de societatea științelor medicale din localitate, mai citez pe cea de chirurgie, de anatomie, de ginecologie, de căile genito-urinare, de psihiatrie, de igienă...., și poate și a studenților în medicină, ar putea avea loc în sus numita instituție, pentru că din studenții de astăzi majoritatea vor forma pe colegii noștri de mâne-poi-mâne; și la caz că s'ar pretinde ca fiecare din aceste societăți să-și păstreze a parte individualitatea sa, atunci ar putea fi considerate fiecare ca o secțiune a Academiei de medicină“.

„Se înțelege de sine că în primul loc urmează să facă parte din această Academie corifeii actuali ai ramurei noastre de știință, iar cu titlul onorific să putem avea somități medicale și din alte țări.

Apoi, cum zisei mai sus, ne vom referi și la colegii noștri de un neam cu noi din provinciile subjugate. (1)“

(1) Așa notăm pe doctorii: Ana Iuliu (Mănăștur), Andressi Al. (Petrosavelo), Baiulescu Gh. (Brașov), Banfi St. (Bucium), Bașota V. (Cluj), Beleş St. (Tisahegeș), Beu I. (Sibiu), Bârlea Gh. (Sighetul marmației), Bilascu I. (B-Peșta), Blidariu I. (Mercifalva), Bodea I. (Cernăuți), Bordea Al. (Abrud), Borlovanu P. (Bocșa-mont.), Brădeanu A. (Radna), Brânzeiu S. (Murasombat), Bucur I. (Reșinari), Budințeanu V. (Caransebeș), Băgaruș A. (Ighiu), Calefariu N. (Seliște), Calinciuc I. (Viena), Cernar V. (Turda), Ceușan N. (Reghinul-săsesc), Chimbir P. (Feniul mare), Cozmuța C. (B-Peșta), Chitul I. (Beclean), Chicin I. (Nădlac), Ciacianu N. (Pecica), Ciatu N. (Dobral), Circa C. (Viena), Ciurcu S. (Viena), Coșea I. (Sombatșág), Comșa N. (Seliște), Condea A. (Pojoni), Cotoș O. (Cacova), Crăciunescu A. (Mehadia), Cuparencu I. (Viena), Damian A. (Arad), Dărămuș C. (Alba-Iulia), Dobrescu A. (Székszárd), Domide L. (Dej), Dumitrianu A. și idemiunior (B-Peșta), Elekeș I. (Sas-Sebeș), Erdéli S. (Szászváros), Fometescu I. (Oravița), Gava A. (Arad), Gherghuța T. (Biserica-albă), Gherman St. (Bistrița), Gherman P. (Sárkány), Görog C. (Șasafalva), Graur V. (Arad), Halie A. (Lipova), Iancu I. (Sibiu), Iorga A. (Caransebeș), Itu N. (Sibiu), Laslo V. (Bocșa-mont.), Liuba D. (Temișoara), Mangiunea I. (Oravița), Meheș L. (Oravița), Mihai V. (Poliana), Miron T. (Telciu), Mladin P. (Prebül), Moldovanu C. (Bolța), M. Gh. (Arpașul de jos), M. I. (Viena), Monda A. (St. Georghiu rom.), Moțu N. (Deva), Mureșanu I. (Sibiu), Muste V. (Lăpușul ung.), Nestor C. (Petroșeni), Nemoianu V. (Mehadia), Nicola E. (Alba-Iulia), Nistor P. (Zeonești), Nyes C. (Beiuș), Oana-Moga T. (Sassebeș), Olariu V. (Teregovă), Ostatea V. (Vârmezo), Păcurar S. (Ozora), Parasca L. (Hațeg), Pavel G. (Bistrița), Perța T. (Făgăraș), Petrașcu I. (Nădrag), Pop M. (Orșova), P. A. (St. Andrei), P. A. (Blaj), P. A. (Bistrița), P. T. (Giula-Varșani), Popa A. (Viena), P. D. (Arad), Popazu C. (Caransebeș), Popovici A. (St. Ana), P. L. (Viena), P. N. (Oradea-m.), Poruț R. (Buziaș), Procopovici E. (Cernăuți), Proșteanu O. (Vârșat), Prunș G. (Orlat), Racoță N. (Nagy-Selyk), Robu N. (Baia de Criș), Rudneanu R. (Temișoara), Rusu A. (Almașd), Rusea I. (Ujegyhas), Sârcea T. (Ho-

Pe cei din Paris și din mai multe orașe mari nu-i am la îndemână. Tot asemenea nici pe medicii militari din armata austro-ungară.

„Și apoi și *medicii militari* să nu lipsească din Sindicat, fiindcă nu există separatism în știința lor, deci nici ei să nu facă separatism față de colegii lor civili.“

Academia Română a făcut ce a putut și pentru promovarea științei românești de medicină; a ridicat la rangul de membri ai ei pe doctorii: *Vasici, Fătu, Crețulescu, Felix, Istrati, Babeș și Marinescu*; iar de membrii corespondenți pe doctorii: *I. Petrescu, N. Calinderu, Râmniceanu și I. Cantacuzino*; a premiat apoi scrieri de ale medicilor noștri, precum ale doctorilor: *I. Petrescu, Brândză, Istrati, Manolescu, Crăinicianu, Neagoe, Ureche, Baiulescu*, pe cât îmi reamintii; dar precum a remarcat și savantul nostru confrate, dr. *Babeș*, toate acestea sunt prea puține încurajări socotite din punctul de vedere al tuturor medicilor noștri. *Academia Română* cu drept cuvânt cultivă mai mult istoria națională și comoara limbei românești.

Nouă medicilor ne trebuie un focalar propriu al nostru și care cred că mai nemerit ar fi o *Academie națională de medicină*.

„Dați-mi voe, stimați colegi, să repet ca corolarul dorința mea în următoarele 2 puncte:

1. Contopirea diferitelor societăți de medicină, știut fiind că unirea face puterea, și crearea *Academiei naționale de medicină*, care să îndeplinească ce încă n'a putut face *Academia Română*.

2. Câștigarea unui local propriu, pe care și confratele nostru Dr. *Leonte* îl visează și chiar îl visase acum câțiva ani tot într'un asemenea Congres, apoi măcar să se numească acel local și „Palat al sănătății publice“, numai să avem și noi cum s'ar zice „culcușul nostru“.

„Știu, d'lor, că lucrurile trebuie să fie bine chibzuite; dar cu voință și pricepere toate se pot face, căci și proverbul latin zice: *Audaces fortuna juvat*.“

sufalu), Selegianu I. (Secsard), Stoica S. (Abrud), Șepețeanu I. (Lugoj), Șuluț A. (Topanfalva), Stoianu G. (Ilva m.), Sturza M. (Viena), Tămășdan St. (Arad), Tanco T. (Năsăud), Tatar E. (Bata), Tilea O. (Maroșhéwiz), Tisu T. (Brad), Tițiene C. (Nagysajo), Vaida-Voevod A. (Cluj), Vesa G. (Secudvar), Vulcanu C. (Bichșciaba).

III.

Facultatea noastră de medicină trebuie să-și aibă spitalele ei proprii, ca astfel ea să dispună de primirea și concedierea bolnavilor după necesitățile ei, indicate de cerințele instrucției tinerilor doctori, pentru că altul este materialul didactic, ce ți-l oferă „o generoasă Eforie” după-bunul ei plac, și altul este acela, pe care îl reclamă învățământul și instruirea tineretului, a viitorilor doctori.

Și apoi ne mai plângem că doctorii eșiți din Facultățile noastre nu sunt destul de universal, cum este necesar ca să fie mai ales doctorul provincial. Cum poate oare urmă bietul student cursuri depărtate de centru, d. e. de 7 klm. la Mărcuța sau 10 klm. la Pantelimon (la Prof. Dr. *Mărinescu*)?!

Toate aceste și alte asemenea inconveniente sperăm că se vor putea înlătura deodată cu trecerea la Stat a bunurilor de mână moartă.

G. CRĂINICIANU

O VECHIE LEGE DE TOCMELI AGRICOLE :

Urbariul bănăţenesc dela 1781.

(Urmare)

A şasea despărţire pentru covârşiri cari se cuvin domnilor pământeşti.

Intâiu. Fiindcă dajnicilor a ţării aceştia sunt date sessioanele cu moştenire, şi cu dreptate ca să le poată vinde, precum mai sus s'au pomenit cu puterea rânduiei ce'i făcute; pentru aceia domnul pământesc la dajnicii săi nici un feliu de rămăşiţe moştenitoare nu lasă după sine şi care peste averile sale (la care nu se socotesc pământurile cele de sub sessioane) nici un feliu de rânduială prin testament nu fac, are drept ca să moştenească şi de acum înainte, după glasul tituluşului 30 a treia părţi.

A doua. Domnului pământesc se cuvine a purtă tocmirile peste rămăşiţele dajnicilor celor răposaţi, şi a se grijă pentru chivernisirea săracilor care au rămas, la care este a se băgă de seamă ca :

a) Indată după moarte să se ia în scris rămăşiţele deplin şi de desăvârşit, datoria care se va afla să se plătească, şi de va fi ceva bani gata spre folosul moştenitorilor sub camătă să se deă.

b) Moştenitorilor celor fără vârstă cari nu sunt vrednici aşi ţineă singuri sessioanele cu folosinţă, să li se dea tutori, cari după întâmplările împrejurărilor, găzdăşagul să-l chivernisească, şi pentru acesta peste un an plata întocmai la măsură să ia.

c) Dacă n'ar fi ţinerea găzdăşagului spre folosul moştenitorilor celor fără vârstă; atuncea să aibă domnul pământesc după cum va socoti să fie mai mare folos pre acesta sau sub arendă sau după dreptăţile vinderii care aicea i-au aşezat a-l vinde, şi banii la loc încrezut sub camătă a-i da.

d) Socoatele titorilor să le caute domnul pământesc în tot anul, și după ajungerea la vârsta desăvârșit să le dea.

A treia. Venatul jigăniilor, peștilor și a păsărilor sunt după glasul articolușului 18 dela anul 1729 regalii domnești și pentru dânșii oprite, însă nu înțeleg întru aceasta raturile acelea care obștelor spre trebuitoare cositură trestiei sunt date, căci într'acestea obștelor care le biruesc și de acuma înainte rămâne vânatul peștilor slobob.

A patra. Domnul pământesc are drept în vremea aceia când dajnicilor după articolușul 36 anului 1550 iaste slobod a cârmi în birturi, să-și tocească vinul unde conăcesc călătorii.

A cincea. Pre locurile acelea, unde dajnicii nici prin privilegiu, nici prin dozvoire domnească pe vremea îndelungată adună veniturile cele obicinuite a târgurilor de peste an, acest feliu de venituri se vor ținea domnești.

A șasea. Domnului pământesc se cuvine a căută socotealele obștelor, el să sorocească vremea, în care să i se aducă lui acelea, în tot anul, și are drept în vremea aceia și cercări, d'asupra acestora a face.

A șaptea. În articolul 75 de anul 1723 domnului pământesc îngăduită dreptatea a precumpăratului rămâne lui a o ținea, însă.

a) Numai la vinderea lucrurilor de acest feliu, care el singur pentru trebuința lui este nevoit să aibă.

b) Să aibă el tocmai același preț, care dă cumpărătorul cel străin, și aceia cu bani gata a plăti.

c) Dajnicilor să nu se facă împedicare la încheierile contracturilor celor dintre ei tocmiti, și cumpărătorii să nu se înfricoșeze nici să se oprească de cumpărat, ci se li să dea slobozeme deplin.

A opta. Cu puterea dreptății cei apărătoare legăturat este domnul pământesc nu numai a face dajnicilor dreptate cumplită, ci și între obștele bună rânduială a ținea; și după această datorie.

a) Unde au drept obștele a pedepsi greșalele cele mai mici precum împărechierile și bătăile, cu bani sau cu pedeapsă pe trup, are el a băgă de seamă cu acest feliu de pedepse să nu se facă peste măsură, ci potrivită taxă de gloabe într'acest feliu de împărechieri mici se hotărăscă, și în vremea sa Comitatuului spre întărire să dea.

b) Toate lucrurile cari se vor aduce de judecate, să aibă domnul pământesc grija după puțință cu bine a împacă; iar de nu i-ar putea face așa; deci unele ca acestea la judecata

domnească fiind de față un solgabirău și un jurat din Comitat să se săvârșască.

c) Acest feliu de judecată domnească să aibă la fieștec are domn pământesc în tot anul mai puțin câte odată, iară după trebuința împrejurărilor și mai dease-ori a se ținea.

d) Lucrările care se vor săvârși la judecata domnească, să aibă a se pune înaintea congregației sau adunării Comitatului spre izvidire și chibzuire.

e) Fiindcă domnul pământesc este datoriu a face dreptate, drept aceia dela dajnicii pentru judecările, deslegările, tocmi-
rile averii morților, ipitirile și altele ca acestea, nici un feliu de taxă pentru domnii sau slujitorii să n'aibă a lua.

f) Dacă vreunul sau altul din dajnicii la întâmplări de le-
giuire nemijlocită cătră Comitat ar alergă; acest feliu de lucru
nici de cum să se socotească a fi destoinic de pedeapsă, mă-
car de s'ar și cădea după rând mai înainte domnului pămân-
tesc să se arate; mult mai vârtos la acest feliu de întâmplări va
cere Comitatul înștiințare dela Domnul pământesc și-i va da lui.

A noua. Domnul pământesc ca unul care nu are judecata
criminalnică, adică de chinuire, nu poate pedepsi călcări de
cele criminalnice, ci unele ca acestea Comitatului să le dea iar
împotriva acestuia.

a) Poate el în greșealele cele mai mici pre dajnicii cei să-
raci (*noraki*), și cari cu deadinsul și cu nebagare de seamă
împotriva datoriei sale greșesc să-i pedepsească; însă

b) Să n'aibă a pedepsi pe vinovați cu bani, ci

c) Cu lucrare în două sau în trei zile, și cu altă pedeapsă
pe trup de măsură sau cu prinsoare.

d) Iară prinsoarea să nu se îndelungească așa de mult, cât
să rămâe găzdășagul dajnicului negrijat.

e) La pedepsire să se bage de seamă spre anii, puterea și
statul timpului aceluia ce se pedepsește, și

f) Nu este slobod cu mai multe decât 24 de loviri al pedepsi.

g) Oamenii cu bățul, iar muierile cu sbiciul să se pedepsească.

h) Taxă pentru închisoare care se dă profuzului este de 15
craițari.

A șaptea despărțire, pentru alegerea chinezului.

Intâiu. Nici unia obștii nu iaste slobod să se aleagă chinezul
fă de știrea domnului pământesc.

A doua. La ffește care alegere de acest feliu să aibă a fi
de față cineva din partea domnului pământesc.

A treia. Domnul pământesc să pună pe trei oameni vread nici înainte, dintre obștea să aleagă pe unul de chinez.

A patra. Carele dintr'acești trei dela obște mai multe glasuri (votumuri), va dobândi acela ca un chinez ales obștii să se înștiințeze.

A cincea. Glasurile (votumurile) se cuvine a le da locuitorilor celor cu sessioane, iar nu celor fără sessioane, și acestea să se adune cum se cade.

A șasea. Chinezia ține un an, și se începe dela Noemvrie întâiu.

A șaptea. Dacă chinezul în anul său sluba bine o au împlinit; totdeauna cu aceia trei Candidați să se pue în alegere; iar de nu s'au purtat după datorință, nu numai la alegerea cea nouă să se lase, ci încă neîmplinind anul din chinezie să se scoată.

A opta. Chinezul nu numai pentru strângerea Porției, ci de obște pentru toate socotele obștei împreună cu jurații să aibă a se grijă.

A noulea. Alegerea juraților celor noi, sau întărirea celor bătrâni, așisderea de alegerea domnilor atârnă.

A zecea. Chinezul și jurații în tot chipul să se grijească a ținea bună rânduială între obștea și a păzi ca să nu se facă necuvințe, și rele întrebuițări.

Tabela robotelor.

Sessionul:	Cl suri	Data se cupiade în zil: de robotă cu mâinil:	în natură a sluji	cu bani a se rescumpără este socotit	care câte 10 cr. face în bani fier cr.
Intregi a clasului întâiu . .		104	45 $\frac{1}{2}$	58 $\frac{1}{2}$	9.45
» » » al doilea.		73	35	42 $\frac{1}{2}$	7.5
» » » » treilea.		62 $\frac{1}{2}$	29 $\frac{1}{2}$	33	5.30
Jumăt. a clasului întâiu .		58	27	31	5. ?
» » » al doilea.		43 $\frac{1}{2}$	21	22 $\frac{1}{2}$	3. ?
» » » » treilea.		35	17	18	3. ?
Fertale a clasului întâiu .		31	13	15	2.40
» » » al doilea.		25 $\frac{1}{2}$	14	11 $\frac{1}{2}$	1.55
» » » » treilea.		20 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{1}{2}$	9	1.30
Optașe a clasului întâiu .		21 $\frac{1}{2}$	21 $\frac{1}{2}$	—	—
» » » al doilea.		16	15	—	—
» » » » treilea.		13	13	—	—
Locuitorul cu casă . . .		8	8	—	—
» fără casă . . .		—	—	6	1

Colonizarea Banatului.

Prin revolta țăranilor din Martie 1907, chestia țărănească și chestia agrară a izbucnit cu furie și în România chestii pe care guvernul și corpurile legiuitoare credeau că le pot ignora cu totul, una zicând că chestia agrară în România nu există, alta că ea s'a rezolvat pentru totdeauna. Vor trebui parcelări și înființate sate noi nu numai cu veterani în Dobrogea ci și în România dincoace de Dunăre, cu locuitori stabili ai țării cari să muncească mai bine și să apere pământul cu brațele lor vigoaroase, decât prin arendași străini. Aceasta nu numai pe moșiile de mână moartă și pe domeniile particulare, ci și pe cele cumpărate de Casa Rurală, obștii sătești, bănci, etc. Inmulțirea satelor și a brațelor muncitoare stabile vine în favorul tuturor și a țării întregi cu condiție însă ca aceste să poată prinde bine rădăcină. Precum în Banat dintr'o țară aproape pustie, guvernul austriac a putut face o provincie de model în mai puțin de o jumătate de veac, cu sate mari compacte alături de domenii mari, înzestrate cu ferme model celebre și n'a periclitat existența proprietății mari, și unde cultura mică concurează în toate privințele cu marea cultură, ușor s'ar putea introduce și imită aceasta și în alte părți cu egale condițiuni de sol și climă. Guvernul austriac a adus cu mari spese pe nemții săi din diferite regiuni și state ale Germaniei, apoi italieni, francezi, lotringeni, români din Oltenia, unguri, spanioli, bulgari catolici și i-a așezat în Banat colonizându-le și dându-l civilizațiunii și culturai. Azi e incontestabil că Banatul este țara cea mai bogată, mai cultă și mai înfloritoare între toate provinciile locuite de români.

De aceea credem util, pentru noi românii din România, să cunoaștem de aproape dispozițiile luate de guvernul imperial de pe vremuri privitoare la impopularea Banatului pentru germanii săi; despre sacrificiile și mijloacele în raport cu scopul urmărit și de aceea le reproducem aci câteva în traducere română.

Instrucția principală colonizarea edată la 11 Ianuarie 1772.

1. Fiindcă măsurătoarea geometrică este stâlpul pe care se bazează întreaga chestiune a colonizării, este neapărată

trebuință ca înainte de toate să se măsoare țara întreagă de către un inginer sau geometru competente. (Nb. până atunci se parcelase moșii dar nu eră făcută încă harta țării Banatului, așa că mai mult se dedea dintregul cum se zice).

2. In prima linie trebuiesc măsurate acele districte, cari vin în considerare la colonizare și anume, vatra satelor cu pământurile ce se țin de ea, ca să se vadă ce teren mai este încă disponibil și câți locuitori pot fi stabiliți acolo ca să se poată hrăni. Dacă satul este german, atunci trebuiesc avizați și stabiliți acolo coloniștii prescriși și toate sesiunile ocupate.

3. Dacă însă satul este românesc ori sârbesc și are încă terenuri disponibile, întru cât nu există vre-o propunere de al mută în altă parte, acolo pot fi aduși și stabiliți coloniști de ai naționalităților din altă parte, ca să ocupe cu ei sesiunile vacante.

4. Dacă atari terenuri de pe la satele în ființă au fost toate ocupate, numai atunci se poate proceda la parcelarea domeniilor (prediilor) ce au servit până atunci la cultura vitelor, și la impopularea lor.

5. Pentru colonizări să se aleagă cu deosebire terenurile acelea cari sunt situate în apropierea pădurilor, apelor curgătoare sau cari au o poziție favorabilă pentru vii, și aer bun, au și apă bună în fântâni și nu sunt bălți în apropierea lor.

Despre ingineri.

6. La măsurarea unor atari predii și altor pământuri de împărțit vor căuta terenurile slabe și deosebi îndată în decursul operațiunii cu movile și alte semne de mediu bine vizibile, iar movilele existente se vor reface din nou, și unde nu se găsesc atari semne, vor face ei unele din nou, și pe plan le vor trece cu două feluri de semne și pe unele și pe altele indicând totodată și distanța dintre ele, în cifre.

7. Schițele sau planurile trebuiesc făcute toate după modelul alăturat sub A pe aceeaș scară și în aceeaș mărime și formă, ca la fine toate să poată fi legate la olaltă într'o carte.

8. La fiecare crochen ori mapă trebuiesc adăugate pe o filieră descrierea sumară a situațiunii și poziției tere-

nului măsurat, calitatea pământului după suprafața geometrică a lui, atât la pământul fertil cât și a terenului neproductiv și alte eventuale indicațiuni speciale după formularul de sub litera B.

9. La satele ce sunt a se înființa din nou, trebuiesc indicate anume viitoarele țearine, livezi de fân și viile, iar la păduri, diferitele esențe de copaci, tufișurile, bălțile, mlăștinile, morile, fântânile cu apă, etc., cari vin trecute pe plan totdeauna cu aceleaș semne după modelul de sub litera C.

10. Dacă un compendiu sau volum de atari planuri este gata, atunci trebuiește făcută după el o listă despre cuprinsul lui după formularul de sub lit. D, din care să se poată vedea câte case cuprinde fiecare sat, și ce proprietăți are el în jugere, și câte sunt loturi țărănești (sesiuni colonicale) întregi, jumătăți și pătrimi de sesiune, câte din ele s'au împărțit deja, sau că mai sunt încă de împărțit? Și câte din ele rămân încă să caute și prin urmare câți locuitori mai pot fi stabiliți acolo?

11. In decursul măsurătoarei să se aleagă locul de sat ce este a se înființa și acesta trebuiește indicat și pe plan. La aceasta să se aibă în vedere, că după puțință satul să vină așezat nu departe de mijlocul moșiei; dacă pe moșie trece cumva un pîrâu, gârlă, canal ori rîu sau o șosea națională, atunci va fi mai nimerit de a fundă satul în apropierea acestora, și anume pe terenul cel mai rău, care însă să nu fie expus inundațiunei, și nici într'un loc, care recere fântâni prea adânci.

12. Dacă un astfel de domeniu este odată destinat pentru colonizare, atunci trebuie adusă aceasta cât mai curând la cunoștința arendașului, care își are vitele pe el, dar să i se acorde și lui un termen suficient ca să-și poată găsi altă moșie și să-și mute vitele acolo.

13. Din toamna anterioară trebuiesc luate însă măsurile pregătitoare pentru satul ce este a se edifică: inginerul să măsoare și traseze din toamnă stradele principale și laterale, transversale, văi, la mijloc să designeze piața; cu locul de biserică, casa și curtea parochială, școală și cârciumă; nu mai puțin trebuiesc și în fiecare stradă câteva fântâni, cari sunt a se săpa în decursul iernei.

14. Stradele principale trebuiesc să fie de 18—20 stingeni lărgime și cele laterale de 6—8 stingeni de largi.

15. Locul intern de casă, trebuie să aibă o lungime de

75—100 stingeni și o lățime de 12—15 stingeni și toate clădirile să fie așezate de o singură parte având un părete cu streșină afară și la stradă astfel, că între clădirile a doi vecini să rămână totdeauna un spațiu liber de cel puțin 9 stingeni.

16. Grajduri, șoproane eventual și șuri să nu fie permis țăranului de a le construi altfel decât în linie dreaptă după casa lui de locuit către grădină, și nici de cum pieziș în curte, ca la un caz de incendiu focul să nu se poată întinde dela o casă la alta prin intermedierea de atari ecarete mici sau întrepuse.

17. Fiindcă nu toate menagiurile sunt de egală mărime și putere, nici poate fiecare să cultive o sesiune întregă de 37 jugere teren la câmp; de aceea terenurile fiecărui sat trebuie împărțite în sesiuni întregi, în jumătăți și după împrejurări și în pătrimi de sesiuni țărănești, însă.

18. Intr'un sat să nu fie nici odată mai puțin ca o treime, și nici mai mult ca jumătate de loturi întregi, iar restul să se prevadă cu jumătăți de loturi. Unde sunt vii, sau că se pot planta vii acolo, să se propună și pătrimi de sesiune țărănești.

19. Această împărțire nu este numai o simplă diviziune a numărului jugerilor de 37 în 2 sau 4 părți, ci pe o jumătate de sesiune să se calculeze 21 jugere și pe o pătrime de lot țărănesc 13 jugere constător din:

Sesioane întregi	Jumătate	Pătrim.e
Arătură 24 jugere	12 jugere	6 jugere
Fânețe 6 »	4 »	3 »
Pășune 6 »	4 »	3 »
Curte 1 »	1 »	1 »
La ofaltă 37 jugere	21 jugere	13 jugere

20. La împărțirea acestor terenuri trebuie să se aibă încă în vedere că pe lângă sesiunile date locuitorilor, să mai rămână o bucată de teren de fâneț și pășune pentru vitele preotului, învățătorului și administratorului plășii, dacă aceștia sunt cu domiciliul în comună, apoi și pentru birtaș și măcelar și alți meseriași din comună.

21. Țarinile și fânețele trebuie delimitate pentru fie-

care menagiu în parte și însemnate cu semne bine vizibile: prin punerea de pietre, baterea de țeruși, ridicarea de movile ori tragerea de rozoare, dar mai bine este dacă între ele se lasă ca meziuină o fâșie de pământ de 2—3 picioare lățime nearată, care și așa nu se pierde căci se cosește în fiecare an.

22. Țarinile vin date în 8 table deosebite, din cari una are să rămână pe fiecare an de ogor. Această se înțelege astfel, ca fiecare țăran să-și aibă o treime din țarinile sale în alt câmp, ca cu satul întreg să lase nearat $\frac{1}{3}$ din hotarul lor, și aceste ogoare să poată servi pentru pășunatul vitelor. În modul acesta pe fiecare an vin $\frac{2}{3}$ din hotar semănat și $\frac{1}{3}$ rămâne în repaos, după care apoi vine cultivată 2 ani consecutivi. (Sistema trienală).

23. Fânețele se pot delimita pentru fiecare sătean sau într'o singură bucată, ori în mai multe, după natura și calitatea terenului. În cazul acesta însă trebuiesc rozoare adânci de hotărnicie între ele.

24. La împărțirea acestor terenuri să se aibă și depărtarea în vedere: că d. ex. dacă arăturile sunt dincolo de sat, atunci săteanul care șeade în partea opusă și are casa dintâiu, el să capete lotul cel mai de aproape din arătură și fânețe, iar cel cu numărul din urmă în sat, să capete și cele din urmă arături și fânețe, ca pentru toți să vină distanța egală și nici un sătean să nu fie mai împovărat din cauza îndepărtării terenurilor sale decât ceilalți.

25. Pășunea comună vine totdeauna delimitată în jurul satului nemijlocit, întru cât natura terenului permite aceasta, ca săteanul să aibă posibilitatea să lase să pășuneze câte o vită sau alta în apropiere. A doua pentru ca vacile de lapte, cari după datina germană să adună și la amiază în sat, să nu se prea obosească din cauza depărtării imasului. Și în fine a treia pentru ca o vită scăpată din curte ori dela stăpân neobservată din sat să nu dea îndată în sămănăturile din apropiere ale oamenilor și nici cirezile satului când se duc și vin dela pașune să nu facă pagubă mare în sămănături.

Despre fundarea și construirea satelor și altor instituții provizorii.

26. În fiecare district să se încredințeze inspecțiunea asupra colonizărilor unuia din cei 2 dintâiu funcționari ai

judetului, administratorului și controlorului sau unei alte terțe persoane inteligente, iar cu purtarea socotelilor și manipulațiunea banilor în fiecare sat să fie însărcinați sub-administratorii, adjuncții sau în lipsa lor alte persoane angajate anume pentru acest scop; cele din urmă pot prevedea serviciul acesta în 2—3 localități diferite și mai decide (la delimitarea loturilor).

27. Regimul va lua măsurile necesare pentru înființarea serviciului divin, și ca 2—3 sate să capete un agent de colonizație sau ispan, care poate fi un om mai simplu; acesta din urmă este indispensabil, căci dimpreună cu primarii, el are să îndemne pe popor la muncă și la câștig, să-l controleze des pentru ca să afle însușirile și aptitudinile fiecăruia și numai după aceste, se poate orienta și decide (la delimitarea loturilor).

28. Îndată ce este decisă înființarea unui sat și împularea unui prediu și a altor pământuri, după ce s'a designat vatra satului în condițiunile specificate mai sus, și pământurile au fost deja măsurate și împărțite, funcționarii vor pune să are, cu pluguri luate cu plată încă din toamnă, o parte din terenurile de cultură, ca peste iarnă țelina să putrezească și în primăvara viitoare cu atât mai ușor să se poată face îndată sămănăturile de primăvară.

29. Ei să dispună toamna să taie lemnul necesar pentru construcții, să-l care din pădure și să aducă și stuful lăsat necesar pentru acoperirea nemestiilor.

30. De asemenea să se pregătească stâlpii dela uși și ferestre ca ei să poată fi puși îndată la baterea pământului și fixați în pereții caselor.

31. Vânsuri, grinzi, căpriori și cătuși, cu un cuvânt, toată lemnăria ce se ține de acoperiș trebuiește cioplită și făcută gata pe anumită măsură în pădure pentru a reduce din speșele de transport, tot așa și lații și rechita pentru gânjuri și legături și aduse în localitate.

32. În primăvara următoare îndată să se înceapă construcțiile cu clădirea hanului, care să aibă 4 încăperi: cămară, pivniță, bucătărie și un grajd mare și să fie situat în mijlocul satului. Tot odată cu el să se construiască în grabă 10—12 case țărănești sdavene, ca acestea să fie terminate până la începutul luni lui Mai. În acelaș timp trebuieșc făcute două cuptoare mari comune de pâine pen-

tru coloniștii ce au să sosească, pentruca ei îndată să-și poată face fiecare pâinea necesară, să nu o cumpere.

33. Casele coloniștilor au să fie făcute cu 2 odăi și o bucătărie după planul aci alăturat în mărimea și forma indicată din pământ bătut, ori din cărămidă nearsă ori și numai din gard de nuiete, dar lipite bine cu pământ pe dinăuntru și din afară, după cum permite localitatea și după sistema care revine mai ieftină; totodată însă este permis fiecărui colonist dacă nu-i convine casa să-și poată face pe spesele sale proprii altă casă mai mare, mai frumoasă și de comoditate mai mare.

34. Toate lucrările ce se țin de construcțiuni: dulgherie, zidărie, acoperire, lăcătușerie, tâmplărie, sticlărie, etc., sunt a se da în accord în total ori pe casă, și nici odată să nu să plătească după ziua muncită.

35. Școală încă să se construiască atunci, și anume astfel ca să nu fie părete despărțitor înăuntru ei, că până una alta școala are să servească și pentru ținerea serviciului divin, până ce se va putea construi o biserică mai bună. O atare clădire, apoi totdeauna se poată prevedea cu pereți despărțitori, ca să servească special pentru școală. Dacă într'o atare localitate se ordonează preot, până ce i se va clădi casa parochială, i se va da de locuință o casă țărănească ordinară.

36. Dacă între coloniști se află și meseriași: dulgheri, zidari, tâmplari, etc., necesari la construcțiile caselor, acestora este de a se da lucrările în antrepriză și a li se plăti cu numerar, dar și de a li se da preferința lor la atari lucrări, înaintea altora. Ei sunt volnici însă ca din banii ce câștigă dâșii să lase o parte la stat, eventual să-i sfătuiască administrația la aceasta, pentru a reduce o parte din suma ce o datoresc ei statului pentru case, și să se poată mai ușor plăti de datorii în urmă.

37. Dacă unii dintre ei afară de casele făcute deja ar vroî să-și clădească singuri pe spesele proprii ecaretele necesare: grajduri, șoproane, șură pentru încăperea economiei lor, aceștia sunt de încurajat în intențiunea lor laudabilă și ale da lemnul necesar gratuit, însă cu condițiunea ca ei să-și l care singuri din pădure.

38. Fiindcă bunul mers al construirii caselor de multe ori depinde și a fost stingenit din lipsa de stof pentru acoperirea nemestiilor, acestei greutăți pe viitor iar putea pune capăt, dacă sunt niște coloniști cu oarecare prindere,

povătuindu-i pe ei să-și facă armanele la casele lor și să treere bucatele cu mlăciul după metoda germană, făcând *jipi* din paie. Aceasta va aduce un îndoit folos: Pe de o parte ei își vor acoperi casele și nemestiile cu stuf, iar pe de alta produsele lor ar ieși mai curate la vânturat din treeriș decât din călcatul cu vitele și prin urmare ar fi și de o valoare mai mare.

39. Înainte de a se procede la întemeierea efectivă a unui sat, în toamna precedentă trebuie publicat în toate satele *germane*, dacă cineva vroește să-și vândă casa sa la noi coloniști, și el să se stabilească pe un prediu în satul cel nou, pe lângă scutirea pe 2 ani de orice impozite și taxe către stat; atunci să aducă aceasta la cunoștința administrațiunei.

40. În fiecare sat, ce este a se fonda din nou, se vor primi înaintea tuturor cel puțin 12 economi mai vechi și cunoscători ai raporturilor. Aceștia nu capătă alte ajutoare, afară de scutiri, dar sunt obligați ca să-și termine casele lor cele nouă până la făcutul fânului, ca să poată lua în sălaș la ei și alte familii ce ar sosi în urmă. Dintre aceștia pe cel mai cu vază între ei îl vor alege de primar, și ei trebuie să dea povețe și mână de ajutor noilor veniți în toate daraverile.

41. Când a sosit timpul efectuării colonizării, trebuie angajat un birtaș cinstit în cârciuma satului cu băutura necesară și care trebuie să îngrijească ca noii veniți să găsească totdeauna carne în sat, și

42. În fiecare sat dela început să se găsească făină bună în depozit—ținută la un loc svântat și bine ventilat, și aceea să se împartă îndată la oamenii ce sosesc, ca ei să-și poată face singuri pâine pentru trebuința lor, în cup-torul comunal.

Despre clădirea bisericelor.

43. După Inalta rezoluțiune a M. S. bisericile și casele parohiale în satele nouă sunt a se clădi pe spesele statului. Dar se va avea în vedere, ca construirea bisericei să se înceapă totdeauna mai întâiu în satele cele mari, mai bine populate, și unde coloniștii sunt ajunși în stare să contribue cu vitele și carele lor la căratul materialului și să dea munca cu brațele gratuită, ca astfel să reducă din spesele de construcție.

44. Bisericile să nu se construiască numai potrivit cu numărul actual al locuitorilor, ci să se facă ceva mai mari ca să poată încăpea în ele și populațiunea mai numeroasă ce va spori cu timpul. Ele să fie de o construcție solidă, dar nu luxoase și nici încărcate cu decorațiuni inutile.

45. Pentru atari biserici, ce sunt în proiect de a se edifică, trebuiește în anul premergător înaintat planul și de vizul de cheltueli la guvern spre aprobare, care aprobat ori modificat, să se poată lua apoi din vreme măsurile necesare pentru procurarea materialului și a lucrărilor preparatoare de lipsă.

46. Odăjdiile preoțești, potirul și celelalte utensilii pentru biserică se vor procura de stat, iarăși să nu fie luxoase dar curățele și de bună calitate, și se vor da preotului în primire cu inventar și contra unor chitanțe în regulă.

Despre modul cum are să fie instalați coloniștii.

47. Dacă s'a luat toate pregătirile necesare, în modul specificat până aci, comisiunea să însărcineze pe cineva la Timișoară ca să ia coloniștii ce sosesc acolo în primire, să-i treacă într'un registru și să le dea îndată îndrumarea necesară unde au să plece, și dacă au mult calabalic cu ei, eventual să-l expedieze cu cărauși sau care tocmite cu plată; dar ca să nu trimită prea mulți oameni într'o localitate, este necesar, să-i se dea totodată și lista despre numărul caselor fiecărui sat în construcțiune, și despre numărul familiilor de stabilit acolo, și el să trimită oameni până ce se ocupă toate casele acelu sat, și să-și noteze în registrul său și numărul familiilor expediate deja acolo.

48. Indată ce sosesc oamenii la locul destinațiunei, ei trebuiesc sălășluiți la han și la cei 121 gospodari ce au casele lor construite gata, adăpostind mai multe familii la o casă, mai bine și mai rău după cât se poate. Și apoi îndată.

49. Se va arăta la fiecare locuitor locul său de casă viitoare, și i se arată și pământurile ce se țin de ea, și cu aceea i se dă casa și moșia în primire.

50. Locul de casă și grădina sunt a se da coloniștilor în ordinea în care sosesc, începând dela mijlocul satului de o parte și alta a stradei în șir, și ei au să-și spargă îndată țelina din grădină cu plugul, în loc de a o săpa cu casmaua, care le vine mai migăloasă și mai scumpă, pen-

tru a-și cultivă îndată ceva legume pentru trebuințele lor proprii.

51. În privința locurilor de cultură s'a dispus deja mai sus la art. 28, căci spargerea țelinei se face mai nimerit cu pluguri luate cu chirie de ale supușilor naționali, (români și sârbi), căci ei au vite robuste.

52. Să se dea la oamenii ce sosesc îndată toate instrumentele de muncă necesare.

53. În cazul când ei nu pot fi aplicați nici la construcția caselor și nici la munca câmpului, nu-și pot agonisi singuri hrana necesară, în loc de a li se da alimentațiunea de până aci, este mai nimerit de ai dirigea la lucrările de fortificațiune la Timișoară sau Arad, și pe timpul iernei să fie aplicați în fabrici de tors.

54. Când se apropie timpul coasei se va împărți la fiecare fânețul său, pentru ca să-și poată face fânul necesar pentru iarna viitoare.

55. La făcutul fânului trebuie să se ducă cu toții la muncă la arendași ca să-și câștige parale, la care vechii locuitori ai ținutului sunt luați să le dea mână de ajutor. Chiar și administrațiunea provincială poate să intervină pe lângă Compania Domeniilor, că la făcutul fânului pe domeniile ei să dea preferință acestor coloniști înaintea altor locuitori.

56. De asemenea ei să meargă și la seceră, la munca cu ziua pe la alți locuitori, ca să-și câștige singuri pâinea și produsele necesare pentru iarnă, cu astfel de lucrări.

57. Acelora dintre dânșii, cari au venit sau prea târziu, după ce s'a finit munca câmpului, sau că au fost reținuți de boale de a eși de a câștiga ei înșiși pâinea necesară pentru iarnă, li se poate da ceva bucate în limita numărului membrilor familiei și cu obligațiunea de a le restitui pe viitor.

58. După terminarea făcutului fânului și secerișului sunt a se imboldi cu toții, ca să se ocupe serios de instalarea economiilor. Aceea cari dispun de vite proprii, trebuiesc ținuuți ca să-și facă sămănăturile de toamnă cu vitele lor proprii; pentru cei săraci însă și fără vite, se va ara și sămână cu pluguri și vite cu plată dela supușii naționali, ca la anul să aibă să trăiască și unii și alții după pământurile și munca lor proprie.

59. Fiindcă omul numai din produse nu poate trăi, la cei fără de mijloace și familiilor sărace li se poate da

numai ajutor în bani, după strâmtorarea în care se găsesc, și anume să li se dea nu ca alimentațiune zilnică ca până acum, ci câțiva fiorini de familie ca anticipațiune odată pentru totdeauna. Dar să se bage de seamă ca ei să-și procure cu banii aceea numai lucrurile de absolută necesitate. Un funcționar inteligent, care a venit mai des în contact cu oamenii săi, va afla îndată cărora li se poate încredința banii pe mână, și cărora nu, că ei i-ar cheltui numai în mod ușuratic.

60. Ceea ce s'a promis acelor familii germane pentru stabilirea lor în Banat ca subsidii și li s'a și aprobat a li se da, se poate vedea din condițiunile admise sub lit. E, în care se spune lămurit că numai acelor familii cari nu au nici o avere, li se va da mână de ajutor la întocmirea economiei lor. Și aceea să servească totdeauna ca interpretare și normă la impopulare.

61. Experiența de până aci arată, că metoda cea mai nimerită de a le procura vitele este, ca locuitorul să-și aleagă singur caii sau boii de muncă, vaca ce-i convine, să le prezinte apoi contabilului, care le va plăti vânzătorului. Și pe viitor să se mențină metoda aceasta de a le procura vitele, contra căreia nu se mai pot ivi reclamațiuni din partea coloniștilor.

62. La acordarea de avansuri în bani, ca și la delimitarea loturilor trebuie să se aibă totdeauna în vedere, starea și puterile de care dispune familia, și după aceea să se dea la unii loturi întregi, la alții jumătăți; dar și la muncitorii buni, cari nu sunt supuși vițiului beției, să li se dea în prima linie vitele de muncă, și la familiile numeroase, cu copii mici, să li se dea îndață vaca cu lapte, ca să aibă cu ce să-și hrănească și crească copiii cei mici.

63. Toate vitele ce sunt a se procura locuitorilor să fie mari, bine dezvoltate, ca din ele să iasă o prăsilă bună; pentru care scop trebuie procurat și un taur bun, și armăsari de reproducție mari (la comună).

64. În localitățile cari sunt departe de pădure, va fi mai nimerit de a prevedea pe coloniști cu cai decât cu boi, fiindcă cu caii ei merg mai iute, și aduc mai ușor lemnele dela pădure. La satele ce sunt în apropierea pădurilor, boii fiind mari și mai tari le vor aduce foloase mult mai mari pentru plugărie decât caii.

65. Afară de vitele trăgătoare și de lapte, se poate da celor nevoiași oi și porci, dacă ei cer.

66. Celor ce s'a dat cai și boi de jug, trebuiesc dat în dată și carele după soiul vitelor ce au, și carele să fie făcute de maiestru german și după metoda germană, din lemn deplin uscat și pe jumătate ferecate după obiceiul ce s'a introdus în unele localități noi.

67. Fiindcă fiecare colonist la început nu are decât 2 vite trăgătoare, cu care el se poate să-și are singur, să se dea la câte trei familii un plug, ca să-și împerecheze vitele la olaltă și să-și are ogoarele lor în comun.

68. Uneltele de fier din casă și de munca câmpului încă li se poate da în natură, însă numai cele mai necesare și numai la acei gospodari, cari nu și le pot procura ei înșiși.

69. Apoi să li se dea și sămânța necesară la timpul oportun din magaziile publice ale districtului, atât pentru sămânăturile de toamnă cât și pentru cele de primăvară și porumb cât poate semăna fiecare, notându-se și prețul ce costă ele pe stat.

70. Trebuiesc procurate din vreme toate semințele necesare: diverse leguminoase, în cânepă, tutun, ca la timpul cuvenit ei să nu ducă nici unul lipsă de ele.

71. Dacă oamenii au fost prevăzuți cu casă, curte, car și plug și cu semințele de lipsă, și prin urmare sunt în stare cu o bună chiverniseală să-și procure hrana lor proprie, li se va sistă orce anticipațiune, pentru ca să nu ajungă înglobați în prea mari datorii și să li se ia ocaziunea ca în speranța unei anticipațiuni continue să devină leneși și vițioși.

72. Dacă însă unuia sau altuia i s'ar strică casa în anul dintâiu, sau că i-ar pieri vre-o vită îndată după cumpărare, atunci trebuiesc cercetat dacă aceasta s'a întâmplat din vina lui ori din neglijență? În care caz îi poate veni statul în ajutor și scădea jumătate din prețul vitei căzute.

Despre control și contabilitate.

73. Precum fostul consilier cameral al curții de Kempelen a întocmit toate formularele despre socotelile impopulărei: registre, tabele și extrase se aprobă și pe viitor ele au să servească de model cu adaosul ca:

74. La finea fiecărui an să se facă un extras general din aceste registre și tabele prin serviciul de contabilitate și să se trimeată fără amânare aci spre evidență de câți coloniști au fost stabiliți din nou și cât s'a spusat cu ei.

75. La fiecare colonist ce se stabileşte să i se înmăneze un libret de anticipaţiuni în care să se treacă toate sumele până şi obiectele cele mai mici ce el capătă, şi să nu i se dea nimic afară de ceea ce este trecut în libretul său şi în registrul principal de anticipaţiuni, la No. casei sale.

76. La finea fiecărui an trebuie să se răfuiască fiecare. Adunându-se suma totală din ceea ce a primit, şi dacă a plătit ceva să se scadă din ea, şi să se semneze cu cât a rămas în restanţă aşa că el totdeauna să poată vedea cu câtă sumă este încă dator.

77. Spre asigurare că nu se întâmplă nici un abuz ori înşelăciune se vor trimite pe sate alternativ în fiecare lună unul dintre funcţionarii dintâiu ai judeţului: administratorul sau verificatorul, iar odată ori de 2 ori pe an câţiva consilieri administrativi cari să inspecteze satele cele noi şi să vadă, dacă au procedat întocmai conform cu aceste instrucţiuni. Cu aceste ocaziuni dâşii sunt ţinuţi să ceară neavizaţi libreturile de anticipaţiuni la 10—12 colonişti şi să le confrunteze cu registrele principale, şi să întrebe în particular pe fiecare colonist dacă el a primit în adevăr cu ceea ce este debitat ori nu? Dacă dâşii constată ceva neregulă, sunt ţinuţi să aducă aceasta la cunoştinţă administraţiunii provinciale, şi aceasta să tragă la răspundere pe vinovaţi şi după importanţa cauzei să-i pedepsească.

78. Funcţionarii şi impiegaţii să trateze pe oameni cu blândete, ca nu cumva prin niscai forme rele să sperie naţiunile străine de a veni să se stabilească aci şi să devină prejudiciabilă colonizării ţării. De aceea coloniştii în caz de nemulţumire să aibă voie să apeleze şi la Administraţiunea provincială şi aceasta să asculte cu bunăvoinţă păsurile lor.

79. După registrele principale să se facă în fiecare lună extrase sau să se trimită Administraţiunii provinciale, şi revăzute de aceasta apoi să se trimită comtabilităţii, care să le ţină în evidenţă cu plăţile efectuate.

Despre diferite dispoziţiuni şi aşezăminte prin sate.

80. Fiindcă coloniştii şi aşa nu sunt în stare să cultive în anii dintâiu toate pământurile lor, şi nici nu este de lipsă ca să lase o parte însemnată din pământ în păra-

gină, este bine ca fiecare sat în primii ani să despartă un complect de pământ de 70, 80, 100 merțe, pe care să-l are și cultive comuna în contul ei propriu, pentru care scop i se va anticipa sămânța necesară. Din folosul obținut din recoltă, să se formeze o casă comunală și banii să servească la întâmpinarea cheltuielilor comunei.

81. Tot în casa comunală intră și banii pe cari îi vor plăti negustorii de vite pentru terenurile date lor ce sunt supranumerare la comună. Nu mai puțin,

82. Și folosul ce vine dela cârciumă și măcelărie, cari fără de aceea li se cuvine lor în timpul celor 3 ani de scutire.

83. Despre încasarea și chivernisirea banilor, primarul să dea socoteală sub controlul unor jurați ai satului, și la finele anului să înainteze socotelile administratorului districtului spre control și aprobare.

84. Fiindcă primarul și consilierii comunali fără de aceasta, se bucură de toate scutirile în timp de 3 ani de zile, ca și ceilalți locuitori și prin urmare pentru oste-neala lor li se poate acorda din casa comunală sus numită, însă numai pentru cei 3 ani de scutire, o mică remunera-țiune: primarului de 24 fl., celor 2 consilieri dintâiu la fiecare câte 12 fl. și ajutorului de primar câte 10 fl. pe an.

85. În fiecare sat trebuie angajat un învățător care să știe bine citi și scrie și să cunoască și muzica și să fie plătit și el din casa comunală în cei 3 ani scutiți cu câte 60 fl.

86. Să se îngrijească ca în fiecare sat să se stabilească meseriașii necesari trebuințelor săteanului, adică fierar, rotar, cismar, croitor, pânzar, etc, dar nu prea mulți ca să nu poată trăi din cauza concurenței, ce și-ar face reciproc.

87. Meseriașii cari trăesc din meseria lor nu au lipsă de atâta pământ ca ceilalți locuitori, dar să li se dea și lor, casă, curte și un loc mic pentru pus porumb cum și fânețul necesar pentru ținerea de o vacă 2. Pe lângă aceste li se poate anticipa și lor vaca de lapte și uneltele necesare pentru exercitarea meseriilor.

88. În satele noi să li se indice locul, de unde să-și iea lemnul de foc, și dacă acesta nu este în abundență, de unde să-și iea stofa. Din păduri au voie numai la uscături și lemnul rupt de vânturi, iar nici de cum să doboare copacii verzi din picioare. Dacă au însă lipsă de câteva

lemn de construcție să li se desemneze acestea de către forestier fără de a le lua taxă pe ele ori pentru scoaterea biletului sau orce altă estorsiune.

89. În localitățile unde lemnul de foc este departe, trebuie să se delimiteze un complex de teren comun, care să se închidă cu șanțuri și apere de vite de către comuna întreagă, *să se planteze cu salcâmi, pentru ca cu timpul locuitorii să-și poată produce lemnul necesar de foc, pe pământul lor propriu.*

90. Afară de aceasta fiecare econom pe lângă pomii roditori ce are să-și planteze în grădina sa, este obligat să pună în curte, în stradă, în fața casei sale, cel puțin 20 de plopî ori de duzi după natura terenului, și deosebit de aceste pentru a deprinde pe coloniști cu creșterea viermilor de mătase ei au să planteze fiecare în grădina lui încă și câte 12 duzi și să îngrijească de ei ca să crească și cari trebuiesc vizitați pe fiecare an și să se raporteze asupra lor.

91. Fiecare casă trebuie numerotată și prevăzută spre stradă cu un număr bine vizibil.

92. Primarul dîntăiu ales sau șolțuzul, îndată la intrarea sa în funcțiune trebuie să procure un registru, ce are să rămână totdeauna comunei, în care să treacă toate numerele caselor precum și a locuitorilor lor de acum cu indicațiunea proprietăților, ce posedă fiecare sesiune întreagă, de jumătate ori pătrime?

93. Tot așa primarii au să supravegheze ca să nu se furișeze oameni străini în comună fără permisiunea autorităților și să împartă cumva cu ei moșiile, ori eventual să le înstrăineze vreunul, care ar aduce numai o perturbare în sistemul de colonizațiune.

94. Până ce se vor lua alte dispozițiuni în privința orfanilor de ambii părinți poate servi aceasta ca normă, că dacă ei sunt lipsiți de orce mijloace și săraci, pe cum se întâmplă adeseori, pe aceștia să-i dea în adopțiune la niște oameni cari nu au copii proprii. Dacă însă le-a rămas ceva avere dela părinții lor, toate obiectele rămase, pe cari și așa ei nu le pot folosi până ce sunt minori, să se conscrie și vîndă la licitație publică și prefăcute în bani, banii să se dea cu dobîndă la niște oameni onești, ca pe lângă garanție sigură să le crească. Copiii însă să se dea pentru creștere la oameni creștini fie pentru a face din ei țărani plugari, fie meseriași. Despre atari rămasuri însă

să se drezeze cuvenitele procese verbale și poate în evidență într'un registru special de către autoritatea comunală, în care să se specifice în detaliu fiecare obiect, că făcându-se copii mari, ei să știe ce să pretindă din averea lor.

95. Dacă comuna dispune de ceva avere, îndată după constituirea ei, trebuie să-și procure cu mijloacele ei proprii requisitele de incendiu, câteva cârlige mari și câteva scări, cari să se păstreze bine la casa comunală ori la biserică sau și la fântânile publice, și dacă fântânile sunt prea adânci și scosul apei anevoios, atunci să se mai facă la fântână și câteva vase mari acoperite, ori putini pentru a ține apa în ele.

Despre chirurghi și felceri sau agenți sanitari.

96. În fiecare sat unde există un chirurg, este de a se clădi o infermerie ori spital, în care să se aducă și caute locuitorii bolnavi din comună, și dacă nu este depărtarea prea mare și din satele vecine.

97. Un atare chirurg trebuie să dispună totdeauna în mică cantitate de medicamentele usuale, ca la nevoie să le aibă la îndemână. De asemenea i se poate lui da în contul statului, când nevoia o pretinde și ceva carne, pentru ca să poată prescrie la bolnavi și hrană (supă) de carne.

98. Un chirurg poate să fie aplicat la 3—4 sate și mai multe, dacă nu sunt prea îndepărtate unele de altele.

99. Pentru ca nu cumva coloniștii îmbolnăviți să sufere ori sucombă din cauza inexperienței chirurgului, nici un chirurg să nu fie numit ori angajat, până ce nu a fost examinat și aprobat de către medicii din Timișoara.

100. Acești chirurghi trebuesc din timp în timp inspecțati de către un medic trimis anume prin sate și mai cu seamă când se ivesc des epidemii în unele sate, care să cerceteze dacă ei tratează bine pe bolnavi, ori că bolnavii mor fără de ajutorul lor sau din neglijență.

Incheere.

101. Administrațiunea provincială este obligată ca în fiecare an să înainteze de finea anului un raport general despre măsurile luate în decursul anului, privitoare la colonizări și totodată să-și propună care localități au să se

impopuleze în anul viitor. Și în fine ce dispozițiuni a luat ea privitor la aceasta.

102. Din instrucțiunea de față să se dea o copie fiecărui administrator, în a cărui district s'a proiectat a se face colonizațiuni; iar celor cari au numai o parte din manipulațiune asupra lor, să li se dea în extras punctele ce-i privește pe ei, pentru observațiunea strictă a acelor și conformare.

103. Dacă s'ar ivi niscai va cazuri, cari nu sunt prevăzute în instrucția de față, se lasă în sarcina administrațiunei provinciale, ca să dispună ca și funcționarii săi, după cum va crede de cuviință.

În timpurile mai noi guvernul austriac a înființat colonii germane în Bosnia. Condițiunile de stabilire ale nemților în Bosnia au fost: Scutirea de bir pe un an, apoi plata în 7 ani a câte o coroană = à 106 lei de hectar ca ajutor pentru primele instalații, iar după 7 ani trecuți, pământul ocupat de ei trece în deplina lor proprietate, dacă colonistul va cere aceasta și-și va fi câștigat indigenatul. Terenul ocupat de pădure li s'a dat acestor spre islăzuire. Ei au întemeiat satele Branjevo azi Franz Iosefsfeld cu șvabi din Banat, Windhorst cu nemți din Silesia, apoi alte în total vre-o 10—12 sate nemțești, stabiliți în aceleași condițiuni, dar guvernul bosniac nu-i prea sprijinește la sate cu nemți aduși din Banat, Rusia și din Galiția, biserică, școală, etc.

MAIOR

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII NOASTRE.

Confesiune sau națiune?

Când s'a întemeiat liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, unii tineri din regat aflau atunci pentru întâia oară, că unirea în cugete și simțiri, propovăduită de Mureșanu e departe de a fi deplină chiar între Români de peste munți. Deosebirea confesională pentru chestia azimei, *filioque* și alte subtilități dogmatice li se păreau o adevărată monstruoziitate. Cu sprijinul nostru de îngăduire desăvârșită pentru orice credință admiteam pentru ori și cine libertatea de a-și mântui sufletul cum va voi. Dar desbinare națională în vremea noastră pentru apărarea sau combaterea azimei ni se părea o rană de bună voe în organismul neamului românesc.

Acuma rana a început să sângere din nou. Sprijinit pe neunirea confesională, dușmanii neucid limba și, împreună cu ea, sufletul. Ianicerii dela Roma duc în robie mii de Români, înstreinându-i de ființa poporului nostru, întocmai ca și Ianicerii sultanilor de odinioară.

Românul din Arad (15 August, 1913, caracterizează astfel situația:

«Acești români greco-catolici, dacă se cinstesc pe sine, și dacă vor ca lumea cinstă să-i țină de oameni corecți și *conștienți*, trebuie să declare că fiind scoasă limba lor din biserica lor, iar ei fiind fără voia și consimțământul lor scoși din mitropolia română unită, nici ei nu se mai țin de actul de trecere la unire. Ei nu se mai lasă a fi folosiți ca material inconștient pentru întărirea bisericii ungurești, nu mai rămân într'o biserică *absolutistă*, în care sunt dați jertfa pentru întărirea altor neamuri, — ci trec la biserica veche românească, de care s'au ținut și strămoșii lor înainte de unire».

Ca semn de anemie intelectuală, sau poate numai de nedumerică, cuvintele aceste n'au avut până azi o urmare vrednică de însemnătate momentului. Cei ce știu însă că singura biserică vrednică de respectat e aceia care respectă și ea ființa unui neam, se vor desmeteci în curând. Semnalul a fost dat de inimosul tânăr Bunea dela Oradea, care, după cum ne vestesc ziarele, a declarat că «dacă i se răpește limba, nu-i mai trebuie» nici o legătură cu ianicerii.

E o mângâiere că găsim din nou numele cinstit al unui Bunea legat de o faptă de caracter.

s.

FAPTE, RECENZII, REVISTE

1. FAPTE.

ANTICHITĂȚI. *O dramă necunoscută a lui Sophocle.* D. Theodore Reinach a făcut cunoscut Academiei de Inscricții și Arte frumoase din Paris, că d. Arthur Hunt, profesor la Oxford, a descoperit la Oxyrhynchus (în Egipt), un papyrus cu 400 de versuri dintr'o dramă necunoscută a lui Sophocle. Subiectul se inspiră din legenda furtului vacilor lui Apollo și aceea a invenției lirei. Printre personajii: bine înțeles Hermes, hoțul; apoi satiri însărcinați să-l fugărească; tatăl lor, bătrânul Silen; nimfa Kulle e, doica lui Hermes, și altele. Fragmentul este de o mare frumusețe și reprezintă mai multe scene comice, în cari satirii joacă un rol însemnat și sunt urmate de un dialog între ei și nimfe, scris în versuri alternate.

Cu acest prilej d. Eduard Potier amintește Academiei, că la Luvru se păstrează un vas, care poartă pe sine oare-cum ilustrațiunile scenei din fragmentul analizat.

Indicațiunea locuințelor în orașele romane. Care era, în Roma imperială, oraș de un milion de locuitori, indicațiunea locuințelor, corespunzătoare la noi cu strada și numărul? D. Homo, profesor la facultatea de litere din Lyon, a făcut asupra acestui punct o interesantă comunicare Academiei din Paris. Printre documentele, pe cari le-a folosit, citează în primul rând sgardele sclavilor fugitivi. Indicațiunea cea mai obicinuită se făcea prin arătarea suburbiilor și mai ales aceea a mahalalei (vicus), în care locuința persoanei era situată. Străzile nu purtau nici o însemnare; de asemenea nici casele nu erau numerotate. Se arată însă câte o particularitate a casei; alte ori se însemnă numele proprietarului; alte dăți în fine se puneă numai o indicație mai puțin precisă, numărând spre pildă imobilele de la un anume loc cunoscut.

M. DJ.

ASTRONOMIA. *Pata roșie în planeta Jupiter.* Fenomene neașteptate se petrec de câtvă timp în planeta Jupiter. Pe suprafața sa fusese observată

mai de mult o pată roșie situată la sud de ecuatorul jovian, 41.000 lungă de km. și largă de 14.000 km., adică având o suprafață cam egală cu aceea a pământului întreg. Forma neschimbată a acestei pete, a dat de bănuț, că ea ar fi un imens continent care începe să se formeze și plutește pe suprafața deliquescentă a planetei. Până acum însă această pată roșie era fixă. De un an ea s'a pus în mișcare, și deplasându-se din ce în ce mai repede a ajuns a avea în timpul din urmă, după calculele recente ale astronomului Philippe, o viteză de 100 km. pe zi. Nu se cunoaște până acum cauza acestui nou fenomen; nu putem însă să nu ne gândim fără interes la cataclismul gigantic, pe care deplasarea unui asemenea continent îl reprezintă de sigur pe suprafața și în masa planetei Jupiter.

M. D. J.

BIOLOGIE. *Cauza deosebirii de sexuri.* Cum se explică deosebirea de sexuri la indivizii unei aceleiaș spețe? Se fac acum multe cercetări în sensul acesta și s'au emis multe ipoteze. Intre altele una recentă încearcă, pe temeiul unor observațiuni precise, a caracteriza sexul feminin prin nevoia de economie și de întrebuințare numai în interesul organismului, a hranei asimilate; sexul masculin s'ar deosebi, din contră, prin aptitudinea mai mare de a cheltui energia prinsă din afară. De o parte ar fi dacă se poate spune, un fel de egoism, pe când de cealaltă un altruism biologic. Pe lângă aceasta însă este știut că sentimentele sunt într'o legătură mult mai directă cu starea materială și în special alimentară a organismului, decât datele sufletești intelectuale; de aci, unii psihologi au ajuns a emite chiar ipoteza, că viața afectivă a femeii, care este de obicei mai intensă decât a bărbatului, ar fi, dintr'un punct de vedere mai înalt, semnul unui fel de egocentrism psihologic, cu urmări posibile chiar în morală; afectivitatea nu poate fi, într'adevăr, decât subiectivă, pe când fenomenele intelectuale sunt prin natura lor obiective.

În această serie de cercetări, s'au comunicat Academiei din Paris și studiile făcute de biologul Dantan asupra stridiilor. Dantan a atras atențiunea asupra deosebitei mobilități a sexurilor la această speță de animale; indivizii se prefac după împrejurări din masculi în hermafrodiți, devenind apoi femele, sau invers. Aceste variațiuni se observă în special la rasele superioare (ca *ostrea*) și nu, spre pildă, la stridiile numite *gryphaca* (obișnuitele stridii portugheze). Mai departe d. Dantan a observat, că variațiunile sunt într'o strânsă corelație cu condițiunile alimentare. Când acestea devin defavorabile, femela se prefac în masculin și invers. Sexul feminin ar reprezenta astfel o treaptă mai înaltă de dezvoltare biologică decât sexul masculin, în special din punctul de vedere al alimentării.

M. D. J.

MEDICINA. *Vaccin contra holerii asiatice.* La Institutul Pasteur din Tu-

nis, d-nii Nicolle, Cour și Conseil au făcut cercetări demne de luare aminte pentru găsirea unui vaccin în contra holerei asiatice. Au observat mai întâi, că vibriionii cholerici nu se multiplică în sângele animalelor, ci după ce provoacă puțină febră, dispar, lăsând anticorpurii. Autorii au făcut mai multor persoane, care s'au oferit de bună voie, injecțiuni intravenoase cu bacili cholerici vii. În urmă le-au administrat pe cale stomacală aceiași bacili; aceasta, în mod normal, ar fi însemnat o contaminare aproape sigură. Aceste persoane nu s'au îmbolnăvit. Deși experiențele d-nilor Nicolle, Cour și Conseil, observă profesorul Roux, nu dau încă soluțiunea completa a problemei, ele constituiesc cu toate acestea un pas însemnat pentru găsirea unui serum anti-holeric.

Problema bătrâneții. Cunoscutul învățat Metchnikoff continuă a se ocupa de problema bătrâneții. Care este mecanismul acestui inevitabil proces al organismelor, în special la animalele superioare? Fenomenul, după Metchnikoff, s'ar explica în mare parte prin acțiunea mai multor otrăvuri din așa zisa serie aromatică (phenoluri, indoluri, scatoluri, etc), produse de flora intestinală, în special în intestinul gros. D-nii Metchnikoff și Wollman s'au gândit să provoace printr'un microb în intestinul gros transformarea feculelor în zahăr, pentru că observaseră, că vegetalele bogate în zahăr (ca sfecelele, morcovii, curmalele, etc.) produc mai puțin ca ori-cari alte alimente otrăvurile sus menționate. Au găsit microbul în flora intestinală a câinelui (*glycobacter*) și au făcut experiențe asupra șobolanilor, supunându-i unui regim de cartofi fierți amestecați cu asemenea microbi. Rezultatele au fost bune. Experiențele au fost de asemenea reușite în urmă și asupra unor persoane, cari s'au supus unei alimentări mixte, compuse din carne, legume, lapte, fructe, etc. Producțiunea agenților otrăvitori a fost cu foarte mult micșorată.

Ca răspuns la comunicarea, pe care Metchnikoff a făcut-o Academiei din Paris, d. Armand Gautier, membru al înaltei adunări, a adus omagii perspicacității bătrânului învățat, dar s'a întrebat, dacă influența, pe care otrăvurile din seria aromatică o pot avea asupra organismului, nu a fost exagerată.

Meningita parameningococcică. Bacteriologul Fernand Widai a făcut Academiei de Medicină din Paris o instructivă comunicare asupra meningitei parameningococcice. Această boală seamănă de aproape cu primejdia și cunoscuta meningită meningococcică, produsă de meningococul Weichselbaum; este provocată de un germene special, care a fost izolat și numit parameningococ de d-rii P. Carnot și P. L. Marie. Aduce în mod aproape sigur un desnodământ mortal. Serum-ul care vindecă meningita meningococcică, nu aglutinează microbul noii boale și nu are astfel nici

o influență binefăcătoare asupra mersului ei. Medicul militar Dopter a reușit a prepara un serum antiparameningococcică foarte eficace. Această meningită infecțioasă este până acum puțin cunoscută și de aceea nu se numără încă mulți bolnavi; pe viitor însă, este probabil, că ea va părea mai puțin rară. În ori-ce caz dacă, în urma unui diagnostic de meningită meningococcică, seroterapia specială contra acestei infecții nu a produs nici un efect, medicul va trebui să recurgă la injecțiuni cu serum antiparameningococcic.

M. D.J.

SISMOLOGIE. (Revue Scientifique, 13 Iulie 1912). *Cutremurile sunt însoțite de fenomene luminoase?* Se zice că s'ar fi observat fenomene luminoase, în timpul cutremurilor mari. Sismologii însă sunt foarte neîncrezători în această privință. Cu ocazia dezastrului din 16 August 1905 din Chili, chestionarul, trimis relativ la această chestiune, a primit 135 de răspunsuri. Dintre acestea 44 (32,59 %) erau formal negative și ele veniau de la persoane obișnuite a observă. Alte 16 răspunsuri nu arătau nici un fenomen luminos, deși se atrăsese atenția asupra acestui lucru. 51 răspunsuri indicau fulgere, dar aceasta nu este de mirare, căci cutremurul s'a întâmplat pe timpul unei mari furtuni. Deci, în total 82,29 % răspunsuri negative. Patru observatori au văzut lumini mari, dar au grije să spună că le-au văzut în momentul căderii stâlpilor cu fire electrice și apoi toate vapoarele îndreptaseră luminile lor asupra orașului pentru a înlesni ajutoarele. Toate acestea reflectate de nori, au dat naștere la fenomene luminoase, exagerate de ziare. Rămân 19 observațiuni relative la globuri de foc, aeroliți sau la bolizi; poate au fost fulgere rotunde (en boules) în timpul furtunii; cât despre aeroliți tocmai atunci pământul trecea prin roiul Perseidelor; de altfel aceste observațiuni vin de la persoane care nu erau obișnuite a observă. În consecință, s'ar putea spune, cu Montessus de Ballore, că nici un fenomen particular nu s'a produs cu ocazia marelui cutremur din 1905. S'ar crede că acelaș lucru s'a întâmplat și cu celelalte cutremure. A.

2. RECENZII

IOAN S. ANDRIEȘESCU, Contribuție la Dacia înainte de Romani, Iași 1912.

O lucrare de arheologie preistorică, tratând: Armele și osebitele instrumente, Ceramica și Plastica.

Autorul și-a propus să adune toate datele privitoare la cultura cea mai veche din ținutul Dunării de jos și să le lumineze pe cât va fi posibil, cu ajutorul tradiției istorice. Pentru unii savanți de cabinet, istoria se razemă numai pe exploatarea textelor și începe cu ceea ce e scris. E însă o concepție mai largă pe temeiul căreia viața popoarelor

e urmărită și dincolo de literă, în câmpul larg al mediului geografic cu toate rămășițele lăsate de traiul oamenilor dintr'un ținut. Pe drumul acesta a apucat și autorul, adunând din muzee, excursii și explicații, fapte și concluzii despre viața din epoca ante-romană a acestor regiuni. Concluzia la care ajunge d-l Andrieșescu e că în ținutul carpato-balcan, civilizația neolitică se prezintă ca o unitate destul de omogenă; că ea are un caracter *tracic* și corespunde unei epoci nu prea vechi (1500—1200 a. chr.).

Lucrarea dovedește o muncă conștiințioasă, un vrednic dar închinat bătrânului și respectatului profesor Petru Rășcanu. Cu astfel de lucrări, tineretul face hotărît un pas mai departe în dezvoltarea culturii noastre.

M.

VASILE ȘTEFĂNICĂ, *Anuarul gimnaziului greco-catolic din Beiuș*, 1912.

Potrivit bunului obicei al anuarelor germane, cel de față tratează și o temă științifică: *poezia populară din Bihor*. D-l P. Hetcou dă câteva *colinde, legende, cântice haiducești, strigăte, chiuituri, orații de nuntă* etc., căutând să explice partea lor caracteristică. În deosebi e interesant interpretarea *doinei* ca un cântec de jale, întărind astfel și cu exemple din această regiune explicarea dată în genere despre cântecul nostru național. Studiul și poeziile populare ce-l însoțesc vor fi citite cu bucurie de toți iubitorii de folklor. Nu cu aceeaș bucurie vor fi întâmpinate unele vești despre starea materială și morală rea a Bihorenilor. — O notă nesmpatică sunt numeroasele greșeli de limbă: *naturel, nescari*, «*alor tot felul, scutițe, alcoolist, limbagiu, efeptui, versificațional, frapeză, obvine, deja, erup, referințe, jaluz*»... Franțuzismul în Ardeal!

s.

I. GRĂMADĂ. *România jună*, 1912, Arad.

În 174 de pagini e descrisă viața societății «România jună». Între toate societățile întemeiate până acum de studenții români, e cea mai cunoscută și cea mai însemnată. E singura care se leagă mai de aproape cu mișcarea culturală a poporului nostru. Autorul descrie începuturile, pomenește foarte interesante amănunte, despre legăturile societății cu unele personalități literare. Alexandri, Maiorescu, Eminescu etc. și povestește vicisitudinile prin care a trecut societatea până azi. În totulul tot, broșura e o prețioasă contribuție la istoria vieții noastre culturale în cea din urmă jumătate de veac.

Autorul consideră în deosebi ca un titlu de glorie al «României June» publicarea celor două almanachuri din 1833 și 1883 și regretă că încercările de mai târziu n'au mai isbutit. Vina stă în faptul că «literatura s'a comercializat, plătindu-se orice product literar cu bani».

Constatarea aceasta ar fi câștigat mai mult relie^f, când autorul ar fi căutat să vadă dacă nu se aflau chiar și la unii membrii ai României june astfel de apucături. E. U.

HARALAMB CĂLĂMĂR. *Versuri flusturate* (cu portretul autorului). Editura «Librăria Națională», Orăștie.

Ziarele de peste munți cuprind articole pline de înțelepciune și durere de inimă pentru cultura poporului. Peste munți s'a început publicarea celor dintâi biblioteci mărunte, care să pură la îndemâna oricui o lectură folositoare. Cu atât mai mare e marea că se pot publica dincolo nimicuri «flusturate» ca cele din editura «librăriei naționale»! Prin aceasta unii buni Români de dincolo pierd dreptul de a mai osândi pe unii Români răi de dincoace. D.

3. REVISTE.

BIOLOGICA. Într'una din cronici revista «*Biologica*» se ocupă de problema atât de discutată și încă destul de obscură a «longevității». *Chalmers Mitchell*, secretarul societății zoologice din Londra și-a publicat observațiile și cercetările sale făcute timp de 32 de ani asupra a 25.000 de animale, care compun bogata grădină zoologică londoneză. Autorul distinge o *longevitate specifică* — durata vieții unui individ într'un mediu obișnuit și *longevitate virtuală* — durata vie ei unui individ mulțumită unui concurs excepțional de împrejurări. Această distribuție nu e numai teoretică, ea are și o însemnătate practică, ea ne poate arăta cât de mult sau cât de puțin favorabile sunt condițiile în care sunt ținute animalele dintr'o grădină zoologică, după cum diferența dintre vârsta specifică și cea virtuală este mai mare. De aci o indicație pentru cei în drept de a căuta condiții cât mai prietnice animalelor din grădini zoologice. Concluziile la care ajunge autorul ar confirma unele ipoteze anterioare, datorite lui Metchnikoff, că atât la mamifere cât și la păsări este o legătură directă — cu rari excepții — între longevitate și lungimea intestinului subțire. Când prin noi cercetări s'ar dovedi odată mai mult că această legătură nu este numai o simplă coincidență, atunci s'ar contara definitiv și corolarul că «autointoxicația intestinală este cauza directă a bătrâneții». I. I. N.

REVUE SCIENTIFIQUE. (13 Iulie 1912), *Mecanismul mimetismului și al vederii*. Un american Sumner, a publicat în «*Journal of experimental Zoology*» o lucrare relativ la adaptarea unor pești la fundurile unde se găesc. Se știe încă de mult că unii pești iau exact culoarea fundurilor, încât e greu să-i vezi, dacă nu se mișcă. Sumner a mai arătat că pielea unor pești poate să imite chiar desenele oarecum compli-

cate, cum ar fi cercuri, pătrățele, dungii albe și negre alternative, desenate pe fundul acvariului. Pouchet apoi a observat că adaptarea la funduri se perde cu totul dacă se distrug ochii peștelui sau dacă oprești formarea imaginilor retiniene, provocând turburări în mediul refringent al ochiului. Loeb a conchis că fenomenul arătat până acum la homocromie și adaptarea la funduri nu este altceva decât *transportarea imaginii retiniene pe piele*.

Alți autori, ca Munk, Henschen, Minkowski, au admis că imaginea retiniană se proiectează pe corcior, și se pare că este desăvârșit arătat că o imagine nu se formează numai pe retină, ci și pe scoarța cerebrală, deși sunt deosebiri de vederi între autori, asupra locului precis unde se găsește «sfera vizuală». După Loeb faptul «adaptării» peștilor poate lămuri mecanismul vederii. S'a văzut că pielea peștilor reproduce imaginea cu ajutorul retinei. Apoi se știe, că distrugerea fibrelor și ganglionilor optici aduce acelaș efect ca și extirparea ochilor; s'a stabilit în sfârșit că secționarea nervilor simpatici, care merg la celulele pigmentare ale pielei, împiedică de asemenea formarea imaginilor pe piele. Astfel s'a arătat drumul prin care imaginea retiniană se transportă pe piele. Și, cum spune Loeb, se poate demonstra existența imaginii obiectului pe retina peștelui, cum se poate demonstra deasemenea că imaginea de pe piele este reproducerea aceleia de pe retină, și nu a aceleia a obiectului; cum pe de altă parte, transportul imaginii pe piele se face cu ajutorul nervilor optici, este evident că imaginea, care se proiectează pe piele, trece prin stațiunile centrale ale nervilor optici. O imagine e formată de o mulțime de puncte, deosebite ca intensități luminoase și a căror dispoziții reciproce sunt determinate și caracteristice pentru un obiect dat. «Loeb admite că fiecare punct al retinii este un punct iritativ care face să se nască, prin ajutorul unei fibre optice, un punct corespunzător în ganglionii optici primari. Fiecare punct al acestora din urmă este la rândul lui un punct iritativ, care influențează prin mijlocirea unei fibre nervoase speciale, o celulă sau un grup de celule pigmentare ale pielei. E greu de admis, dată fiind structura retinei, că în timpul trecerei imaginii retiniene pe piele, dispoziția punctelor luminoase corespunzătoare unui obiect dat să se piardă în nervii și ganglionii optici; s'ar face astfel în ganglionii optici primari o distribuție particulară de «intensități optice», această dispoziție ar corespunde celei a punctelor luminoase pe retină și ar putea să fie socotită, ea deasemenea, ca o imagine». Aceste deducții au făcut pe Loeb să emită ipoteza că vederea e un fel de *telefotografie*, atât în privința culorilor cât și a formelor.

CRONICA ARTISTICĂ.

ESTETICA CAPITALEI NOASTRE CU PRILEGIUL PROIECTULUI PALATULUI COMUNAL

În desvoltarea repede a poporului român din ultimile decenii, educația estetică a fost aproape cu desăvârșire neglijată. Ea a lipsit nu numai din școli, dar și din viața publică. Satisfacerea tot în pripă a unor nevoi urgente nu permitea luarea în seamă a cerințelor estetice. De rezultatul întristător la care ne-a dus asemenea nepăsare începem să ne dăm seama acum, mai ales întru cât privește estetica orașelor. S'a distrus peste tot înfățișarea individuală a orașelor și a târgurilor vechi, fără a se fi lucrat după vr'un sistem oarecare tinzând a înlocui aspectul de odinioară printr'un plan conform cerințelor moderne. Așa în cât, fără nici o exagerare, se poate afirma că România prezintă azi înfățișarea cea mai hibridă a orașelor. În primul rând le lipsește orice caracter; căci de respectul trecutului numai poate fi vorba, iar transformările sunt în genere atât de parțiale și atât de superficiale și ocazionale, în cât nu pot da impresia unui complex nou, orânduit după un plan oarecare.

Exemplul cel mai izbitor ni-l dă însăși Capitala țării. Nu există, cu siguranță, în Europa o capitală mai lipsită de caracter ca a noastră. Gravurile din prima jumătate a secolului trecut ne arată că odinioară și Bucureștii aveau o înfățișare mai simpatică: casele și bisericile erau presărate în verdeață; orașul apărea ca o mare grădină. Eră oglinda vieții patriarhale și a iefinătăței solului din acea vreme. Periferia întinsă a Bucureștilor de altă dată, în proporție vădită cu populația relativ mică, se explică prin grădinile ce înconjurau fiecare clădire; iar predominarea verdeții eră o prevedere bine chibzuită în potriva căldurilor excesive ale verii. De asemeni arhitectura caselor, la a căror

fațade cerdacul eră nelipsit, eră în strânsă legătură cu clima localității. Din această stare de lucruri s'ar fi putut trage foloase reale dacă, odată cu adaptarea orașului potrivit cerințelor noi, s'ar fi elaborat dela început un plan de sistematizare. În graba însă care a caracterizat întreaga noastră prefacere, chestiunile de edilitate au fost cu totul desconsiderate.

Constrânși de nevoi imediate, se transformau la voia întâmplării diferitele părți ale orașului, se ridicau clădiri noi, se desinau străzi mai largi, fără însă ca toate aceste lucrări să fie puse în vre-o legătură și fără nici o preocupare de sistematizare.

Incoherența actuală a orașului ne redă oglinda perfectă a nestatorniciei și a nervozității spiritului general ce a predominat epoca renașterii noastre. Proiectarea câtorva căi mai largi, ridicarea unor clădiri monumentale din timp în timp, corespund și ele marilor avânturi patriotice care în mod sporadic înviorau aspirațiunile spre o viață nouă, uneori amenințată de lăncezire. Nu întotdeauna însă ecoul evenimentelor mai însemnate se repercută până și în cercurile indiferente ale edililor noștri. Astfel, de pe urma războiului independenței, căruia îi datorim întreaga noastră existență de stat modern, Capitala noului Regat nu s'a ales cu nimic alt decât cu ficțiunea unor denumiri de străzi, amintind fazele mai glorioase ale luptelor crăncene de dincolo de Dunăre. Căci în realitate războiul Podului Mogoșoai în Calea Victoriei, sau a Podului Calicilor în Calea Rahovei și alte denumiri noi ca Smârdan, Plevna, Grivița etc. nu au schimbat întru nimic fizionomia orașului. Nici o arteră nouă nu s'a deschis și nici o clădire de seamă sau vr'un monument comemorativ nu s'a ridicat în amintirea războiului, în vremea imediat următoare. Căci deschiderea Pieței Victoriei, aproximativa aliniere și lărgire a căii Plevnei, sau tăierea Bulevardului Independenței sunt mult prea recente pentru a mai putea fi puse în legătură cu războiul.

În genere transformarea Capitalei s'a operat fără vr'un avantajiu mai statornic și nici în vederea unor planuri mai mari de viitor, ci numai sub îmboldul satisfacerei unor nevoi în proporție cu creșterea populației și cu desvoltarea vieții sociale. De cele mai multe ori chiar, prefacerea s'a făcut în detrimentul tradiției și a farmecului particular pe care-l avea orașul vechiu, mult mai unitar decât

cel de azi. Astfel s'au dărâmat, fără nici o rațiune, turnul Colței și atâtea biserici strămoșești, iar altele s'au transformat pierzând orice caracter. Chiar și cele două unice monumente mai de seamă ale vechiei Capitale, ce prin minune au scăpat nedărâmate, n'au fost totuși cruțate de urgia vremurilor noi. Biserica Stavropoleos, singurul specimen al îndepărtatelor influențe bizantinizante în România, e sugrumată azi de clădirile moderne ce înlocuesc hanul de odinioară, în mijlocul căruia numai puteau produce efectul lor proporțiile reduse ale templului. Iar vechea mănăstire a Mitropoliei, care cu ușurință s'ar fi putut păstra ca o citadelă a credinței și a frumoașei tradiții strămoșești, este și ea azi copleșită de costisitorul palat al Camerei. O asemenea înlocuire nechibzuită a tradiției nici nu are scuza unor nevoi neînălțurabile. Căci cu milioanele ce înghit subteranele de pe povârnișul dealului Mitropoliei, cari susțin palatul parlamentului, cu siguranță că s'ar fi putut ridica, într'un loc mult mai propice, o clădire mai corespunzătoare scopului, fără a se distruge vechea mănăstire.

Exemple de atari prefaceri moderne nu sânt unice. Puține din potrivă sunt în București monumentele mai vechi cari sunt în legătură cu fazele mari ale dezvoltării popoului nostru. Astfel, ca semne vădite ale renașterii culturale dela mijlocul veacului trecut, avem clădirile Universității și a Teatrului național, cari azi încă sunt dintre cele mai arătoase și demne edificii ale Capitalei. Intronarea regalității nu-și are un palat corespunzător. Dând exemplul respectului tradițiunii, primul nostru Rege a menținut palatul primului Domnitor al României, la care s'au alipit numai adaosele absolut necesare dezvoltării ce a luat Curtea în vremurile din urmă. Alte clădiri ce se pot arăta în Capitală sunt: Banca Națională, care întrupează, împreună cu Cassa de Economie, venită în urmă, prosperarea financiară a țării; Palatul Justiției, ridicat în epoca de regenerare și înamovibilitate a magistraturei; Palatul poștei, simbol al întinderii relațiunilor din țară și cu străinătatea, și unele localuri ale ministerelor, motivate prin estinderea tot mai mare a aparatului administrativ. În serviciul culturii s'au clădit: facultatea de medicină cu anexe, Ateneul și Fundațiunea Carol I, care implinește un gol atât de simțit al nevoilor studenției universitare.

Într'o vreme de continuă creștere a excedentelor bud-

getare ca acea în care ne aflăm, eră firească se ridice și alte noi clădiri publice în Capitală. Astfel s'au acordat câteva milioane pentru mărirea localului Universității, devenit insuficient față de dezvoltarea ce au căpătat facultățile noastre; alte milioane se destinează pentru școli și diferite instituții de cultură și în același timp se proiectează și clădirea unui local al Primăriei, precum și complectarea altor lucrări de interes public.

Îmbucurătoare este nu numai posibilitatea financiară a unor așa mari lucrări, dar și faptul că, pe când cele mai multe din edificiile existente se datoresc unor arhitecți străini, azi năzuim să satisfacem singuri și aceste nevoi ale noastre. Și pe când odinioară orice stil importat eră bine primit, azi putem pretinde să nu se mai clădească decât în stilul nostru național.

Căci e foarte firească revendicarea, ca și în aspectul exterior al clădirilor vremii în care trăim să se oglindască redeşeptarea sentimentului național, care îmbărbătează azi toate acțiunile și aspirațiunile noastre.

Cu prilejul expoziției dela 1905 ni s'a arătat posibilitatea adaptării motivelor arhitectonice monăstirești la clădiri profane de o estindere mai mare. Iar diferitele clădiri publice și private, ce în urmă s'au ridicat în stilul național, au legitimat pe deplin aspirațiunile acestui stil. Din atelierile profesorului Mincu, dela Școala națională de arhitectura, au eșit o serie de tineri arhitecți destoinici și însuflețiți de dorința de a pune în valoare motivele artei pământene.

Ridicând azi clădiri în stiluri importante din alte țări și alte veacuri s'ar comite o neiertată greșală și o ofensă nemotivată adusă sentimentului național. Ne-am da singuri un brevet de incapacitate, pe care nu-l merităm. Perseverând dinpotrivă în dezvoltarea unui stil național, vom reuși a obține și un aspect mai unitar al orașelor, satisfăcând astfel și cerințele estetice. Iar monumentele ridicate azi în acest stil, chiar dacă cu timpul vor fi întrecute prin altele mult mai perfecte, vor rămânea însă ca o dovadă a frământărilor naționale cari, în toate direcțiunile, animă generația noastră. Și trebuie să considerăm ca o mult mai mare glorie de a fi inițiatorii unui stil național, decât a continua să fim maimuțele stilurilor streine.

De aceste adevăruri ar trebui să se pătrundă toți aceia cari au să decidă asupra lucrărilor ce se vor întreprinde.

Banul public trebuie pus în folosul binelui public. El trebuie pus în serviciul unei cauze naționale, iar nu pentru a satisface ambiția personală a unui șef vremelnic, care și-ar încumeta să hotărască după înclinările sale personale, iar nu conform aspirațiilor și dorințelor obștești.

Asemenea considerațiuni generale, pe scurt schițate numai aci, ni se păreau de actualitate tocmai acum, când chestiunea Palatului Comunal al Capitalei țării este la ordinea zilei. Nu trebuie să trecem cu indiferența față de acest semn îmbucurător al deșteptării interesului public pentru chestiunile de edilitate, din nefericire atât de oropsite până aci.

Edificarea unei Primării în București merită într'adevăr să ne preocupe și din punct de vedere artistic. Căci departe de a fi numai un simplu local menit să adăpostească biourourile diferitelor servicii de edilitate, un Palat comunal este totdeauna și clădirea cea mai de vază a unei metropole. În apusul civilizată ea a fost păstrătoarea tradiției comunei. Din vremurile medievale primăria a rămas, alături de castelele domnești, citadela întărită în care, în vremuri de restriște, se refugiau cetățenii, punând aci la adăpost avutul lor. De aci soliditatea și îngrijirea arhitecturii cu care se înălțau asemenea palate. În multe din ele s'au aglomerat cu vremea cele mai de seamă tezaure artistice ale localității; astfel se explică cum azi atât de numeroase simple palate municipale de odinioară se prenumără printre cele mai importante muzee de artă. Fără a merge prea departe și trecând numai granița în Ardeal — la Sibiu de ex. — vom găsi în târgurile, în care s'a păstrat tradiția mai bine ca la noi, că Primăria este încă clădirea cea mai interesantă a vremurilor trecute.

În zilele noastre pierzând caracterul de citadele sau de păstrătoare de tezaure, primăriile moderne revindică numai un fel de prioritate față de clădirile orașului. De aceea, la noi mai ales, unde nici urmă de vre-o tradiție nu ne-a rămas, edificarea primului palat comunal a preocupat pe primarii cei mai de seamă pe cari a avut Capitala. Dela d-l N. Filipescu ne-a rămas un proiect interesant, întocmit de arhitectul Giulio Magni, și tot pe atunci s'a însărcinat cu studiarea chestiunii arhitectul I. Mincu. Dar nici primarul următor, d-l Barbu Delavrancea, nu avu fericirea să vadă realizarea planurilor definitive, ce în acest timp elaborase d-l Mincu, cu care se și încheiase un contract într'acest scop. Schimbă-

rile titularilor primăriei au avut ca urmare abandonarea acestui proiect, emițându-se, pare-mi-se, ideia descentralizării serviciilor pe sectoare, cu localuri deosebite.

Azi, în urma marelui împrumut comunal, s'au rezervat peste zece milioane pentru ridicarea palatului comunal, pe locul vechei clădiri, dar pe un perimetru mult mai larg, obținut prin exproprieri și deschiderea unor străzi noi.

În loc de a se relua, după cum firesc eră, planurile existente ale arhitectului Mincu și a se da urmare angajamentelor morale și legale luate, actuala autoritate, desconsiderând chiar intervențiile directe ce s'au făcut într'acest sens, a încheiat în pripă un nou contract cu dl arhitect Petre Antonescu, înainte chiar ca acesta să fi prezentat vre-o schiță de plan. Iar în dorința de a pune cât mai curând piatra fundamentală a clădirii, s'a început dărâ-marea localurilor existente și se hotărâse licitarea lucrărilor, deși planul definitiv nu există încă. Căci însăși arhitectul P. Antonescu, printr'un interviu din 13 Iulie, declară că „planul întreg al clădirii nu va putea fi terminat decât în primăvara anului viitor“, pe când, pe de altă parte, Primăria publicase licitație pentru „lucrările de săpături, fundații și zidărie ale noului palat Comunal“ pe ziua de 26 Iulie a. c.

Față de această grabă, care compromitează și partea artistică, de care trebuie să se ție seamă la o asemenea clădire, mi-am permis să atrag¹⁾ atenția d-lui Primar asupra greșelii ce comitea. Răspunderea d-sale eră cu atât mai mare de oarece Comisiunea, ce instituise în scop de a examina planurile d-lui Antonescu, nu aprobase schițele prezintate. Planul de distribuție a fost cu totul modificat de comisie, iar fațada nu a fost aprobată de membrii cei mai autorizați ai Comisiunii.

Intențiunile de a grăbi începerea lucrărilor, fără planuri definitive, au fost din fericire zădărnicate, iar data licitației oficial amânată. În urma alarmei date, se pare că guvernul s'a ocupat de această afacere de interes obștesc. Prin intervenția d-lui ministru ad-interim dela Interne, s'a revenit asupra primei schițe a d-lui Antonescu, invitându-l a prezintă un proiect în stil clasic. Arhitectul, reuncoscând inferioritatea primei sale schițe, deși declarase că va face o lucrare „în

(1) Vezi „Epoca“ din 16 Iulie și „Indépendance roumaine“ din 24 Iulie.

stil românesc" a primit schimbarea propusă, și de îndată în atelierul său, în care sunt ocupați mai mulți tineri arhitecți parizieni, s'a început proiectul cerut.

Nu știu care va fi rezultatul final. Ușurința și nesiguranța însă cu care se tratează o asemenea chestiune, atât din partea Primăriei cât și a arhitectului, este denatură și ne alarmeze. Căci nu am vrea ca, în urma atâtor șovăeli, să ne alegem cu o lucrare deplorabilă pe care, odată ce va fi gata, toți să o dezaprobe.

Exemplul Sinaiei să ne serve ca să nu mai păcătuim din nou. El este cu atât mai de actualitate, cu cât tot d-lui arhitect Antonescu se datoresc planurile Casinoului și hotelului. Bazat tocmai pe aceste aberațiuni arhitectonice, am crezut necesar să protestez împotriva concesionării, pe ascuns, la Palatul Comunal d-lui Antonescu, pe care clădirile dela Sinaia îl declasează cu totul. În primul rând d-sa este culpabil de a nu fi profitat de ocazie pentru a da cu acest prilej stilului național revendicările la care are dreptul. Căci unde aiurea, mai bine ca în Sinaia, în splendidul cadru al verdeții, în preajma vechiei monăstiri Cantacuzinești și alături de atâtea vile cu caracter românesc, trebuia să se ridice o clădire mai vastă în stil pământean? E de neiertat ca să se fi scăpat o așa minunată ocazie de manifestare a tendințelor noastre naționale. D-l Antonescu nu putea să ignoreze asemenea aspirațiuni legitime, deoarece d-sa însuși este autorul cantonului în stil românesc, care cu toată aparența sa modestă, sfidează azi pe cei doi monștri streini. Iar dovadă, că e posibil a executa în stilul nostru și clădiri mai mari, ne-o dă încercarea mai veche, dar destul de reușită, a arhitectului I. Pomilian cu Caraimanul, cât și, într'altă măsură, castelul dela Zamora executat de d-l Gr. Cerkez. În loc dar de a profita de ocazie să creeze ceva nou în acest gen, d-l Antonescu s'a mulțumit să ne dea acele oribile clădiri, lipsite de orice stil. Hotelul, care prin masa sa greoaie răpește vizitatorilor parcului aspectul plăcut al munților, e lipsit de orice pretenție artistică și nici nu merită să fie discutat, atât e de banal și urit. Casinoul surprinde prin fațada sa, în care amestecul unor motive atât de disparate produc cel mai rău efect. Nici un motiv arhitectonic nu leagă diferitele părți ale clădirii, după cum se poate vedea și din alăturata reproducere.

Din potrivă s'a căutat, pare-se anume, să se alipească,

fără vre-o legătură, crâmpie de stil antic alături de reminiscente franceze, sau de fragmente împrumutate celui mai banal modern-styl. Nici motive particulare arhitecturii noastre nu lipsesc în acest „pot-pouri“ arhitectural. Astfel sunt strașinele ce adăpostesc contra ploilor ferestrele sălei în stil Louis XVI. Absolut nemotivate, nepotrivite și inutile sunt motivele grotești prin care s'a încercat să se agrementeze această fațadă hidridă. Cupola centrală, de o formă disgratioasă, e cuprinsă între două turnulețe de tinichea vopsită, fără nici un rost ca și celelalte pretinse ornamente și grilajuri de fier la ferestre, cari ar trebui să permită privirea liberă iar nu împiedicarea peisagiului. În rezumat, departe de a fi ornamente ale Sinaiei, aceste clădiri sunt o rușine a arhitecturii. Amenajarea interioară a localurilor este, pare-se, tot atât de defectuoasă și improprie serviciului.

În urma unor asemenea rezultate triste ale d-lui Antonescu, eram în drept a căuta să evităm ca să nu se întâmple aceiași enormă greșeală și cu Primăria Bucureștilor. Schițele ce prezentase erau de altfel cu totul insuficiente și necorespunzătoare cu însemnătatea ce trebuie să aibă viitorul nostru palat comunal.

Față de graba de care Primăria era animată de a începe lucrările, mi-am permis să pun în evidență existența planurilor d-lui Mincu, de care de altfel actuala autoritate comunală este legată printr'un contract anterior celui acum încheiat. Planurile d-sale, după cum am mai spus-o, sunt rezultatul unui studiu conștiințios și îndelung și dau cea mai splendidă imagină a tendințelor naționale ale arhitecturii contemporane, al cărui promotor de frunte este maestrul Mincu. Fațada palatului comunal conceput de d-sa se distinge printr'o armonie perfectă a diferitelor corpuri din care e compusă și printr'o varietate și bogăție ornamentală cuvenită unui asemenea monument. Executarea planurilor și adoptarea lor la cerințele noi s'ar putea face, sub conducerea maestrului, de către numeroșii săi foștii elevi, punându-se astfel în lucrare propriile noastre forțe în serviciul unei opere ce trebuie să păstreze caracterul pur național.

La obiecțiunea ce mi s'ar face că, după cum cerem desărcinarea d-lui Antonescu pe motiv că nu s'a ținut concurs, tot astfel ar trebui înlăturată și lucrarea d-lui Mincu, vom răspunde că pe când cel dintâiu, după cum singur afirmă,

nu a prezentat decât niște „schite prime“ cari s'au dovedit cu totul inferioare, planurile d-lui Mincu sunt de mult desăvârșite și au fost aprobate și chiar admirate de toți specialiștii. Și pe când presumțiosul contractant de azi al palatului comunal nu vede în executarea acestei clădiri decât partea renumerătoare, lipsit fiind de vreun ideal,—după cum dovedește graba cu care a acceptat prefacerea totală a stilului în care concepuse primele schite,—d-l Mincu din potrivă a concentrat întreaga sa putere creatoare și a utilizat comoara de elemente pământene, cu greu adunate, în desăvârșirea acestei opere monumentale, menită să perpetueze valoarea sa artistică.

În cazul când lucrarea d-lui Mincu nu s'ar mai putea realiza, se impune, față de insuficiența de care d-l Antonescu a dat probe și de ușurința cu care tratează chestiunea, să se publice concurs pentru o lucrare, a cărei răspundere, după cum am arătat, nu și-o pot însuși singuri primarul actual și arhitectul ales de dânsul, deși nu prezintă garanțiile artistice convenite.

Cu prilejul studierii chestiunii din nou, s'ar putea pune în discuție și propunerea descentralizării serviciilor. S'ar menține edificarea unui palat comunal cuprinzând serviciile centrale, sălile consiliului comunal și cele de festivități, cu apartamentul părintelui Capitalei etc. etc. și s'ar dota fiecare sector cu câte o clădire tip, care să satisfacă nevoile respective. În asemenea caz proiectul d-lui Mincu, fără a mai fi mărit, ar putea servi pentru viitorul palat comunal central.

Nădăjduim că titularul Ministerului de Interne apreciind preocuparea cerințelor estetice, de care este strâns legată clădirea palatului comunal, va impune soluțiunea convenită spre împăcarea intereselor obștești.

Opinia publică, al cărei ecou se redă într'aceste rânduri, își va fi făcut datoria, căutând să previe săvârșirea unei greșeli, de care multe generații împreună cu a noastră se vor rușina.

Răspunderea întreagă cade deci în sarcina autorităților respective. Avem totuși speranță că, în ciuda grabei ce împinge pe unii a nu lua în seamă înfrumusețarea orașului, cerințele estetice ce animă pe cei mai mulți vor învinge și că vom reuși totuși să avem în Capitala Regatului un palat comunal reprezentând în mod demn progresul general la care a ajuns generația noastră.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ.

CRONICA ECONOMICĂ

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA CREDITULUI PUBLIC

Chestiunea de a ști, când este necesară utilizarea creditului public; precum și chestiunea influenței împrumuturilor asupra economiei naționale, au fost vreme îndelungată nelămurite.

Neclarificarea aceasta, stă în legătură cu concepția vechilor economiști despre gospodăria și cheltuelile statului.

Adam Smith, socotea numai acea muncă productivă, care servia la producerea de bunuri materiale, munca cheltuită în producerea bunurilor imateriale fiind socotită ca cheltuită fără folos. În Economia Statului producându-se bunuri imateriale, munca și cheltuelile relative la acestea erau socotite ca neproductive, și ca atare, se credea necesar, ca ele să fie complet înlăturate sau cel puțin diminuate.

Cu atât mai mult, erau socotite drept pierdute capitalurile împrumutate, și conform acelei concepțiuni, Statul trebuia numai „în extremis” să utilizeze Creditul său. Evoluția împrejurărilor silind de nenumărate ori autoritatea centrală, Statul, să recurgă la Creditul public spre a-și acoperi cheltuelile, au forțat foarte de timpuriu pe teoreticienii financiari să se ocupe cu aceste chestiuni.

O privire istorică asupra diferitelor concepțiuni relative la această chestiune o găsim interesantă până vom ajunge la teoreticienii financiari germani: Dietzel, Adolf Wagner și Schäffle, care au clarificat în mare parte aceste chestiuni.

Cu apariția armatelor plătite, cheltuelile Statelor cresc continuu. Sfera de activitate a Statului crescând, au sporit și cheltuelile ce nu mai puteau fi acoperite de impozitele atunci existente. Monarhii erau siliți să recurgă la împrumuturi. Teoreticienii financiari ai veacului XVII-lea, cu puține excepții, sunt împotriva împrumuturilor. În vea-

cul al XVIII-lea recunosc utilizarea împrumuturilor ca un malum necessarium. Asupra teoriei întrebuițării împrumuturilor a jucat o mare influență teoria reprezentată de Adam Smith relativ la neproductivitatea bunurilor imateriale.

Filozoful David Hume este de aceeaș părere ca și Adam Smith și în articolele publicate în 1752 relativ la Creditul Statului afirmă că este tot atât de imprudent a deschide credit unui risipitor la toate Băncile, precum a da unui om politic dreptul de a împrumută sau de a trage polițe asupra generațiilor viitoare (David Hume, Politische Versuche aus dem englischen übersetzt 1800).

Filozoful Berkeley, contimporan lui Hume, în mod curios este de altă părere, și vede în politica de împrumuturi a Angliei tocmai superioritatea ei față de alte state.

Montesquieu se opune politicii de împrumuturi (Esprit des lois 1748 Livre XXII), Necker afirmă că împrumuturile întrebuițate cu cumpătare pot fi folositoare Statului, însă prin sumele considerabile, ce ele pun la dispoziția oamenilor de Stat inlesnesc facerea războaielor. (De l'Administration des Finances dela France, tome II. 371—83).

Napoleon I de asemenea se pronunță împotriva împrumuturilor taxându-le de imorale fiindcă prin ele se supun generațiile viitoare la impozit. (Anlagen zum Bericht de Tabak-Enquetekommission des Deutschen Reiches Bd. III).

Jean Baptiste Say e de părere, că capitalurile întrebuițate în gospodăria Statului, sunt pierdute și sustrate astfel unor întrebuițări mai utile.

Teoreticianii financiari germani la începutul sec. XIX cu toate că sunt sub influența lui Smith, recunosc totuși, că în anumite împrejurări, utilizarea Creditului public este indispensabilă. O treaptă pregătitoare întru găsirea formulei definitive pentru întrebuițarea Creditului public pe care o găsesc Dietzel și A. Wagner, o constituiesc doi teoreticiani financiari Zachariae (T. S. Zachariae v. Lingenthal, Ueber das Schuldenwesen der Staaten des heutigen Europa. Jahrb. der Gesch. u. Politik 1830, și un om de stat rus care sub acest pseudonim publică la 1840 o lucrare asupra Creditului public.

Amândoi susțin o întrebuițare permanentă și nu excepțională a Creditului public.

Superioritatea lui Dietzel care urmează acestor scriitori, constă în faptul, că aduce această utilizare în legătură cu

desvoltarea Economiei Naționale. (Dietzel. Das System der Staatsanleihen 1859).

Dietzel, sprijină utilizarea Creditului public pe presupunerea că gospodăria Statului e productivă, fiindcă și bunurile imateriale, ca produsele statului, sunt productive.

Capitalul întrebuințat în gospodăria statului se transformă în bunurile imateriale, rezultatul activității generale a statului, cari constituiesc un capital de mare interes general.

Dietzel găsește următoarea formulă pentru utilizarea Creditului public. Cheltuielile ordinare, vor fi acoperite din impozite, cele extraordinare din împrumuturi.

Găsirea acestei noi formule, care a adus autorului un mare renume, a ridicat și multe critici.

Greșeala teoriei lui Dietzel constă în aceea că socotește această formulă ca prea absolută, negândindu-se la împrejurările concrete, care de multe ori silesc la alte procedeeuri.

A. Wagner completează această teorie, mărginind întrebuințarea Creditului public la cazurile concrete.

Recunoaște că de multe ori din situația de fapt a unei Economii naționale, reese că ar fi mai folositor, ca cheltuielile extraordinare, să fie acoperite din impozite și nu din împrumuturi cum preconizează formula de mai sus.

Pentru a lămurii cazurile când cheltuieli extraordinare pot fi acoperite din împrumuturi și când nu, Wagner analizează sursele cari alimentează un împrumut public.

1. Împrumuturile pot fi alimentate din capitalurile disponibile ale unei Economii naționale. Se înțeleg prin capitaluri disponibile, acele sume, ce nu mai găsesc plasare în întreprinderile unei economii naționale și cari, stând în neactivitate, pot fi cu folos utilizate în scopul obștesc.

Existența acestor capitaluri, e numai apanagiul țărilor bogate, în care capitalul este numeros, pe când țările la începutul dezvoltării economice, nu dispun de asemenea capitaluri de rezervă. Chiar în țările foarte bogate, e greu de stabilit, când în adevăr asemenea rezerve de capital sunt disponibile fiindcă fluctuațiunile pieții, sunt foarte nesigure și foarte brusce; dela o epocă de inactivitate, când cererea de capitaluri este mică, se poate trece la o perioadă de supra-activitate.

Oricât de bogată ar fi o națiune în capital, un împrumut intern, alimentat din capitaluri de rezervă, va avea de rezultat ridicarea dobânzii, fiindcă tocmai prin prea marea rezervă de capitaluri, în raport cu cererea, sunt scăzute dobânzile.

Prin întrebuițarea acestor capitaluri în gospodăria statului, fatal va crește dobânda. Toate aceste constatări ne dovedesc cât de greu este a preciza momentele când capitalul este în realitate disponibil. Imprumuturile alimentate din capitalurile disponibile când în realitate există, vor fi folositoare Economiei naționale fiindcă pe deoparte, vor spori, prin extinderea capitalului fix, producțiunea statului și numărul bunurilor imateriale, produse în interes obștesc; iar pe de altă parte aceste împrumuturi vor constitui un mijloc sigur de plasare pentru capitalurile disponibile, cari altfel ar putea fi plasate în întreprinderi hasardate.

2. Sursa împrumuturilor n'o constituie numai capitalurile disponibile, ci și capitalul ce este utilizat și valorificat în producția economiei naționale.

Influența acestui fel de împrumuturi va fi nefavorabilă economiei naționale. Primul efect va fi ridicarea dobânzii, prin năvălirea capitalurilor în gospodăria statului și prin diminuarea capitalului necesar diferitelor întreprinderi naționale. Desvoltarea întreprinderilor fiind stingherită și numărul lor scăzând, ocaziunile de plasare a muncii lucrătorului vor scădea în număr, și mai ținând seamă și de întreprinderile condamnate să dispară din cauza scumpetei banilor, lăsând o mulțime de brațe fără de lucru, ne putem închipui mizeria ce va fi cauzată de această împrejurare. Astfel de împrumuturi isbesc mai mult în clasele sărace decât în cele bogate, fiindcă acestea din urmă prin perceperea veniturilor sub formă de dobândă, dela capitalurile plasate în rentele de stat, își vor continua viața de mai înainte.

Când în asemenea împrejurări sporul de cheltueli e absolut indispensabil, atunci vor rămâne două căi spre a procura sumele necesare:

1. Se vor spori impozitele.

Este constatat, că impozitele sunt plătite de fiecare gospodărie din limitarea consumației, și fiindcă există în firea omenească năzuința de a înlătura prin orice mi loace lipsurile prin sporul producțiunii, respectiv al câștigului, rezultatul va fi sporirea venitului general al fiecărei gospodării.

În împrejurările mai sus descrise, în care economia națională e foarte săracă în capital, prin sporul impozitelor nu se va înlătura și posibilitatea sporului câștigului fie-

cărui individ, ceea ce s'ar întâmpla cu siguranță dacă în astfel de împrejurări s'ar contracta un împrumut intern.

2. Se va face împrumutul din capitalurile disponibile ale economiei naționale străine, sau așa zise împrumuturi cu capital străin.

Impotriva acestei categorii de împrumuturi s'au făcut multe obiecțiuni, în mare parte întemeiate, obiecțiuni ce cad în fața foloaselor obținute pentru economia națională prin utilizarea acestui fel de împrumut.

Împrumuturile alimentate din capitalurile disponibile ale națiunilor bogate, în asemenea împrejurări nu pot fi decât salutare. Vor spori mai întâi capitalul național, vor spori puterea de producție a economiei naționale fiindcă sporind capitalul fix național va spori și producțiunea economiei naționale respective și posibilitatea de a produce a fiecărui individ.

Să luăm un exemplu național: împrumutul ce Statul Român l-ar contracta pentru construirea unui nou pod peste Dunăre, care să deschidă noi debușuri comerțului și produselor economiei naționale, spre marea Adriatică. Prin acest împrumut, se va spori mai întâi capitalul fix național, se va spori producția națională, fiindcă prin crearea de noi debușuri se va stimula producția, ce va crește chemând la viață noi capitaluri. Din aceste capitaluri noi produse, va fi posibilă plata dobânzilor și anuităților împrumutului contractat în scopul sus numit.

Se obiectează împotriva acestui fel de împrumut că Economia națională prin plata anuală a dobânzilor și anuităților, e tributară unui Stat străin. Este just, că anual, va fi necesară plata unor dobânzi și anuități, nu-i mai puțin adevărat, că aceste plăți se vor face din capitalurile noi create și din creșterea venitului național prin creșterea producțiunii, ce n'ar fi fost posibilă fără sporirea capitalului fix național.

Un defect rămâne ne înlăturat: greutatea națiunii contractante de a-și ocroti în timpuri de criză valuta metalică. În cazuri de criză, națiunile în posesiunea titlurilor de stat, caută să le plaseze vânzându-le, aceste titluri afluează în țara care a contractat împrumutul fiind nevândute aci; iar numerariul trece granița. Printr'o politică de discount înțeleaptă a Băncii Naționale se poate înlătura acest inconvenient.

Teoria financiară a fost obligată de evoluția împrejură-

rilor, să găsească o formulă de aplicare a Creditului public, punând-o în legătură cu împărțirea cheltuelilor în ordinare și extraordinare.

În acest caz formula ar fi următoarea: cheltuelile ordinare vor fi acoperite din impozite, cele extraordinare din împrumuturi.

Care sunt criteriile de diferențiere a cheltuelilor în ordinare și extraordinare ?

Dietzel stabilește un criterium precis de distincție a cheltuelilor statului (Das System der Staatsanleihen). Efectele utilizării bunurilor produse în gospodăria statului sunt durabile sau trecătoare. De acest caracter depinde clasificarea cheltuelilor statului. Când efectele utilizării bunurilor produse de stat sunt momentane, astfel că necesitatea renăscând, renasc implicit și cheltuelile destinate să le producă, atunci cheltuelile vor fi ordinare. Ex. cheltuelile făcute în scop de a răsplăti munca funcționarilor. Munca depusă de funcționari are drept țel punerea în funcțiune a întregului sistem de mașinărie a statului, funcțiune ce va produce bunurile necesare fiecărui cetățean și pe cari fiecare în parte nu le poate produce.

Aceste bunuri trebuiesc produse în mod permanent, fiindcă consumarea lor renaște necesitatea și cheltuelile pentru plata muncii celor chemați să le producă.

Când efectele folosirii bunurilor sunt durabile, astfel că prin utilizarea lor permanentă, trebuințele sunt încontinuu satisfăcute, încât cheltueli ce ar avea de scop satisfacerea acestor necesități nu mai sunt necesare, aceste cheltueli vor constitui cheltuelile extraordinare. Așa în construirea unei noi artere de comunicație, care odată efectuată, utilizarea ei va satisface în mod permanent trebuințele, fără de a mai necesita vreo nouă cheltuială.

Criterul stabilit de Dietzel e foarte just, nu însă complet, de oarece conform acestui criteriu nu se pot distinge în mod absolut toate cheltuelile statului.

E foarte just că durata efectelor utilizării bunurilor produse de stat, e un criteriu care ar putea determina cheltuelile; sunt însă cheltueli ce nu se pot determina după această distincție; sumele necesitate de un războiu, de pildă.

Aceste cheltueli ar fi extraordinare, nu fiindcă durata efectelor obținute prin aceste cheltueli ar fi permanentă, căci foarte ușor ar putea apare un nou războiu. Ele vor putea fi mai rațional clasificate nu după timpul cât vor

dură efectele utilizării bunurilor produse, ci după criteriul de a nu fi cu siguranță prevăzute. În cazul acesta criteriul stabilit de Dietzel nu este îndestulător și A. Wagner mai stabilește unul nou: posibilitatea prevederii unei cheltuieli, sau a necesității ce i-ar da naștere.

Conform acestui criteriu, ordinare vor fi acele cheltuieli, ce vor avea un caracter permanent, fiindcă se repetă în mod periodic necesitatea ce le cauzează, și care se pot prevedea cu ușurință. Extraordinare vor fi acele cheltuieli, ce n'au un caracter permanent, ce nu pot fi prevăzute, ex. cheltuielile unui războiu, cele necesitate pentru potolirea unei răscoale interne sau cele necesitate pentru ajutorarea celor păgubiți în cazuri de inundații etc.

Primul criteriu de deosebire al cheltuielilor statului nu este în general împărțit. Astfel Max v. Heckel (*Das Budget*) este de părere că din punctul de vedere teoretic acest criteriu ar fi foarte just însă din punct de vedere practic e aproape imposibil a determina durata consecințelor unei cheltuieli. În general criteriul al II-lea, în legătura cu permanența și posibilitatea de a prevedea cheltuielile, este cel mai răspândit, fiind împărțit și de Schäffle (*Zur Theorie der Wirkungen des Staatsbedarfs*).

Prima întrebare, ce s'ar naște în legătură cu împărțirea cheltuielilor în ordinare și extraordinare, ar fi: de ce cheltuielile ordinare să fie acoperite din impozite, și cele extraordinare din împrumuturi?

Capitalul național, ca și capitalul în posesia economiei private, se împarte în capital fix și circulant.

Prin capital național se înțelege în genere totalitatea bunurilor ce sunt în posesia economiei private și utilizate la producerea bunurilor necesare în economia privată, și altele sunt în posesia statului și sunt întrebuițate pentru crearea acelor bunuri pe cari fiecare gospodărie nu le poate produce.

Din capitalul național, capitalul fix îl vor constitui locurile necesare funcționării instituțiilor publice, teatrele, muzeele, rețelele de comunicație sub orice formă, totalitatea bunurilor, ce vor putea fi utilizate în mod permanent în producția statului; iar capitalul circulant îl vor alcătui bunurile necesare producției statului, materia primă prin analogie cu producțiunea industrială, în cazul nostru capitalul din care se va plăti aparatul de funcționari.

În gospodăria statului, va figura nu în mod direct, ma-

teria primă din industrie, ci va fi o analogie de funcțiuni. Precum în industrie este necesară utilizarea materiei prime ce va fi transformată în nouile bunuri ce sunt a se produce, tot astfel în gospodăria statului, sunt necesare sumele de bani, ce ar recompensa munca funcționarilor cari vor pune în mișcare întregul aparat de guvernământ. Cu sumele primite dela stat, funcționarii își procură bunurile necesare, bunuri ce indirect constituie materia primă sau materialul circulant din industrie. În industrie pentru ca producția să persiste, sunt necesare depozitele permanente de materie primă; tot astfel și în gospodăria statului sunt în mod permanent necesare sumele ce vor retribui personalul de funcționari fără de cari economia statului nu poate fi concepută.

După o formulă mai concentrată a lui Dietzel, „capital fix este cel disponibil, capital circulant cel în formație; cel fix este format din contribuțiunile generațiilor trecute și moștenit de generațiile prezente, pe când cel circulant este format din contribuțiunile generațiilor prezente și consumat de acestea”.

Capitalul fix național se mai împarte în capital material și imaterial; capitalul material îl constituie totalitatea instituțiilor publice, a edificilor, arterelor de comunicație, iar capitalul imaterial îl constituie însăși ordinea din launtru unui stat; consecința organizării lui, organizare ce are drept rezultat siguranța publică, la adăpostul căreia se poate dezvoltă și produce fiecare gospodărie privată, fiind ocrotită de silniciile celorlalți conlocuitori, silnicii ce ar stingheri procesul de producție și însăși valoarea obiectelor produse.

Distincțiunea capitalului național, în fix și circulant, a fost făcută spre a face posibilă analogia cu ceea ce se petrece în economia privată, cu privire la sursele ce obișnuiesc să alimenteze capitalul fix și circulant. Pe această analogie se va baza destinarea resurselor ce vor alimenta și în gospodăria statului, capitalul fix și circulant.

În marile întreprinderi industriale și în gospodăriile private, totdeauna capitalul circulant, cheltuelile destinate procurării materiei prime, sau în rezumat, toate cheltuelile de producție, se alimentează din venit, pe când extinderea producției și a capitalului fix se face din capitalul ce va fi disponibil, sau va fi procurat pe cale de împrumut (în societățile pe acțiuni, prin emitere de obligațiuni). În gos-

podăriile private, capitalul circulant sau capitalul necesar la întreținerea gospodăriei, se alimentează din venit; iar în cazul când e necesară o instalare mai mare a gospodăriei, cu un mobilier mai bogat, atunci rare ori se fac aceste cheltuieli din venit și de cele mai multe ori din capital.

Pe aceste considerațiuni se bazează regula că veniturile ce vor pune la dispoziția gospodăriei statului capitalul circulant, se vor alimenta din impozite, iar veniturile destinate a spori capitalul fix și respectiv producția, se vor face din împrumuturi.

Veniturile cari vor alimenta capitalul circulant vor fi resurse ordinare și se vor alimenta din impozite, iar resursele ce vor spori capitalul fix, constituind cheltuielile extraordinare, vor fi alimentate cu resurse extraordinare, respectiv împrumuturi.

Dietzel conchide la aplicarea absolută a acestei reguli fără a ține în seamă că practica lucrurilor nu permite întotdeauna această aplicare. A. Wagner, completează în acest punct pe Dietzel, reducând aplicațiunea acestei reguli la prealabila analizare a împrejurărilor.

• •

Practica financiară nu e în concordanță cu principiile formulate de teorie cu privire la împărțirea cheltuielilor în ordinare și extraordinare precum și a utilizării resurselor budgetare în legătură cu această împărțire. În practică împărțirea se face adesea după un așa zis plan financiar. Cheltuielile ordinare fiind acelea cuprinse în planul financiar, extraordinare cele ce ar obveni pe neașteptate.

În multe state ca de ex. în Franța, împărțirea cheltuielilor în ordinare și extraordinare, a dus la nereguli financiare, care a adus înlăturarea metodei în împrejurările următoare:

Sub monarhia din Iulie printr'o lege din 1833 se introduce în mod permanent era budgetelor extraordinare. „Se va crea pe lângă budgetul ordinar al statului un fond extraordinar destinat executării lucrărilor publice“.

Budgetul extraordinar servea guvernelor de a ascunde creșterea cheltuielilor, fiindcă atribuiam budgetului extraordinar cheltuieli ce aparțineau bugetului ordinar. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, s'au făcut inconștinuu încercări până când la 1890 printr'o lege spe-

cială, se desființează definitiv budgetul extraordinar, așa că azi cheltuelile cu caracter extraordinar, sunt încorporate în cheltueli ordinare.

Singurele state care s'au apropiat mai mult de principiile formulate de teoria financiară în împărțirea cheltuelilor sunt Germania, Ungaria și Italia, care întrebuițează în distribuirea cheltuelilor și veniturilor budgetare schema următoare în care se ține seamă și de faptul că multe cheltueli sunt numai în mod aparent extraordinare, în realitate fiind ordinare fiindcă revin în mod periodic ex. cheltuelile de întreținere sau de mărire a diferitelor localuri ale statului, cheltueli întâmplătoare dar care revin în fiecare an, pentru care motiv sunt încorporate bugetului ordinar.

Budgetul ordinar

Cheltueli		} permanente
Venituri	}	

Cheltueli		} întâmplătoare și cu caracter de permanență.
Venituri	}	

Budgetul extraordinar

Cheltueli
Venituri
Investițiuni productive

În Belgia s'a utilizat această împărțire care a dat naștere la aceleași abuzuri ca în Franța.

În 1895 s'a alipit bugetului ordinar un capital numai pentru acele cheltueli întâmplătoare, iar bugetul extraordinar va cuprinde numai acele cheltueli cari vor contribui la perfecționarea și mărirea capitalului productiv național.

În România, nu s'a întrebuițat niciodată o asemenea politică bugetară și cheltuelile ca și veniturile extraordinare sunt încorporate în bugetul general. O sumă specială este destinată în buget pentru cheltuelile extraordinare.

Împărțirea bugetului în ordinar și extraordinar, joacă un mare rol în balansarea cheltuelilor și mai ales în înlăturarea deficitelor fiindcă nu permite acoperirea cheltuelilor

ordinare cu resurse extraordinare—împrumuturi—ducând la eră deficitelor cronice.

În desbaterile camerilor relative la buget 15 Oct. 1892, fostul Ministru de Finanțe T. Ionescu stabilește drept cauze ale deficitelor, sporul continuu al cheltuelilor în disproporție cu veniturile ordinare în perioada 1874/99, recolte proaste și mai ales greșeala politicii financiare de a se fi acoperit cheltuelile extraordinare din veniturile ordinare, din impozite.

În anii precedenți mulți raportori ai bugetelor între cari și D-l V. Brătianu la 1904 exprimă desideratul pentru o mai mare ordine în finanțele statului, împărțirea bugetului în ordinar și extraordinar.

* * *

Teoria financiară a fost silită de evoluția faptelor, să găsească o formulă de întrebuițare a creditului public, care însă nu poate fi absolută. În cazurile concrete joacă pe lângă considerațiunile teoretice și alte fapte un rol precumpănitor și mai ales împrejurările politice, ca în toate chestiunile de economie socială.

Rămâne un fapt dovedit, că utilizarea Creditului public a devenit o sursă permanentă de venit, neconstituind numai o sursă care în extremis poate fi folosită. Pentru practica financiară, este un principiu în deobște cunoscut că investițiunile aducătoare de venit statului, se acoperă din împrumuturi.

CONST. C. MOTEANU

29 Martie 1912

CRONICA ȘCOLARĂ

CONGRESUL STUDENȚILOR: SEMNE DE PROGRES

Organul oficios al Românilor de peste munți, vorbind despre tineretul de azi, afirmă următoarele: „din cei peste 800 de studenți de la școlile superioare din Ungaria și din streinătate nu s'au remarcat decât doi sau trei oameni muncitori... ceilalți sânt simpli candidați de posturi mai mult sau mai puțin grase și comode... (*Românul*, 30 Iulie, 1912).

În acelaș timp, *Gazeta Transilvaniei* (11 August a. c.), după ce constată că în generația trecută 90% dintre Români cu oarecare cultură nu știeau de loc ungurește, iar astăzi 98% dintre intelectuali vorbesc și scriu *bine* în limba maghiară, continuă astfel:

„Părinții noștri erau mândri de superioritatea lor de rasă și aveau o conștiință națională neasemănat mai tare decât majoritatea epigonilor de azi, care — deși nu o mărturisesc — au sentimentul umilitor al inferiorității față cu aparențele lustruite ale culturii ungurești. Părinții noștri citeau — dacă aveau exigențe mai mari — cărți și ziare germane; noi, cei de azi, citim cărți și ziare maghiare. Necesitatea acestei limbi ne-a intrat până într'atâta în conștiință, încât *chiar având școală românească foarte bună în orașul nostru, ne trimitem copii măcar vreo doi ani la o școală ungurească*“.

Adecă ingenuchere de bună voe, abdicare din demnitatea culturală, înstreinare de ființa noastră etnică.

Față cu astfel de mărturisiri e firească întrebarea: ce mai avem de așteptat dela generația de mâne în lupta pentru cultura românească?

Se înțelege, de manifestări deșerte nu mai poate fi vorba. Tăria de suflet a tineretului trebuie să o judecăm după criteriul mai reale și să ajutăm și pe studenții care se adună acum din toate colțurile pământului românesc, să o poată judeca cu aceeași măsură.

Dela început, afirmăm că elementele cele mai de preț ale unei generații sânt acele ce s'au emancipat de sub autoritate. Orice tânăr, dacă e cineva, trebuie să devină mai curând sau mai târziu întruparea unui gând autonom. Cu fiecare dintre noi, universul e pe cale de a se crea din nou, după cum în fiecare picătură de rouă, adunată în timpul nopții, se poate oglindi a doua zi cerul întreg cu toate minunile lui. Tot astfel, începând din cercul familiei și sfârșind cu întreaga omenire, împrejurul fiecărui om se adună concentric, ca în jurul unui sămbure, toată lumea de idei și de sentimente, care pot intra în sfera personalității sale.

Atâta numai, că la unii adaosul e organic; la alții e o simplă aglutinare fără nici o rânduială, întocmai ca la acele vietăți moi, care, spre a se feri de lovirea apei, își îmbracă trupul cu nisip și tot felul de pietriș mărunț, ca și cum ar fi tăvălite în noroiu.

Aci e răspântia vieții: Unul se naște individualitate superioară, și alege în chip critic, fir cu fir, tot ce intră în cadrul vieții sale sufletești, iar pentru acela universul devine „lumea ca reprezentare și *voință*” proprie; altul e vierme, care aglutinează fără nici o critică opiniuni de ocazie, iar pentru acesta universul rămâne, ca și pentru vierme, lumea ca haos și aglutinare pasivă.

Emanciparea de sub autoritatea părerii altora e deci criteriul cel mai sigur al valorii unui suflet omănesc. Swedenborg care pretindea că vede și lumea celor nevăzute, afirma că în cer nimeni n'are voe să stea în dosul altuia, fiindcă aceasta turbură emanarea ființei divine asupra celor aleși. Cuvântul misticului suedez se potrivește aici de minune. La universitate nimeni n'are voe să se

ascundă la spatele autorității cuiva — oricare ar fi acea autoritate—ci trebuie să iasă fățiș înaintea adevărului, cântărindu-l cu propria sa conștiință, după tăria dovezilor *pentru* sau *contra*. Prin urmare, tânărul care se ascunde la spatele cuiva, poate fi sigur că e un felah intelectual, care n'are și nu va avea cuvânt în conducerea neamului său, și nici măcar în conducerea propriei sale vieți. „Cuvântul“ îi va veni veșnic tot dela alții. Emancipat sau „mântuit“ e numai cel care a ajuns din inițiativă personală la aflarea și verificarea adevărului. Acela pânăla sfârșitul sfârșitului, va păstră în suflet aroma sentimentului de nespusă libertate, când s'a încredințat singur că ceea ce știe e *așă*, iar nu altfel,—măcar de s'ar cutremura uscatul și de s'ar turlbura toate oceanele pământului.

Mare progres, când majoritatea unei generații universitare ar putea eși dela studii cu acest sentiment față de adevăr! Cu acel rând de tineri s'ar începe chiar de a doua zi o eră nouă în viața întregului lor neam. Magistratul ar fi mai pre sus de orice înrăurire streină de legi; medicul mai pre sus de rutină; profesorul mai pre sus de papagalism...; iar cel care are darul încântător de a exprima adevărul în forme artistice — oricare ar fi ramura artei sale — ar fi mai pre sus de convenționalism și imitație.

În fața acestui criteriu vor trebui deci să se judece tinerii adunați în congres, ca să poată ști dacă valorează ceva, și dacă au împlinit menirea educației universitare — autonomia cugetului — ori sânt, după cum li s'a zis cu un cuvânt aspru: „entuziaste.....“ păpuși ascunse la spatele altora.

Se înțelege, o judecare temeinică nu se poate face în câteva zile de congres, ci abia după ce studenții se vor întoarce în laboratorii, seminarii și institute, aducând rezultatele muncii lor intelectuale spre a le supune criticei și verificării. Dar și după unghie poți cunoaște pe leu. Se va putea prețui maturitatea tinerilor de azi și după propunerile, pe care le vor face acum pentru perfecționarea muncii

lor științifice. Căci ei trebuie să știe mai bine decât oricine ce este esențial și ce e accesoriu în lucrul lor de peste an; care curs e rodnic și care sterp; care catedră e de prisos sau lipsește; care regulament e incomod; care examen e adunare de grâu sănătos, și care e un trierat zadarnic de pae și de pleavă.

Adunându-se din atâtea universități: din Iași, Cernăuți, Cluj, Pesta, Viena, Paris, Berlin și multe altele; comparând organizarea studiilor, și metodele, și pe oamenii ce le reprezintă, congresele acestea ar putea da pentru fiecare rând de studenți prețioase îndrumări, ca să putem măsura progresul fiecărei generații în căutarea și găsirea adevărului.

Atâta însă nu e de ajuns.

A găsi un adevăr științific nu înseamnă că ai ajuns la cel mai înalt grad de putere sufletească. Descoperiri însemnate poate face și un mișel. Deșteptăciunea e un accident al vieții noastre subconștiente.

Dacă ni se îngăduie o comparație peiorativă: inteligența e ca spirtul dintr'o mașină oarecare. Unde e spirt, se poate aprinde iute o flacără și luminează dintr'odată. E lucru știut că toate descoperirile mari ale oamenilor celebri au fost făcute la începutul tinereții, adică înainte de acumularea experienței personale. — Fericită întâmplare mașinile acestea de lucru, cu roți care se imbină perfect și cu spirt indestulător.

E însă o treaptă și mai înaltă în erarhia sufletelor omești. De la adevărul teoretic-ideal, unii pot trece la realizarea adevărului și mai prețios pentru om ce se cheamă *bine*. Aceștia sânt în generația lor, ca floarea din vârful trandafirului, care soarbe cea mai curată lumină și care, pe lângă strălucirea formei, răspândește și cea mai fină mireasmă.

În adevăr, singură mintea unui mare intelectual sau dibaciu artist e interesantă la urma urmei după cum poate fi interesantă dintr'un anume punct de vedere înfățișarea

unui mare păiajen, a unui boa constrictor sau a vreunei alte vietăți cu oarecare însușiri superlative. Pielea cutărui șarpe din Indii e o adevărată geometrie de forme și de culori simetrice. Dar ce respingătoare făptură !

Un exemplu tipic între toate.

Baco de Verulam, filosoful atât de ager în cercetarea adevărului, a învățat și pe alții să-l caute ; dar în urma sa a lăsat pilda celei mai mari ignominii. Prietenul și protectorul său, contele de Essex, stăruise din răspuțeri pe lângă Elisabeta, până ce a căpătat pentru filosof titlul de lord și alte ranguri și situații materiale. I-a dăruit chiar și el o moșie, și s'a pus luntre și punte, până la văzut insurat cu femeia, pe care odorise favoritul său. Când însă vântul s'a întors, și Essex ajunge înaintea calăului, cine e unealta acuzării ? — Baco. Iar, după ce capul generosului conte cade sub secure, cine primește sarcina să înnegrească în publicitate memoria victimei ? — Tot Baco, inteligentul Baco, scriitorul atâtor opere filosofice, care nu l-au împedicat apoi să ieșă mită ca judecător, să dea la iveală o rară nevrednicie morală și să fie în cele din urmă osândit la pușcărie . . .

Fără indoială, primatul inteligenței în judecarea oamenilor a fost una dintre cele mai absurde erezii.

Intr'o vreme ca a noastră, când inducția și experimentarea sânt atât de răspândite, meritul lui Baco e mai vădit de cât ori și când. Metoda preconizată de el a ajuns un bun obștesc și se învălue din ce în ce în anonimat, ca și teoremele de geometrie sau formulele de calcul matematic. Dar mișeliea egoismului său zugrăvit cu atâta artă de Macaulay, va fi în veci pomenită și va insufla oamenilor un veșnic desgust. Alături de lauda pentru *Novum organum*, paginile criticului vor trăi ca o perpetuă înfierare a monstruoziității morale. Ele vor spune tinerilor care se apropie de filosofie și în genere de cultura intelectuală : luați seama ! Inteligența, oricât ar fi de strălucită, nu e de ajuns pentru a fi cineva om. Dacă ai o cauză de apărat în fața justiției, nu te duce la unul

ca cel ce a scris despre *idola*. Căci ce poate fi dreptatea sau onoarea ta în fața unui filosof primitiv de mită? Un fum, pe care un astfel de om deștept îl risipește cu o învârtire de mână. Dacă te gândești cu durere de inimă la neamul și la statul din care faci parte, nu acordă încrederea ta inteligentului care e numai inteligent, chiar dacă ar fi scris o sută de *Novum organum*. Admiră, dacă vrei, romburile polihrome de pe pielea un boia constrictor, dar numai dela mare depărtare. De nu crezi, întreabă pe Hagenbeck și-ți va mărturisi și el că, dintre toate făpturile, singura cu care bunul pedagog al sălbătăciunilor nu s'a împrietenit e șarpele,—cu toate că biblia îl dă ca pildă de înțelepciune. Incolăcirea egoistă a tărătoarelor și veninul lor subtil așezat aproape de creier, arată lămurit că în ele natura nu nimerise încă drumul către perfecțiune; l-a găsit abia în făpturile de mai târziu, care în latura conștiinței devin centre de oglindire dezinteresată a universului, iar în latura simțirii devin focar de unde radiază iubirea până la margina aceluiași univers,—până la luceferii ce sclipesc tainic în depărtările cerului, și chiar dincolo de ei.

Așa ne învață marea experiență practică a lui Hagenbeck.

Prin urmare, întorcându-ne dela Baco și de la boia spre om, criteriul după care tinerii vor putea ghici personalitățile de calitate în adevăr superioară e potrivirea între adevărul teoretic și manifestările sale în viața practică.

Descoperirea științifică și intruparea artistică a ideilor sânt acțiuni sporadice și prin urmare excepțiuni chiar în viața celor ce le împlinesc; sânt mari momente de armonie, care împrumută mărima lor și oamenilor cărora le-a fost dăruite de odată cu colorarea ochilor, arcuirea sprâncenelor, lățimea frunții și altele ca acestea. Dar dacă armonia nu se întinde și asupra restului vieții, personalitatea aceea rămână știrbită și poate fi chiar cu totul respingătoare. Oskar Wilde a sfârșit în zilele noastre la ușa pușcăriei, ca și Baco,—de altfel spre marele noroc al renașterii sale sufletești.

Asta înseamnă că peste știință și artă mai sunt încă alte trepte de superioritate, pe care nu le poate atinge de cât acela în a cărui viață armonizarea idealului cu realitate nu e sporadică, ci constantă, — atât cât aceasta incupe în măsura puterilor omenești. La jocurile olimpice erau premii pentru osebite îndemnări: aruncarea discului, fugă, luptă etc. Premiul cel mai mare se da însă numai celor ce eșiau biruitori în toate — pentatleților. — Tot așa în viața sufletului nu poate fi nimeni cu adevărat *superior*, fără virtute; singură ea îi poate pune cununa de laur neveștejit, dăruindu-i cea mai frumoasă însușire *specifică* a omului — omenia.

Abia dela omenie în sus începe așa dar deplina distincție a unei personalități.

Când tânărul magistrat va judecă cu ochii deschiși numai asupra doctrinei, ori care ar fi îndemnul altora de a stâlci adevărul, abia atunci vom putea ști că în el e sâmburele unei personalități superioare care, pe lângă știință, are și omenie.

Când tânărul medic va îngriji de sănătatea celor ce sufer, ca și de a sa proprie, și nu va da uitării poruncile științei din graba după câștig material, abia atunci vom ști că alături de măiestrie tehnică mai are și omenie.

Când profesorul va privi pe elevi, ca pe propria sa familie, și nu va da la spate preceptele artei sale ademenit de câștig sau de alte porniri inferioare, ci le va urma cu evlavie, abia atunci vom ști că pe lângă pedagogie mai are și omenie.

Când teologul nu va uita preceptele moralei, ci va căuta să le realizeze în propria sa viață, spre a fi tuturor pildă și îndemn, abia atunci vom ști că, pe lângă preoție, el mai are și ceia ce dă miez oricărei situații sociale: omenia — adevărată *humanitas*. De aceea, dacă ar fi adevărat ceia ce zice *Românul*: că din atâția auditori ai școalelor superioare „numai doi, trei sânt oameni muncitori, iar ceilalți simpli candidați de posturi...”, atunci am ști mai dinainte hotărît,

că generația ce se ridică este inferioară, ar fi mai dinainte osândită — oricare ar fi numărul și calitatea diplomelor sale. Căci pergamentul democratic al diplomei nu prețuește aproape nimic fără pergamentul aristocratic al virtuții, adică al armoniei dintre adevăr și viața de toate zilele, o însușire mai pre sus de știință, talent, naștere și avere.

Să ne fie însă îngăduit a crede că generalizarea organului mai sus pomenit nu corespunde întocmai realității.

Dimpotrivă, pe lângă studii serioase de specialitate, nădăjduim că tinerii cari au răspunderea zilei de mâne vor avea și înălțimea morală potrivită cu astfel de grea răspundere.

Chiar asprimea articolului mai sus pomenit e o dovadă. Cu cât judecățile tinerilor vor fi mai severe, cu atâta e mai probabil că idealul lor moral stă mai sus. Căci ori ce generație în tinerețe este mai bună decât mijlocia sa; după cum la bătrânețe, când pierde căldura și rămâne numai drojdia egoismului, e de multe ori mai pre jos chiar față de propria sa mijlocie de odinioară.

Dar nici aici nu se sfârșește erarhia criteriilor, după care se poate judeca valoarea unei personalități. Omenia are ea însăși mai multe trepte. Intuiția adevărului științific e repede, iar câteodată subită, -- cum dovedesc unele mari descoperiri; intuiția morală e zăbavnică și are mult mai numeroase stadii.

Există un soi de omenie fără vlagă a celui ce se consideră „cetățean al lumii“, privind toate neamurile pe acelaș plan, și fiind gata în limitele justiției formale să se împace ori unde, cu oricine, considerând omenirea ca gloata unui caravanserai.

După cum primatul inteligenței eră o erezie a pedagogiei vechi, de asemenea „omenia“ aceasta internațională e o erezie a eticei metafizice — cu *égalité* și *fraternité*. Adevărata *humanitas* nu poate fi realizată în haosul babilonic al omenirii ca turmă de indivizi, ci numai în omenirea consi-

derată ca sumă de unități naționale, specific deosebite și prin urmare neegale (1). De aceea, om deplin nu poate fi cineva de cât într'un neam și pentru un neam.

Prin urmare dacă ar fi exact ceea ce spune *Gazeta Transilvaniei* despre înstreinarea intelectualilor români de viața poporului nostru, atunci ori care ar fi știința talentul și alte însușiri ale „intelectualilor“ de peste munți, ei se depărtează pe fiecare zi de adevărata omenie, spre a deveni o pastă incoloră, bună pentru experiențele unui stat — amalgam. Căderea lor ar fi fără de leac. — Dar și aci, nădăjduim că răul nu e atât de mare și, în orice caz, că leacul nu va întârzia.

Iată de ce așteptăm cu mare luare aminte adunarea universitarilor din toate colțurile pământului românesc. Tinerii să se judece și apoi să judece.

. . .

Așteptăm cu nerăbdare să vedem la lucru și această nouă generație, iar așteptarea e cu atât mai vie, cu cât și situația de azi a poporului nostru e cu totul specială.

De mult n'a fost împrejur o apăsare atât de intensă, iar în viața noastră internă o mai mare trebuință de coeziune și de avânt.

Bătrânii generației trecute, care a dat întâiu cu ochii de cultura apuseană, remăsese ră uluiți și au admirat până și mărunțușurile. Bunul patriot Dinicu Golescu oftă șicând vedeă trăsura din Viena. Cei puternici prin intuiția lor originală s'au ridicat însă repede până la priceperea și asimilarea roadelor superioare ale civilizației și au devenit ei înșiși roditori. Cogălniceanu, abia eșit de pe băncile gimnaziului, scriea istorie, iar discursul său inaugural la Academia Mihăileană răsună și până azi în mintea tuturor, — cu toate scrierile erudite ce au urmat de atunci încoace. Bălcescu, la 30 de ani, lasă o operă la al cărei nivel

(1) Vezi: „Către noua generație“, Minerva, 1912 p. 187 ș. a.

nu s'a mai ridicat nimeni în neamul nostru la o vârstă ca a sa. Odobescu la 17 ani scriea despre artă cu maturitatea unui bărbat. Creangă, fără măcar să treacă hotarul țării românești, dovedi că poate să mânuiască până ca orice artist din grația lui Dumnezeu; iar Eminescu (spre a pomeni numai pe cei morți), sorbind în sufletul său toată lamura culturii omenești dela Vede până la Faust, dovedi în chip superior, că neamul românesc poate stă în fața frumosului și adevărului cu ochii deschiși, ca ori-care dintre neamurile alese ale pământului.

Și astfel, generația care începuse cu mirare, ajunse în fața urmașilor o generație cu drept cuvânt admirată.

S'a îndrumat apoi, după înmulțirea școlilor, o gloată tot mai numeroasă spre făgașul culturii. Urmarea a fost însă o generație buimacă. Creierul masei nu era încă destul de pregătit pentru a absorbi atâtea elemente nouă. Roadele acestei epoci, care începe cam dela moartea lui Eminescu, sunt pripite și de o calitate inferioară. Pânăși cei mai răsați dintre scriitorii acestei perioade par a reflecta în operele lor modele de împrumut. Puține, foarte puține manifestări de reală originalitate. Și nici limpezime destulă, căci este în esența epocelor de împrumut să fie eclectice și prin urmare chaotice.

Au trecut însă mulți ani de când ședem în acest purgatoriu. Printre câteva zile cu soare, foarte multe „zile ale balelor“. E timpul acum să se ivească o nouă generație, lămurită față de sine și de alții, și în progres față de trecut. În știință și în toate manifestările, unde hotărăște munca și metoda, să aibă încrederea că putem face lafel, ca și cei mai innaltați dintre contemporanii noștri; în operele, unde hotărăște talentul, să deosebească bine granița dintre împrumut și originalitate, iar în desvoltarea noastră ca popor să vadă clar ținta și să fie gata de inițiativă.

Am cunoscut geniul literar; nu ne indoim că vom avea și pe cel științific; așteptăm însă pe cel mai prețios din-

tre toate — geniul etic, manifestat în fapte de mare caracter: în povățuirea mai departe a neamului.

Principiul de viață al unui popor e același, ca și al unei armate: să fie totdeauna gata spre a face față celei mai mari primejdii posibile. Când auzim însă tânguiri ca cele din ziarele mai sus pomenite, avem impresia că viața noastră publică, în toate colțurile pământului românesc e cu mult mai pre jos de nivelul nevoilor naționale. Iar îngrijirea crește și mai tare, când vedem că uneori cenzorii răului așteaptă chiar ei cea dintâi ocazie să facă la fel, sau cel puțin să acopere răul făcut de alții, căutând formule spre a-l scuză. Îți vine atunci să crezi că toate energiile morale sânt slăbite, că untdelemnul s'a isprăvit și acum arde fitilul.

Speranța însă rămâne vie. Puterea poporului nostru e imensă. Ea trebuie pusă toată în mișcare și coordonată, iar pentru aceasta trebuiesc personalități care au atins o treaptă de superioară omenie.

Să se arate și le vom recunoaște îndată, căci ele vor fi mai presus de invidie și minciună, de teamă și oportunism și vor îndruma cu hotărâre poporul nostru către ținta sa de veacuri. Acelor personalități superioare le vor da sprijinul lor, toți cei ce nu vor ca neamul românesc să ajungă o formație istorică fără relief, condusă după inițiativă streină, de planuri streine, pentru scopuri streine și apoi gata să fie părăsită în voia soartei la cea dintâi lictare de valori internaționale.

Cei ce cunosc însușirile adânci ale poporului nostru nădăjduesc însă că nu va fi așa. Generația nouă care se ridică acum, judecându-se pe sine, și judecând și pe alții, e datoră să ne spună că nu poate fi așa și nici nu va fi vreo dată.

NOTIȚĂ DESPRE FOUILLÉE

și

H. POINCARÉ

Franța a pierdut de curând, aproape în acelaș timp, pe doi dintre cugetătorii săi cei mai de seamă.

Filozoful Alfred Fouillée a murit în mod subit la Lyon. El eră unul dintre șefii curentului intelectualist în filozofie franceză, deși concepțiunea sa proprie cuprinde și o parte de voluntarism. Chiar în timpul din urmă a publicat o valoroasă lucrare îndreptată împotriva școlilor pragmatiste și intuiționiste. Pană mai eri el a continuat să îmbogățească cu productul muncii sale neîntrerupte, marile reviste de filozofie din Franța. În opera lui Fouillée se observă o încrucișare a vechilor tendențe eclecticice, dar reînnoite, reprezentate altădată mai ales, prin V. Cousin, cu curentele speculative ale filozofiei germane mai recente. Alfred Fouillée a fost profesor la Ecole Normale, odată cu d. Lachelier. Se poate spune, că origina logică a doctrinelor sale se găsește în filozofia lui Plato, asupra căreia a și făcut o lucrare, care a fost mult cetită. Sub influența concepției platonice Fouillée a rămas mereu un idealist și un intelectualist; reinviind tradiția clasică a aceleiași filozofii, el a mai fost, în Franța contemporană, un dialectician de o subtilitate cu totul neobicinuită și un strălucit sofist, în înțelesul cel bun al cuvântului. Doctrina lui Fouillée este cunoscută sub numele „filozofia ideilor-forțe”; ideile lui Plato, privite dintr'un punct de vedere relativ nou, joacă rolul unor forțe, cari determină evoluțiunea. Dar mai mult, poate, decât prin filozofia sa proprie Fouillée este însemnat prin studiile istorice, atât cele speciale cât și cele cuprinse în celelalte scrieri ale sale; în ele se simte o largă și mai ales clară înțelegere a marilor sisteme filozofice.

În foarte înalt grad interesantă, în fine, este virtuozitatea gândirii sale critice. Fouillée eră mănătorul măiestru al generalităților celor din urmă, pe cari știa să le folosească, ca unelte, pentru despicarea, combaterea sau transformarea concepțiilor celor mai grele. Bătrânul Fouillée eră un spirit cu o structură intelectuală curat speculativă și filozofică. Prin moartea lui dispare una dintre figurile distinse ale culturii franceze contemporane.

Henri Poincaré a fost din contra înainte de toate un om de știință exactă; pornind de la datele pozitive ale specialității sale, el s'a ridicat însă și mai sus, încercând a-i lămuri principiile, a-i preciza hotarele și a formula chiar concluziunile filozofice cele mai apropiate. H. Poincaré a fost un mare matematician și, mai departe, un tot așa de mare îndrumător în astronomie și fizică matematică. Chiar de curând a publicat o lucrare importantă asupra ipotezelor cosmologice. Luciditatea în toate ramurile și prudența cunoscută a apreențiilor sale, unită cu o intensă putere de creație, au făcut din H. Poincaré unul din învățații cei mai ascultați ai timpului nostru. S'a născut în Nancy la 1854, a fost profesor la Caen și apoi la Paris, membru al Institutului și totdeodată al Academiei Franceze. Eră cumnatul cunoscutului filozof Emile Boutroux. Printre lucrările științifice speciale se citează mai des studiul său asupra problemei celor trei corpuri, cercetările asupra lăbilității sistemului solar (care, înainte, se credea fix), speculațiunile asupra calculului probabilităților, descoperirile în materia funcțiilor „fuchsiane“, etc. În concepția mai generală, pe care H. Poincaré o avea despre lume și despre știință, se poate constata un elegant și original scepticism. Concluziunile cele mai importante, poate, ale lui H. Poincaré sunt în privința aceasta cele în cari el a arătat marginile peste cari ipotezele științifice nu au trecut încă. A fost apoi un inverșunat și sigur distrugător al speculațiunilor cari, invocând autoritatea unor date ale științelor pozitive, ajung a trece peste metodele sau obiectul lor pronunțându-se în domenii, unde omul de știință exactă nu mai poate da o soluțiune satisfăcătoare. Dincolo de aceste limite Poincaré pune un mare semn de întrebare, asupra căruia nu se crede în dreapta da nici o lămurare, în afară de aceea, că posibilitățile fiind infinite de multe, știința omenească nu va putea fi niciodată desăvârșită. Știința însăși, cu noțiunile sale rânduite în sistee, este

numai un fel de privire mai comodă, decât cea obicinuită, asupra unei rețele de datele reale care sunt de o complexitate infinită; comoditatea sa consistă în aceasta, că ea găsește soluțiunile cele mai simple, adică cele cari reprezintă cel mai mic efort al inteligenței noastre omenești și tot deodată eficacitatea cea mai mare pentru noi; aceasta nu însemnează însă, că realitatea nu ar mai putea fi cunoscută în infinit de multe alte moduri mai complicate. În sensul acesta știința este așa dar ceva relativ la om și la posibilitățile lui de acțiune. Aci este punctul din doctrina marelui învățat, pe care pragmatistii l-au interpretat în sensul lor invocând astfel autoritatea sa.

H. Poincaré a fost în fine un humanist dintre cei mai convinși; în lupta, care se duce în Franța, spre a se redă studiilor clasice însemnătatea ce li se datorește în învățământ, el și-a spus cu tărie și cu adâncime cuvântul; nu a trecut multă vreme de altfel, de când a ținut la Viena o conferință asupra strânsei legături, care există între umanități și științele exacte.

În filozofie, în sfârșit, H. Poincaré a formulat o serie de reflexiuni interesante, în special asupra spațiului. Se pare aci, că în cele din urmă a revenit asupra unei interpretări cunoscute, care se dase concepțiunei sale. Adevărurile geometriei nu ar fi numai consequentele unor pure artificii convenționale și nu ar fi prin urmare aceasta cauza, pentru care ele sunt identice la toate spiritele inteligente. În constituțiunea completă a spațiului studiat de filozofi mai intervine încă un element cu totul deosebit, din care decurge valoarea sa obiectivă; acel element depășește însă cadrul unei simple speculațiuni asupra principiilor geometriei. Fără a putea insista aci mai mult asupra acestor noțiuni delicate, trebuie să notăm însă, că Poincaré a fost și în domeniul filozofiei, precum a fost în acela al mai multor științe exacte deodată, un cercetător, al cărui cuvânt a avut o mare greutate și a cărui prudență, în afirmări eră în deobște recunoscută. Cu Poincaré s'a stins unul dintre cugetele cele mai distinse ale timpului nostru. O operațiune chirurgicală, care a părut până în cel din urmă moment reușită, i-a adus sfârșitul.

BIBLIOGRAFIE

- N. Iorga** *Un ofițer român în oastea lui Carol al XII.* București 1912.
Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folclorul românesc, București, 1912.
- Gr. Antipa** *Cercetări hidrobiologice în România. Discurs de recepție la Academie*, București 1912.
- Ioan Al. Brătescu-Voinești.** *Intunec și lumină. Nevele*, Iași, Edit. «Vieții Românești», 1912.
- Gh. din Moldova.** *Versuri și Proză*, Iași, Edit. «Viața Românească», 1912.
- Vecchio (Giorgio del).** *Dreptul și personalitatea omenească în istoria gândirii*. București, 1912.
- Anuarul Seminarului musulman din Medgidia pe anul școlar 1911-1912*, Constanța 1912.
- Balș (G.) și Ghika-Budești (N.)** *Ruinile bizantine din Messembria*, București, 1912.
- Cosmovici (Nicolas L.)** *Contribution à l'étude de la faune protozoaire, de la Roumanie* Iassy, 1912.
- Anestin (Victor).** *Cometele, eclipsele și bolizii ce s'au observat în România, între 1386 și 1853 după manuscrise și documente*, București 1912.
- Consiliul superior al agriculturii:** *Dare de seamă asupra aplicării legii pentru învoeli agricole în anul 1911*, București 1912.
- Netzhammer (R.)** *Ceva nou despre Istros*, București 1912.
- Dan (Dimitrie).** *Biserica din mândstirea Sucevița*, București, 1912.
-